

NOVOSTI НОВОСТИ

#1309

Samostalni
srpski
tjednik

Petak 17. 1. 2025.
Cijena: 1.33€

25

Imamo Novosti!

Tvrdo, tvrđe, grđe

Plenković bi se mogao naći u velikim problemima nastavi li cijediti suhu drenovinu, u što se pretvorio sukob s Milanovićem, a tu ponajprije mislimo na svibanjske lokalne izbore i na sve jasnije nezadovoljstvo unutar HDZ-a zbog Plenkovićeve iracionalne jurnjave slijepom ulicom

ZORAN MILANOVIĆ treći je predsjednik Republike Hrvatske, poslije FRANJE TUĐMANA i STIPE MESIĆA, kojem su glasači dali drugi uzastopni mandat. Milanović je uvjerljivo pobijedio – prema postotku u drugom krugu (75 posto) uvjerljivije od ikoga unatrag četvrt stoljeća – zbog toga što je za nekoliko kopalja bolji, kompetentniji i talentiraniji političar od HDZ-ova kandidata DRAGANA PRIMORCA, zatim zbog toga što hrvatski birači tradicionalno izbjegavaju povjeriti sve ključne državne položaje pripadnicima iste političke opcije, naročito u situaciji kad ANDREJ PLENKOVIĆ želi prigrabiti svu vlast i obesmisлити demokraciju, pa onda i zbog pametne kampanje prilagođene okolnostima, koje su mu išle na ruku, te zbog toga što je uspio pridobiti veliki broj desnih glasača a pritom u najvećoj mjeri zadržati i svoje bazično lijevo biračko tijelo. Ovo potonje nije se dogodilo slučajno: u proteklih pet godina predsjedničkog mandata, Milanović se smišljeno i dozirano primicao suverenizmu, izbijao HDZ-u iz ruku monopol na domoljublje, snažno se zalagao za politička prava Hrvata u Bosni i Hercegovini i razvijao utemeljenu skepsu prema političkoj praksi Europske unije i Zapada, prije svega u pogledu odnosa prema ruskoj agresiji na Ukrajinu.

Na drugoj strani, hvalisavi i isprazni Primorac dobro je i prošao s obzirom na to kakvu je kampanju vodio, kakve ga afere prate iz prošlosti i kakvi su općenito njegovi politički kapaciteti. Zadnjih dana kampanje pokazao je, usto, da se slabo nosi s perspektivom poraza: nije radio ništa osim što je ponavljao da Milanović 'ne voli i ne osjeća Hrvatsku', a usput je i popularizirao jedno krajnje nevjerođostojno istraživanje neke čudnovate londonske organizacije, odnosno kvaziistraživanje prema kojem su se ruski i srpski botovi umiješali u izbore na Milanovićevoj strani. U širenju te opasne manipulacije, diskretno ili manje diskretno, sudjelovali su i premijer Plenković te ministrica kulture i medija NINA OBULJEN KORŽINEK. Primorac je čak spominjao mogućnost poništenja izbora zbog tog izmišljenog problema. Bio je to vrhunac njegova lutanja i nedoraslosti ulozi koju je žarko želio. Na istom tragu bio je i njegov govor nakon što su izišli rezultati. Primorac je, inače, u kampanji potrošio više od milijun eura, što je pet puta više od troškova njegova suparnika, pri čemu valja registrirati i to da je Milanović prvi predsjednik otkako je samostalne Hrvatske koji je pobijedio bez televizijskih propagandnih spotova i oglasa u štampanim medijima.

Kao i poslije prvog kruga, Milanović je govorio pomirljivo i pozvao je Plenkovića na suradnju i razgovor. 'To je moja dužnost prema onima koji kažu da su odgovorni za 99 posto stvari u državi, a mi ostali za jedan posto. I to jesu moje riječi otprije deset godina, kad je GRABAR-KITAROVIĆ pobijedila JOSIPOVIĆA. Bilo je to malo ogorčeno s moje strane, ali Vlada jest najodgovornija. Neću najavlјivati nikakve dopise niti javne pritiske prema predsjedniku Vlade, ali morat ćemo razgovarati', rekao je predsjednik u prvom govoru nakon proglašenja rezulta-

Neće na inauguraciju – Andrej Plenković
(Foto: Slavko Midžor/PIXSELL)

IMPRESSUM

Godina xxvi / Zagreb | petak, 17/01/2025

NOVOSTI
HOVOŠTA #1309

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće

ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENICI GLAVNE UREDNICE
Tihomir Ponoš, Goran Borković (Portal Novosti)
IZVRŠNI UREDNICI
Petar Glodić, Lujo Parežanin (Kultura)
REDAKTORICE
Ana Grbac, Darija Mažuran-Bučević
KOLUMNISTI
Boris Dežulović, Viktor Ivančić, Sinan

Guđzević, Boris Rašeta
REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Jerko Bakotin (urednik Internacionale), Milan Cimeša, Zoran Daskalović, Ivica Đikić, Tena Erceg, Dragan Grozdanić, Mirna Jasić Gašić, Nenad Jovanović, Vladimir Jurišić, Marko Kostanić, Anja Kožul, Igor Lasić, Branimira Lazarin,

Bojan Munjin, Tamara Opačić, Ivana Perić, Boris Postnikov, Srećko Pulig, Hrvoje Šimičević i Nataša Škaričić
TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić
FOTOGRAF
Sandro Lendler
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak, Darko Matošević

DIZAJN
Parabureau / Igor Stanišljević & Damir Bralić, Nikola Đurek
ILUSTRACIJA NASLOVNIČE
Luka Dupljančić
ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb', Zagreb
TIRAŽA 5874

Novosti su financirane sredstvima Savjeta za

nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske i sredstvima Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske.

REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

ta. Kazao je i da je svjestan da je vrlo visoka podrška koju je dobio na biralištima u jednoj mjeri protest protiv Plenkovićeve vladarskog koncepta i da se nada da će predsjednik Vlade čuti i razumjeti glas naroda.

Prva Plenkovićeve izjava, međutim, predstavljala je nastavak durenja i svade kao da se ništa nije dogodilo, uz ponavljanje istog repertoara razloga zbog kojih se ne može surađivati s Milanovićem, te svaljivanje odgovornosti za Primorčev poraz na pristrane medije, neodgovorne građane i dvostruke kriterije u javnosti, dakle, na sve osim na Primorca i na onoga koji je odlučio tko će biti HDZ-ov kandidat i kojim će se metodama služiti taj kandidat u pokušaju uspona na Pantovčak. 'Debilnim' je ocijenio rašireni stav prema kojem 'ne treba sva jaja stavljati u istu košaru' kad je riječ o izboru politički najmoćnijih ljudi u državi. Takvo razmišljanje biračkog tijela daleko je od 'debilnog': radi se o jednostavnom ali racionalnom rezoniranju koje teži uspostavi kakvog-takvog balansa među centralnim institucijama vlasti. Plenković samo loše glumi da to ne shvaća ili se toliko udaljio od stvarnosti da je povjerovao u svoju i HDZ-ovu nepogrešivost i bezgrešnost usprkos činjenicama koje govore suprotno.

'Donijeli smo odluku da ni ja ni predsjednik Sabora nećemo ići na Milanovićevu inauguraciju. Nećemo se izlagati apsurdnoj situaciji da slušamo njegovu prisegu na Ustav, koji je kršio', izjavio je Plenković dan poslije izbora. Zaboravio je da je Milanovića pohodio u svibnju prošle godine, nedugo nakon parlamentarnih izbora na kojima se dogodilo ono što Plenković karakterizira Milanovićevim protuustavnim postupanjem, a pohodio ga je stoga što je samo tako mogao dobiti mandat za sastavljanje Vlade na te-

melju predloženih zastupničkih potpisa. U suštinskom smislu, naravno, nevažno je tko će se od uzvanika pojaviti na predsjedničkoj inauguraciji, ali ishitreno donošenje takve odluke u afektu dosta govori o trenutačnom psihičkom stanju premijera. Naprosto se ne može pomiriti s time da su građani odriješili Milanovića svega onog što on, Plenković, smatra neoprostivim, pa upada u zamku da čini isto, ili i gore, od Milanovićevih postupaka preko kojih, eto, ne može prijeći. Ne može se načuditi građanima koji, nakon svega, opet glasaju za 'kršitelja Ustava' i uvjerava nas da je to stoga što mediji primjenjuju

Nije nemoguće da će se relativno uskoro, kad se premijer donekle ohladi, na razini pregovaračkih timova postići dogovor o imenovanjima jednog broja veleposlanika i o nekim imenovanjima u vojsci i sigurnosno-obavještajnim agencijama

jedne kriterije kad se radi o Milanoviću, a druge kad se radi o nekome iz HDZ-a. Da je malo manje zaslijepljen osobnom netrpeljivošću, i da je malo skloniji samokritici umjesto teorijama zavjere i zapomaganju zbog izmišljene nepravde koju trpi, mogao bi vidjeti da je 'fenomen Milanović' relativno lako objašnjiv i da nema veze s urotama: ne treba ići dalje od imenovanja IVANA TURUDIĆA za glavnog državnog odvjetnika, što je samo vrh deponija.

MOŽE li Plenković zaista ignorirati oko milijun i 120 hiljada Milanovićevih glasova u drugom krugu izbora, što je za 325 hiljada više nego u prvom krugu, za oko 90 hiljada više nego što je Milanović dobio u drugom krugu prije pet godina? Može li se zaista nastaviti praviti da ne postoje ustavne ovlasti predsjednika Republike i da ne postoji ustavna obaveza suradnje Vlade i predsjednika Republike u područjima obrambene i vanjske politike te nacionalne sigurnosti? Može li se sasvim oglušiti na poruku koju su mu uputili birači, jer nema sumnje da je Primorčev debakl ujedno i ozbiljan udarac Plenkoviću, koji je diktirao ritam i sadržaj kampanje HDZ-ova kandidata, zapravo, Primorac nije radio ništa nego ponavljao i u zadnjoj fazi nekontrolirano pojačavao gazdine invective na Milanovićev račun?

Kako sada stoje stvari, premijeru ne pada na pamet ništa nalik suradnji i dogovaranju o strateškim pitanjima u spomenutim područjima u kojima dijeli nadležnosti s Milanovićem. Nije nemoguće da će se relativno uskoro, kad se premijer donekle ohladi, na razini pregovaračkih timova postići dogovor o imenovanjima jednog broja veleposlanika,

Treći predsjednik RH kojem su glasači dali drugi uzastopni mandat – Zoran Milanović (Foto: Luka Kolanović/ImagoStock&People/PIXSELL)

jer je sadašnja situacija praktično neodrživa, i o nekim imenovanjima u vojsci i sigurnosno-obavještajnim agencijama, možda se predsjednik i premijer uspiju i sastati na kurtoaznim sjednicama Vijeća za obranu i Vijeća za nacionalnu sigurnost, ali ne treba očekivati da će Plenković najednom početi da uzima u obzir Milanovićeva razmišljanja o, primjerice, vanjskoj politici i doktrini nabave novog oružja i opreme za oružane snage. Plenkoviću treba sukob s Milanovićem, makar bio nešto manje intenzivan: misli da svojim biračima i javnosti tako poručuje da nije slab lider i da se ne boji konfrontacije, a usput – fokusirajući se na predsjednika Republike – baca u sjenu opozicijske čelnike, pretvara ih u drugorazredne ili trećerazredne političke aktere. No Milanoviću takva vrsta sukoba više, ustvari, nije potrebna i šef HDZ-a mogao bi se naći u velikim problemima ako se predsjednik države ubuduće odluči za obranu svojih ustavnih ovlasti koristeći drukčije metode od onih za kojima je posezao u prošle tri-četiri godine, odnosno ako se – umjesto na svoje polemičke i verbalne vještine – više osloni na Ustavni sud, kakav god bio, i na referendumsko izjašnjanje građana o pitanjima koja se tiču eventualnog ograničavanja predsjednikovih ovlasti mimo promjene Ustava. A kad kažemo da bi se Plenković mogao naći u velikim problemima nastavi li cijediti suhu drenovinu, u što se pretvorio sukob s Milanovićem, ponajprije mislimo na svibanjske lokalne izbore i na sve jasnije nezadovoljstvo unutar HDZ-a zbog Plenkovićeve iracionalne jurnjave slijepom ulicom. ■

Nema do Mesića

U 18 općina u kojima su (bili) u većini Srbi izlaze na predsjedničke izbore u znatno manjem broju od prosjeka države, predsjednik koji ih je najviše reprezentirao bio je Stjepan Mesić, na suprotnom polu je Zoran Milanović, a u sredini Ivo Josipović

ZORAN MILANOVIĆ, u nedjelju drugi put izabran za predsjednika Republike, u svom se pobjedničkom govoru zahvalio na podršci i građanima koji su pripadnici nacionalnih manjina, poručivši da je 'ovo', dakle Hrvatska, i njihova domovina. Nacionalne manjine, njihov status i problemi, zajamčena prava i razina njihove realizacije u predsjedničkoj kampanji u pravilu nisu tema, odnosno ako jesu, onda su na margini kampanje. Ta margina kampanje odnosi se ponajprije na srpsku nacionalnu manjinu, njenu središnju organizaciju Srpsko narodno vijeće i njenog članka MILORADA PUPOVCA.

Tema ovog članka nisu kampanje u izborima za predsjednika Republike, nego odaziv Srba na takve izbore i njihova podrška kandidatima koje se doživljava kao kandidate ljevice, dakle one kojima bi birači srpske nacionalnosti mogli biti bliski i od kojih se očekuje da imaju razumijevanja i za manjinske teme. Obuhvaćeno je 18 općina u kojima su Srbi bili ili još uvijek jesu većinsko stanovništvo. Prema popisu stanovništva iz 2021., među takve više nije moguće uračunati Udbinu i Vrhovine, ali su zbog usporedbe s prethodnim desetljećem one zadržane. Jasno je da je samo na temelju toga nemoguće dovoljno precizno zaključivati koga su i u kolikoj mjeri Srbi u Hrvatskoj podržali na predsjedničkim izborima. Većina Srba u Hrvatskoj živi izvan tih općina, a u tim općinama ne žive i na izbore ne izlaze samo Srbi. Podaci o odazivu obrađeni su od izbora 2014. godine. Za izbore održane 2009. i ranije podatke je moguće prikupiti, ali oni ne bi bili valjani zbog tada goleme nesredenosti popisa birača, koja je ipak smanjena. Podatke o apsolutnom broju glasova moguće je prikupiti i za izbore 2000. godine, a u tom bi slučaju trebalo analizirati podatke o glasovima koje je u tim općinama dobio STJEPAN MESIĆ, ali i o glasovima koje je dobio DRAŽEN BUDIŠA.

Najkraći odgovor na to kako i koga biraju Srbi (barem iz tih općina) u Hrvatskoj

Odaziv birača u općinama s većinskim udjelom Srba u stanovništvu po izbornim krugovima (%)

	2014.		2019.		2024.	
	1. krug	2. krug	1. krug	2. krug	1. krug	2. krug
Dvor	25,9	40,6	28,9	36,6	29,1	32,1
Gvozd	22,2	38,3	24,9	31,7	25,2	27,7
Krnjak	22,8	41,9	34,8	43,5	29,8	34,9
Vojnić	30,1	48,2	38,7	49,2	36,4	38,1
Donji Lapac	29	44,5	31,4	38,5	26,6	31,8
Udbina	33	48,9	37,5	47,1	32,4	39,2
Vrhovine	31	45,4	42	53,8	32,1	39,3
Erdut	26	45,3	31,2	34,4	26,5	29
Jagodnjak	24,7	48,6	24,7	34	21,1	25,5
Šodolovci	30,3	52,6	33	38,9	29,7	35,5
Biskupija	21,7	44,1	23,8	29,3	25,9	28,3
Civljane	12,9	20,2	29,4	31,9	14,4	19,7
Ervenik	14,7	41,6	31	41,8	26,7	32,3
Kistanje	29,1	48	29,4	42,5	27,2	28,4
Borovo	22,7	44,4	22,3	37,1	20,3	24,8
Markušica	21,9	42,9	28,7	42	22,2	27,6
Negoslavci	11,4	34,3	17,7	30,1	15,1	19,9
Trpinja	18,6	44,5	20,1	27,4	16,5	21,9

Izrada tablice:
Ivica Družak/FINALIZACIJA

za predsjednika glasi da biraju manje nego drugi, a da je predsjednik koji ih je najviše reprezentirao bio Mesić. Na suprotnom polu je Milanović, a IVO JOSIPOVIĆ je u sredini. Pravo je pitanje prepoznaju li birači srpske nacionalnosti među kandidatima nekoga kao 'svog' predsjednika koji će brinuti i za njihove specifične interese koji proizlaze iz manjinske pozicije i prepoznaju li kandidati Srbe u Hrvatskoj kao relevantan dio biračkog tijela koji im svojim glasovima može pripomoći ostvariti politički cilj.

Srbi u navedenih 18 općina na predsjedničke izbore redovito izlaze u znatno manjem broju od prosjeka države. Godine 2014. u prvom je krugu na izbore izašlo 47,1 posto

birača, a među srpskim općinama najveći je odaziv bio na Udbini, gdje je na izbore izašao svaki treći birač, dakle 14 postotnih poena manje nego u Hrvatskoj. U Negoslavcima je odaziv bio tek nešto veći od 11 posto. U drugom krugu tih izbora na kojima su se sučelili Josipović i KOLINDA GRABAR-KITAROVIĆ zabilježena je znatno povećana mobilizacija birača. Izašlo ih je nešto više od 59 posto, a to se povećanje itekako osjetilo i u 18 općina. Dok je u prvom krugu trećina izašlih birača bila rekord, u drugom bi, da nema Civljana, to bio najslabiji odaziv (Negoslavci), a Šodolovcima s 52,6 posto približili su se razini države. Povećanje odaziva, osim u Civljanima, nigdje nije bilo manje od 15 postotnih poena. Razlog za to treba tražiti upravo u kandidatima koji su bili u drugom krugu. Nakon prvog kruga je bilo jasno da kandidatkinja HDZ-a Grabar-Kitarović nadire i da ima dobre šanse u drugom krugu protiv kandidata SDP-a Josipovića. Takvom mobilizacijom pokušalo se sačuvati na Pantovčaku predsjednika koji je u mandatu generalno imao razumijevanja prema 'srpskim temama', ali čiji je mandat zapamćen i po sukobu s predsjednikom SNV-a zbog članka iz 2012. godine o materijalnim interesima Josipovićeovog prijatelja HRVOJA VOJKOVIĆA u ZAMP-u. Posljedica je bila, bla-

go rečeno, zahlađenje odnosa između dvojice političara, a oni su javno zatopili tek između dva izborna kruga, kada je Josipović, nakon stanke, ponovno došao na božićni prijem SNV-a. Josipović je očito dobio podršku SDSS-a na terenu. Broj birača koji su njemu dali glas u 18 općina u drugom je krugu bio otprilike 2,5 puta veći nego u prvom. No, ni to, pa ni to što je na božićnom prijemu pronašao novčić u česnici, nije ga spasilo od izbornog poraza.

ZORAN MILANOVIĆ je 2019. godine i u prvom i u drugom krugu dobio znatno manje glasova nego Josipović 2014. godine. U prvom je krugu Milanović dobio 73, a u drugom 59 posto od broja glasova Josipovića pet godina ranije. U prvom mandatu Milanović je marljivo radio na odbijanju Srba kao glasača. Lijevu poziciju uvelike je napustio, što i ne treba čuditi jer je sebe i kao premijer i kao predsjednik SDP-a u intervjuu za Novi list krajem 2012. opisao kao 'svjetonazor-skog liberala', 'reformiranog ljevičara i kalvinista'. No, njegov otklon prema desnom dijelu političkog spektra manifestirao se najjasnije u vraćanju odlikovanja BRANIMIRU GLAVAŠU koji je i ovaj put podržavao Milanovića kao kandidata.

U istom je mandatu, uz ostale, izvrijedao i predsjednika SNV-a i SDSS-a kojega je nastojao delegitimirati kao političkog predstavnika Srba u Hrvatskoj. U izjavama koje ne odišu inteligencijom uspoređio je izbore za predsjednika Republike s izborom manjinskog zastupnika. Trud se isplatio i na ovim je izborima Milanović dobio još manje glasova u 18 općina nego na prošlim. To se smanjenje dijelom može pripisati i veoma negativnim demografskim trendovima u tim područjima, činjenici da je odaziv u drugom krugu bio, prvi put od 2000. godine, manji u drugom nego u prvom krugu (što je posljedica potpuno jasnog ishoda izbora), ali dio je zasigurno posljedica Milanovićeovog pregalaštva, zbog čega ga dio Srba nije doživio kao svog kandidata.

Stjepan Mesić izbornim je rezultatima, gledano u apsolutnom broju glasova, među Srbima u navedenim općinama potvrdio svoje mjesto Janusa hrvatske politike. Ta je razlika tolika da se ne može pripisati samo nešto boljoj demografskoj slici tih krajeva prije više od 20 godina. Broj glasova koji je on dobio 2004. godine, na izborima koji su zbog izvjesnog ishoda u njegovom srazu s JADRANKOM KOSOR nisu mogli dodatno motivirati birače da odu na biračko mjesto, nedohvatan je svim kasnijim kandidatima. I Srbima iz 'srpskih općina' bilo je znano na kojim je dužnostima i u kojoj stranci Mesić bio i što je izjavljivao početkom 1990-ih, u vrijeme osamostaljenja Hrvatske i rata. Svakako im je mogla biti poznata njegova izjava koju je dao prije početka rata da će iz Hrvatske moći odnijeti zemlje koliko su donijeli na svojim opancima. No, metamorfoza Mesića započela je godinama prije nego što je 2000. prvi put pobijedio na predsjedničkim izborima. Od čovjeka koji je 1992. u Sydneyju izjavio da su Hrvati dva puta morali pobijediti u Drugom svjetskom ratu (jednom 10. travnja 1941., drugi put u svibnju 1945.) postao je jedan od najglasnijih zagovaratelja antifašizma i partizanske borbe. To, kao i njegovu spremnost da kao predsjednik Republike govori i o zločinima počinjenim 1990-ih nad Srbima, birači su mu honorirali.

Za kraj se valja vratiti na pitanje imaju li Srbi u Hrvatskoj svog predsjednika, odnosno doživljavaju li čovjeka kojem je radno mjesto na adresi Pantovčak 241 kao svog predsjednika. Zapravo imaju, samo mnogo manjeg. ■

Ukupan broj glasova koje su osvojili kandidati ljevice

	2004.		2009.		2014.		2019.		2024.	
	1. krug	2. krug	1. krug	2. krug	1. krug	2. krug	1. krug	2. krug	1. krug	2. krug
Stjepan Mesić	12.941	19.051								
Ivo Josipović			5.216	14.269	7.859	17.085				
Zoran Milanović							5.729	9.877	5.199	8.564

Izrada tablice:
Ivica Družak/FINALIZACIJA

UGOVOR
S ĐAVLOM

Predsjednik Obećane zemlje

PIŠE Boris Dežulović

*Deset tisuća
dvjesto dvadeset
sedam glasova,
nevjerojatnih
tri puta više
nego Milanović,
dobio je Dragan
Primorac u Bosni
i Hercegovini, kao
veličanstveno finale
veličanstvenog
trijumfa. Njegova
pobjeda bila je
čista kao suza:
slobodni svijet dao
mu je demokratski
legitimitet, a Bosna
i Hercegovina
hrvatski*

KONAČNI rezultati za Republiku Njemačku: ZORAN MILANOVIĆ – devetsto osamdeset četiri glasa, DRAGAN PRIMORAC... – svečano je najavio majstor ceremonije ANTE MIHANOVIĆ i nekoliko sekundi s lisičjim osmijehom pustio okupljeno mnoštvo da strepi, pa najzad objavio: 'Dragan Primorac – tisuću devetsto četrdeset tri glasa!'

Okupljeno mnoštvo u hotelu Westin detoniralo je od oduševljenja, kamere državne televizije unosile su se u lica iskrivljena od sreće i ganuća, otvarale su se boce jeftinog pjenušca iz Lidla, orila pjesma 'Oj Zagoro, lijepa li si', nakon čega se raspoloženo društvo opet posvetilo kanape sendvičima, sve dok šef Primorčeva izbornog stožera Ante Mihanović nije opet kažiprstom kucnuo po mikrofону i zamolio za malo tišine.

'Commonwealth of Australia, odnosno Australija: Zoran Milanović – pedeset jedan glas, Dragan Primorac...', rekao je Ante, pa nekoliko sekundi s lisičjim osmijehom uživao u strepnji okupljenog mnoštva, 'Dragan Primorac – stotinu šezdeset sedam glasova!'

I opet oduševljenje, sreća, ganuće, šampanjac i 'Slavonijo, zlatna ti si!'

I svaki put tako. 'Republika Turska: Zoran Milanović pet glasova...', pa pauza, 'Dragan Primorac sedam glasova!', pa klicanje, šampanjac i pjesma, pa 'Republika Francuska: Zoran Milanović četrdeset devet glasova...', pauza, 'Dragan Primorac pedeset četiri glasa!', pa klicanje, šampanjac i pjesma, pa 'Kanada, Zoran Milanović četrdeset glasova, Dragan Primorac...', pauza, 'Dragan Primorac stotinu dvadeset jedan glas!', pa klicanje, šampanjac i 'Dalmacija, more moje, jedna duša, a nas dvoje'.

'Švicarska Konfederacija: Zoran Milanović stotinu osamdeset šest glasova, Dragan Primorac...', rekao bi tako Ante i pustio okupljeno mnoštvo da strepi, 'ajde Ante, ne jebi više!' konačno bi doviknuo netko i okupljeno mnoštvo udarilo bi u grleni smijeh, 'pustite čovjeka da kaže!' doviknuo bi drugi, 'Dragan Primorac dvjesto dvadeset pet glasova!' slavo dobitno bi onda objavio Ante, i dok bi se orilo 'Pozdrav Liko, Velebita diko', našao bi se obavezan netko tko je u međuvremenu zaboravio koliko je ono uopće dobio Milanović, da zbudnjeno pita je li to manje ili više.

Tako je izgledala euforična nedjeljna večer u hotelu Westin, dok su stizali konačni službeni rezultati predsjedničkih izbora. Dragan Primorac napuhan poput balona od helija lebdio je pet stopa iznad zemlje, i da ga potpredsjednik Vlade BRANKO BAČIĆ i ugledni poduzetnik HRVOJE PRPIĆ nisu pridržavali za nogavice, ostao bi tamo među kristalnim lusterima do jutra. A ANDREJ PLENKOVIĆ stajao je u prvom redu, stočki trpio tapšanja i blistao od zadovoljstva.

Vidno raspoloženi konferansje Ante za to je vrijeme trpao kanape sendviče u usta i svako malo kažiprstom kuckao po mikrofону moleći za malo tišine, pa čitao najnovije izvještaje iz Državnog izbornog povjerenstva. Sve dok, lukavo je ostavivši za kraj, konačno nije rekao 'Bosna i Hercegovina', a žamor se u

velikoj sali trenutačno ugasio, baš kao tribine stadiona kad igrač uzima zalet za odlučujuć jedanaesterac.

'Bosna i Hercegovina: Zoran Milanović – tri tisuće šesto sedamdeset jedan glas, Dragan Primorac...', rekao je Ante, pa nekoliko sekundi s lisičjim osmijehom pustio okupljeno mnoštvo da strepi, 'Dragan Primorac – tisuću dvjesto dvadeset sedam glasova!'

Okupljeno mnoštvo detoniralo je od oduševljenja, pucali su šampanjski čepovi, kada je netko iznenađeno povikao 'stanite, ljudi!' i izračunao kako je tisuću dvjesto dvadeset sedam manje od tri tisuće šesto sedamdeset jedan, i da je u Bosni i Hercegovini zapravo pobijedio Milanović, i to s točno tri puta više glasova. Šok i nevjerica ispunili su hotelsku salu, žamor se opet trenutačno ugasio, baš kao tribina stadiona kad igrač promaši odlučujuć jedanaesterac, sve dok nije skočio Branko Bačić i zgranutom Anti oteo papir iz ruke.

'Dragan Primorac – deset tisuća dvjesto dvadeset sedam glasova!' pročitao je Bačić prijekorno pogledavši Antu, pa ga otvorenim dlanom klepio po potiljku. 'Deset tisuća', ponovio je glasnije, 'dvjesto dvadeset sedam glasova!'

Hotel Westin ponovo je detonirao od oduševljenja, kamere državne televizije unosile su se u lica iskrivljena od sreće i ganuća, otvarale su se boce jeftinog pjenušca iz Lidla, zaorila se pjesma 'Herceg Bosno, srce ponosno'. Deset tisuća dvjesto dvadeset sedam glasova, nevjerojatnih tri puta više glasova nego Milanović dobio je Dragan Primorac u Bosni i Hercegovini, kao veličanstveno finale veličanstvenog trijumfa.

Bosna i Hercegovina i hrvatska dijaspora, sam skorup hrvatstva, dakle arhetipski Hrvati, Hrvati kao takvi, gotovo su konsenzusom, eto, glasali za Dragana Primorca, svog hercegovačkog Hrvata rođenog u bosanskoj Banjoj Luci i proslavljenog u inozemstvu: od ukupno dvadeset jedne hiljade i tristo pedeset takvih, čistih i surih Hrvata, njih trinaest hiljada osamsto devedeset dvoje, čak šezdeset šest posto – okrugle dvije trećine! – zaokružio je HDZ-ovog kandidata. Takav fantastičan trijumf nije zabilježen još od vremena neumrlag Prvog Predsjednika Sviju Hrvata, ljepši poklon za dvadeset petu

I u Srbiji je izgubio tijesno, za jedva tridesetak glasova, a u Hrvatskoj za manje od milijun – Dragan Primorac (Foto: Borut ŽIVULIĆ/Reuters/PIXSELL)

godišnjicu smrti FRANJO TUĐMAN ni mrtav nije mogao poželjeti.

Kukavni Zoran Milanović s ukupno manje od sedam hiljada glasova hrvatskog hrvatstva i iseljeništa potučen je do nogu, kad su zbrojeni svi glasovi ispalo je da je kandidat SDP-a pobijedio samo u Kini i Rusiji, te Bugarskoj, Slovačkoj, Sloveniji, Kosovu, Belgiji i još nekoliko takvih bizarnih i nevažnih europskih država, poput Srbije i Hrvatske. Primorac je pritom čak i u Srbiji izgubio tijesno, za jedva tridesetak glasova, a u Hrvatskoj za manje od milijun.

Ništa valjda Milanovićevu izbornu katastrofu ne opisuje tako plastično, precizno i točno kao Pirova pobjeda u toj, kako ste rekli da se zove, Hrvatskoj, opskurnoj, mračnoj i korumpiranoj balkanskoj državi na rubu poznate Europe. I ništa Primorčev veličanstveni izborni trijumf ne opisuje tako plastično, precizno i točno kao uvjerljiva dvo-trećinska, upravo referendumska pobjeda u ostatku poznatog svijeta i susjednoj Bosni i Hercegovini. Nasuprot Milanovićevoj diktatorskoj Rusiji i komunističkoj Kini stajale su Primorčeva razvijena Njemačka i progresivna Kanada, nasuprot Milanovićevoj balkanskoj Srbiji i europskoj Hrvatskoj stajale su Primorčeva hrvatska Herceg-Bosna i još hrvatskija Argentina.

Pobjeda Dragana Primorca bila je čista kao suza: slobodni svijet dao mu je demokratski legitimitet, a Bosna i Hercegovina hrvatski.

Ništa, eto, kao uvjerljiva pobjeda Dragana Primorca izvan Hrvatske tako plastično, precizno i točno ne opisuje ambiciju i smisao Plenkovićeva HDZ-a i njegove Vlade, stranke posvećene iseljenoj Hrvatskoj i Vlade okrenute hrvatskoj Herceg-Bosni: čak četiristo tisuća Hrvata doselilo se u iseljenu Hrvatsku za mandata Andreja Plenkovića, 'Hrvati u Americi čuvaju hrvatski identitet, njeguju hrvatsku kulturu i odgovorno participiraju u američkom društvu i gospodarstvu', rekao je premijer u hrvatskoj župi svetog Ante u Los Angelesu. 'Imamo dugoročno ugrađene temelje i stabilnost da ljudi kroz te simbole osjete da je hrvatska država tu', rekao je Plenković nekidan, na otvaranju Vladinog savjeta za Hrvate izvan Hrvatske, pa kao primjer naveo pomoć Hrvatima u Bosni i Hercegovini, ulaganje u Sveučilište u Mostaru i financijsku pomoć za KBC Mostar: 'Ako ostane Hrvatsko narodno kazalište u Mostaru, desetljećima ćemo govoriti da je identitetsko pitanje hrvatskog naroda u BiH realizirano uz potporu hrvatske vlade.'

To je Hrvatska kakvu sanjaju Andrej Plenković i HDZ: iseljena Hrvatska, Hrvatska u kojoj 'Hrvati čuvaju hrvatski identitet, njeguju hrvatsku kulturu i odgovorno participiraju u društvu i gospodarstvu', Hrvatska neslučenih mogućnosti, najboljih svjetskih sveučilišta i najvećih svjetskih kompanija, ali i Hrvatska hrvatskih katoličkih misija i hrvatskih zavičajnih klubova, Obećana zemlja kojoj je predsjednik Dragan Primorac. Što bi rekao premijer Plenković, 'hrvatska država je tu', Hrvatska ali demokratska, civilizirana ali hrvatska, razvijena, bogata, prosperitetna, uređena, sretna i dovoljno daleka.

Ili, jasno, Bosna i Hercegovina. ■

DAMIR BAKIĆ

Militarizacija škola nije rješenje

Nije rješenje zatvarati škole i školske objekte pretvarati u nekakve 'sigurne kuće'. To je suprotno našoj tradiciji i suprotno ideji škole. Pravi put je da se u sistematizaciji radnih mjesta predvidi osoba koja će biti član školskog kolektiva zadužena za sigurnosna pitanja

NAKON tragedije u Osnovnoj školi Prečko kojom je završilo prvo polugodište, drugo je počelo zaključavanjem škola i sa zaštitarima na ulazima u školske objekte. O stanju u hrvatskom školstvu, sigurnosti u društvu, a time i u školama, rezultatima obrazovanja nakon uvođenja kurikularne reforme i sve lošijim rezultatima na državnoj maturi razgovarali smo s DAMIROM BAKIĆEM, saborskim zastupnikom Možemo! i redovitim profesorom na zagrebačkom Prirodoslovno-matematičkom fakultetu.

Škola bi trebala biti najsigurnije mjesto za djecu. Nekad je škola bila otvorena prema zajednici, nosilac sredine. Kako djeci pružiti sigurnost, a da se obrazovno-odgojne ustanove ne pretvore u zatvore?

Svi znamo da nije adekvatno rješenje zapošljavati profesionalne zaštitarske službe u našim školama i da je to nužna, vatrogasna mjera u traumatičnoj situaciji poslije tragičnog događaja u Osnovnoj školi Prečko. Ali, nije rješenje zatvarati škole, militarizirati školsko okruženje i školske objekte pretvarati u nekakve 'sigurne kuće'. To je suprotno našoj tradiciji i suprotno ideji škole. Veoma je važno da svi u sustavu zajedno osmislimo valjane protokole i podignemo razinu fizičke sigurnosti i da pritom dodatno ne traumatiziramo djecu, roditelje, nastavnike.

Pravi put je da se u bliskoj budućnosti u sistematizaciji radnih mjesta predvidi osoba koja će biti član školskog kolektiva zadužena za sigurnosna pitanja. To nije brz proces, u najboljem slučaju prva zapošljavanja na tim novim radnim mjestima možemo očekivati početkom iduće školske godine. Svjesni smo da škola mora biti otvorena, mora djelovati u zajednici. Rješenje je u izgradnji tolerantnijeg i uključivijeg društva. Tragični događaj nije rezultat krize obrazovanja, već ozbiljne krize društva. Živimo u društvu koje je duboko frustrirano i podijeljeno. Napustili smo temeljnu ideju o odgovornosti za javnu riječ u svim aspektima javnog

djelovanja. Količina netrpeljivosti, bijesa, gnjeva je opipljiva i svakim danom raste. Javne osobe, pogotovo političari, stranački fanatici, ne prezaju od sakupljanja najjeftinijih političkih poena dižući tenzije, antagonizirajući sve one koji misle drugačije, da ne govorim o spektru društvenih mreža koje ne možemo kontrolirati. Stvaramo klimu koja nas čini taocima loše društvene atmosfere. Problem je i što kao društvo ne odgovaramo na te opasne izazove, što kao javne osobe ne snosimo dovoljnu odgovornost za javno izrečenu riječ.

Obrazovanje i tunel

Nakon tragedije u Prečkom ostalo je zanemareno pitanje mentalnog zdravlja. Zašto je izostala reakcija u vezi drugačijeg reguliranja statusa i brige o bolesnicima s mentalnim poremećajima i težim dijagnozama?

Narušavanje mentalnog zdravlja, posebno nakon pandemije Covida, galopirajući je problem koje naše društvo nije prepoznalo i naš zdravstveni sustav nije reagirao ni prevencijom ni podrškom. Sistemski propust našeg zdravstva je izostanak adekvatne reakcije na naglo povećanje broja mladih ljudi s mentalnim teškoćama.

U Zagrebu imamo Centar za zdravlje mladih u Domu zdravlja Istok u kojem djeluje i Centar za podršku za mentalno zdravlje, postoje mobilni timovi, savjetovališta, ali to je sve nadstandard, a standarda zapravo nema. Naš pedagoški obrazovni standard ne obvezuje da u samoj strukturi, ustrojstvu radnih mjesta u školama postoji psiholog. Danas osjećamo deficit psihologa u školama. Na području cijele Hrvatske potkapacitirani smo ustanovama, s dostupnošću eksperata koji mogu odgovoriti na rastuće potrebe u zaštiti mentalnog zdravlja mladih, što je samo jedan mali dio erozije i degradacije zdravstvenog sustava. Primjera radi, u Zagrebu gdje djeluje 60 pedijatarskih timova, nedostaje njih još 17. Kad je tako u glavnom gradu Hrvatske, kako je tek u ruralnim krajevima?!

Pet je godina otkako je kurikularna reforma pokrenuta u svim školama. Ljetos su zabilježeni najlošiji rezultati na državnoj maturi. Zašto je kurikularna reforma, u koju se polagalo puno nade, polučila loše rezultate?

Teško je ne uočiti nevjerojatnu paralelu između degradacije nastavničke profesije, posebno u prirodnim znanostima, i degradacije primarne zdravstvene zaštite kao posljedice naše nebrige, zanemarivanja temelja zdravstva i školstva. U pravom smislu riječi, reforma obrazovanja nije se ni dogodila niti je postojao društveni konsenzus oko te reforme. Navodna reforma donijela je ambiciozne programe koji realiziraju i hiperinflaciju ocjena. Dobili smo superodlikaše iza kojih ne stoji znanje i na kraju državnu maturu čiji se kriteriji svake godine snižavaju kako bi se proizveo dovoljan broj petica i četvorki, a sami rezultati su sve lošiji. Slično pokazuje PISA testiranje učeničkih kompetencija, prema kojem je 33 posto naših učenika matematički nepismeno. Kriv je sustav optere-

Pokazali smo da se Gradom Zagrebom može upravljati odgovorno, zakonito, bez afera, bez mrlja, bez pogodovanja ikome, jednako prema svima, i ne za vlastiti materijalni probitak, nego uvijek i samo u javnom interesu

ćen neadekvatnim programima koji je digao ruke od učenika propuštajući ih kroz školu bez stečenih najtemeljnijih znanja.

Reforma obrazovanja nije izgradnja nekog tunela da se može provesti za godinu-dvije, već proces za novu generaciju učitelja i novu školu, proces koji zahtijeva skladan i jasan kontinuitet provedbe kroz dva-tri vladina mandata. Sve da sutra postignemo opći društveni konsenzus o reformi obrazovanja, prve rezultate možemo vidjeti tek za pet ili možda deset godina. Naš obrazovni sustav prepun je ozbiljnih strukturnih problema i potrebna je stvarna reforma koja će temeljito pročititi, ažurirati i modernizirati kurikulum svih pojedinih predmeta u cjelini, koja će uvesti stvarnu izbornost, suzbiti nevidenu, besmisleni inflaciju ocjena i vratiti nastavnicima dignitet njihove profesije i autoritet. Reforma obrazovanja mora biti sveobuhvatna, od definiranja obrazovanja kao temeljne društvene vrijednosti, preko materijalnog i socijalnog statusa nastavnika i svih zaposlenika u školi, do adekvatnih obrazovanih programa usklađenih s vremenom i suvremenim potrebama društva. U vrijeme eksplozije informatičke tehnologije i umjetne inteligencije, škola je mnogo više putovanje nego odredište. Promašaj našeg obrazovnog sustava je što još uvijek robujemo uvjerenju ili tradiciji da je škola uspješno okončana ako je svaki učenik stekao, savladao ili zapamtio određeni skup činjenica.

Ne vidi se da su se Ministarstvo znanosti i obrazovanja i Agencija za odgoj i obrazovanje nešto potrudili uvesti poboljšanja, pa čak ni kozmetička, kako bi ovogodišnja generacija maturanata bila spremnija za državnu maturu.

Proteklih godina obrazovni sustav je doživio zanemarivanje i degradaciju, a ministarstvo je bilo prilično pasivno, posebno kad je riječ o osnovnoj i srednjoj školi. Ministar RADOVAN FUCHS je više usmjeren prema znanosti i visokoj tehnologiji nego prema osnovama odgoja i obrazovanja. Prije četiri godine u parlamentu smo usvojili Nacionalnu razvojnu strategiju za period 2020. – 2030.

koja pokriva strateški razvoj svih područja društvenog djelovanja. Ta strategija citira sedamdesetak prethodno usvojenih strateških dokumenata po pojedinim područjima, ali ne i strategiju odgoja i obrazovanja koju je radilo veliko povjerenstvo na čijem čelu je bio profesor NEVEN BUDAK za vrijeme MILANOVIĆEVE vlade. Na pitanje zašto su izostavili strategiju odgoja i obrazovanja, odgovor je bio da je 'ta strategija preopćenita, preapstraktna'. Obrazovni sustav prate brojni partikularni problemi čiji je zajednički nazivnik da smo školu i prosvjetne vlasti obesnažili, da su izgubili autoritet, ulogu institucije kojoj se vjeruje.

Kurikularna reforma pojačala je nejednakosti u školskom sustavu i otvorila put da se i obrazovanje dodatno naplaćuje. Svjedočimo poplavi instrukcija, od priprema za redovne testove do onih za državnu maturu, pa i za nacionalne ispite na kraju osmog razreda. Približavaju li se i hrvatsko školstvo i obrazovanje slobodnom tržištu, gdje je već zdravstvo?

U školstvu još uvijek nije takva situacija kao u zdravstvu, ali smo na 'dobrom' putu. Tehnički, školstvo je javno dostupno, ali nije adekvatno po programima, materijalnim i drugim pretpostavkama. Još uvijek smatram da je moguća škola u kojoj učenici neće morati posezati za dodatnim instrukcijama i ako ih zatrebaju, da će ih moći dobiti u matičnoj školi od svojih predmetnih nastavnika. Istina, stvorene su nepremostive razlike među učenicima. Nije isto odrastati u velikom gradu koji nudi bezbroj mogućnosti ili u nekoj maloj sredini. Dužnost našeg društva je osigurati jednako kvalitetnog nastavnika matematike i engleskog jezika u svakoj maloj sredini, ali danas nema dovoljno takvih nastavnika ni u Zagrebu.

Fijasko reforme

POTREBA za privatnim instrukcijama je najbolji dokaz da je navodna reforma fijasko. Dobili smo apsurdnu situaciju da su učenici izgubljeni u nastavi ili ono, kako se starinski kaže, 'ne paze na satu'. Izgubili smo onaj stvarni, istinski sadržaj u školi: učenike s njihovim mislima i osjećajima. Učenici fizički dolaze u školu, ali prečesto nisu na satu. Ironično, možda će iste večeri ići u neku instituciju koja organizira pripremu za državnu maturu i slušati možda čak tog istog nastavnika koji honorarno drži tu večernju nastavu i tumači mu isto gradivo iz škole. To je suludo. U školi su potrebni glava i srce učenika. Uz ostalo, i zato je nužna široka izbornost u školskim programima: nužno je svakom učeniku dati priliku da prepozna svoje interese, da pronađe i iskoristi svoje talente, da se afirmira. Na tom tragu u Zagrebu smo pokrenuli pilot-program sportskih škola koji se nudi učenicima posve besplatno u njihovim školama, u njihovim kvartovima. Društvo mora shvatiti da je obrazovanje ne samo temeljna društvena vrijednost nego naša najbolja šansa.

Počela je i godina lokalnih izbora u kojoj Možemo! prvi put brani vlast u Zagrebu. Podsjetimo, očekivanja građana su bila velika, mnoga izborna obećanja nisu ispunjena. Kako biste vi rezimirali četverogodišnji mandat gradonačelnika Tomislava Tomaševića?

Prošli lokalni izbori bili su oslobađajući za grad Zagreb. Očekivanja građana bila su velika, i to s pravom. I naša su očekivanja bila velika na valu optimizma. Često smo i sami nezadovoljni brzinom realizacije svojih pro-

jekata zbog brojnih ograničenja koja ne možemo zaobići. Prije četiri godine dočekaao nas je golem dug. Samo Grad u užem smislu (bez Holdinga) bio je dužan gotovo 200 milijuna eura i u takvim okolnostima upitna je bila isplata već prve plaće zaposlenicima. Ono što građane u principu ne bi trebalo zanimati jeste da nam je trebalo dvije godine da kompletno stabiliziramo i osnažimo financije Grada, što je preduvjet svakog razvoja. U međuvremenu, kreditni rejting Grada povećan je u šest navrata. Danas smo dobar poslodavac i poželjan partner. Trebali su velika disciplina i jako unutarnje rekonstruiranje. Uradili smo najveći pothvat restrukturiranja u ovom stoljeću u javnim poduzećima – 700 suvišnih, gotovo izmišljenih radnih mjesta u administraciji u Holdingu, koji je proizvodio gubitke kao na tekućoj vrpici, pretvorili smo u operativna radna mjesta. To su strukturne promjene koje se ne vide prema van, a koje su bile nužne.

U najvećem dijelu završili smo poslijepotesnu obnovu, obnovljeno je gotovo 200 objekata za približno 200 milijuna eura iz Fonda solidarnosti. Izgradili smo devet novih vrtića, a još šest ih se trenutno gradi, konstrukcijski i energetske obnovili smo sedam škola, još deset škola smo sagradili ili dogradili i pet škola još se gradi. Obnovili smo tri vitalno važne prometnice koje su bile tvrdi orah prethodne garniture: Jadransku cestu, Sljemensku cestu i Jadranski most. Osnažili smo javni prijevoz: kupili 40 novih tramvaja koji će početi stizati ovog proljeća i pripremamo kupnju još 40, kupili smo 60 polovnih autobusa i priprema se kupovina još 100 novih, kupili smo 40 potpuno novih kamiona za odvoz otpada, reformirali model zbrinjavanja otpada, bitno proširili socijalne programe i po razini i po obuhvatu potpora, proširili stipendijske programe, unaprijedili financiranje gradskog sporta, nakon 20 godina produljujemo mrežu tramvajskih pruga...

Ipak, građani su nezadovoljni prometom u Zagrebu, neizgrađenim Centrom za gospodarenje otpadom. Vjerujete u novo povjerenje građana?

Prometna infrastruktura zadana je svojim urbanističkim ograničenjima i nema puno mogućnosti za nove koridore, stoga je naše čvrsto opredjeljenje za snažniji, obuhvatniji i efikasniji javni prijevoz. Stojimo iza obećanja da će Centar za gospodarenje otpadom proraditi do 2028. Možda nam građani mogu zamjerati što sva obećanja nisu ispunjena ili nisu ispunjena dovoljno brzo, ali u jednom, najvažnijem, sasvim sigurno nismo iznevjerili: pokazali smo da se Gradom može upravljati odgovorno, zakonito, bez afera, bez mrlja, bez pogodovanja ikome, jednako prema svima, i ne za vlastiti materijalni probitak, nego uvijek i samo u javnom interesu. A onaj spomenuti val optimizma prije četiri godine u najvećem dijelu nastao je upravo na tom očekivanju. ■

Živopisan teritorij Klaonice

Gradska je vlast u vezi Zagrepčanke navodno odlučila saslušati kulturnjake, uvelike zahvaljujući podstreku odozdo. Od pomoći će biti i to što je riječ o zaokruženoj urbanističkoj i arhitektonskoj cjelini koju ne bi lako bilo privesti nekretninsko-mešetarском cilju

PUNIH četvrt stoljeća otkako je zavijek obustavljena proizvodnja u mesnoj industriji Zagrepčanka na Heinzelovoj ulici, čini se da taj velebni prostor konačno ide prema novoj funkciji. U međuvremenu je korišten samo malenim dijelom, više privremeno i nesistematično, za pojedine alternativno-kulturne i sportske aktivnosti ili za skladišnu svrhu. No bivša Gradska klaonica, kako se nekoć Zagrepčanka nazivala, čitavo se to vrijeme intencijski u javnosti vjenčava upravo za kulturu, onako kako to često postindustrijski biva, mada ove zaruke traju napadno predugo. Otud potječe i stalna bojazan zagrebačkog radništva u kulturi da bi se tamo već ubilježena vrijednost i potreba mogle prometnuti namjenski u nešto stoto, kao po zadnjem GUP-u, za upotrebu indikativno tzv. mješovit, što hoće reći najviše poslovnu, komercijalnu.

Ipak, prema onom što doznajemo posljednjih dana, gradska je vlast navodno odlučila saslušati ponajprije kulturnjake, a uvelike zahvaljujući određenom podstreku odozdo. Ne treba zatim očekivati brzu realizaciju, s obzirom na golemost pretpostavljenog projekta, jer govorimo o kompleksu veličine preko sto tisuća kvadratnih metara, s oko 32 tisuće kvadrata upisanih objekata, mahom krajnje zapuštenih. Pritom će od pomoći biti činjenica da je dobar dio toga pod konzervatorskom zaštitom, a posrijedi je ukupno zaokružena urbanistička i arhitek-

tonska cjelina koju ne bi lako bilo naknadno privesti nekretninsko-mešetarском cilju, premda je iz te perspektive definitivno riječ o zamamnom resursu, bogatom i zelenilom, a na rubu samog šireg centra Zagreba.

O budućnosti Zagrepčanke iliti Klaonice govorili su i pisali u međuvremenu brojni zainteresirani, pozvani i stručni akteri, dok najnovije priloge diskusiji nalazimo na portalu H-alter s prošle jeseni, od VESNE JANKOVIĆ i SAŠE ŠIMPRAGE. Tri godine ranije, JANA VUKIĆ potpisala je Sociološku studiju za Gradski projekt Zagrepčanke. Najkonkretniji te donekle masovan istup potencijalnih korisnika tog prostora zbio se pak nedavno, potkraj prošle godine, kad je *ad hoc* inicijativna skupina zagrebačkih inte-

lektualaca i umjetnika uputila dopis trima nadležnim gradskim uredima. Iskazali su želju da se skrase u primjerenom radnom ambijentu i zatražili razgovor s Gradom o Zagrepčanki, uz potpise približno 150 interesenata iz likovnih i vizualnih umjetnosti, arhitekture i dizajna, glazbe i plesa, književnosti... Nekolicina umjetnika i kulturnjaka te njihovih udruga, pored socijalnog dućana i više komercijalnih poduzeća, već godinama upotrebljava djelić tog kompleksa, još otkako ga je Grad Zagreb otkupio. Objekti svejedno i dalje propadaju uslijed pasivnog tretmana zatečenih kapaciteta, a mora se napomenuti da je Zagreb inače desperatno manjkav ne samo npr. socijalno-stambenim potencijalom, nego i sustavno javno osiguranim prostorom za rad umjetnika i drugih kulturnih radnika: ateljeima i studijima, radionicama i uredima. Uglavnom, dio takvih kreativaca obratio se Gradu, nakon anketnog istraživanja među sobom, predlažući da baš Zagrepčanka bude taj prostor unutar kojeg bi djelovali 'pod istim krovom, u adekvatnim radnim uvjetima', i koji bi postao 'novo žarište kulturne proizvodnje kakvo je potrebno i ovom gradu i njegovim građanima'. Najprije su dobili odgovor da će biti pozvani na sastanak, ali potom je prošlo još par tjedana, a onda smo se i mi javili odgovornima u gradskom Sektoru za strategijsko i prostorno planiranje.

Zanimalo nas je što je sa zatraženim sastankom, kao i stavom Grada Zagreba o sudbini Zagrepčanke, naročito u pogledu istaknute opreke između javnog i neprofitnog te komercijalnog i privatnog. Nisu odgovorili, e da bismo onda iz krugova bliskih gradskoj vlasti dočuli, ako je taj glas točan, da je predstavnicima inicijative ovih dana ipak najavljen sastanak s nadležnim uredima, za idući tjedan. Budući da iz istog smjera već neko vrijeme dopiru informacije o dobroj volji najvećeg dijela vladajućeg Možema u Zagrebu da se kompleks na Heinzelovoj otvori za tu svrhu, nadati se kako ovaj put jedna tako progresivna ideja neće usput izgubiti na snazi. Posebno je to bitno nakon slučaja političke regresije u primjeru Babela, također bivšeg tvorničkog kompleksa o čijoj smo spornoj prenamjeni ovdje pisali pretpo prošle godine.

Jedna od potpisnica inicijative, arhitektica ANA BOLJAR, bavi se upravo pitanjima bliskim problematici Zagrepčanke, u sastavu tima odabranog da predstavlja Hrvatsku na 19. Međunarodnoj izložbi arhitekture Venecijanskog bijenala ove godine. Njihov projekt nazvan je 'Inteligencija grešaka', a svojim radom suočit će se s izazovom pogrešnih rješenja koja zatičemo u prostoru izgrađenog okoliša, ali i s mogućnostima njihovih korekcija.

— Klaonica, ili kako je GUP naziva, 'bivši industrijski sklop Zagrepčanka', lokacija je koju mnogi od nas dobro poznajemo, koristili smo je kroz razne oblike događajnosti u posljednjih dvadesetak godina otkako ju je bivši gradonačelnik kupio, vrlo nam je

drago to mjesto, i uskoro se planira njezina budućnost jer je GUP svrstava u kategoriju Gradskog projekta – rekla nam je Boljar.

— Već sada je to živopisan teritorij prepun gradskosti – tu ćete pronaći park, upušteni trg, vertikalnu vodotornju, prijatelje u ateljeima, kupiti flomiće kod Veljaša koji se nigdje drugdje ne mogu pronaći... Taj prostor živi neplanskim, a opet organiziranim životom tijekom kojeg su se neki 'stanari' bolje brinuli o strukturama koje koriste, a neki lošije. Svakako, zahvaljujući upravo tom korištenju Zagrepčanku još nije zadesila sudbina Gredelja i potpunog urušavanja, no tome se približava. Čini mi se da fokus njezine bliske budućnosti ne bi trebao biti u procedura urbanističko-arhitektonskog natječaja, jer urbanizam tamo već postoji, netko je to učinio prije nas, i učinio je to dobro. Tako ni novog urbanističkog plana, jer plan postoji od 2006., ni u procedura programiranja kroz relaciju poslovno-stambeno, što smo testirali na mnogim lokacijama u gradu, jer za to nemamo vremena – upozorava Ana Boljar.

Naprotiv, ona smatra da rješenje leži u brzom restituciji zelenila čitavog zapadnog dijela kompleksa koji je devastiran nanosom šljunka negdje oko 2015. i pretvoren u parkiralište, u hitnoj statičkoj i fizikalnoj sanaciji zgrada i programiranju na temelju postojećih korisnika i stvorene koegzistencije, te iskazanih potreba.

— Pritom bih istaknula želju Mjesnog odbora Kanal za korištenjem parka i inicijativu Trebamo radne prostore koja okuplja oko 150 izvrsnih umjetnika i desetak umjetničkih organizacija, rasutih po gradu u unajmljenim građanskim stanovima, priručnim radionama-garažama, a čija potreba za ateljeima i studijima proizlazi iz činjenice da nekoliko desetljeća nisu građeni takvi prostori – dodaje.

— Ovakve lokacije su rijetkost, da imaju čistu vlasničku strukturu, da unutar sebe imaju već 'postojeći' grad i da arhitektura koja se tamo štiti ne odgovara ni developerima u potrazi za novim lokacijama preskupih stanova, niti je moguće vratiti nekadašnji oblik industrijske proizvodnje u centar grada, nego je prema svojim karakteristikama industrijske arhitekture apsolutno točna za sve oblike umjetničke proizvodnje. Također, gledajući širu socijalnu sliku i gravitacijsko polje, ovakvi prostori moraju postati eksperimentalni poligoni, za vježbanje zajedništva, za otkrivanje novih relacija, za testiranje novih oblika provođenja zaštite graditeljskog nasljeđa, i prostori koji dopuštaju nepredvidivost u ovom hipernormiranom svijetu – zaključuje Boljar.

Adresiranje pitanja Zagrepčanke i srodnih prostora kao značajne društvene teme, dakle, već je poduzeto iz redova struke, a sad je na potezu Grad Zagreb. Ne treba pritom sumnjati da je i dalje heterogena gradska uprava, uvažavajući zatečene starije strukture, u stanju ispoljiti deficit imaginacije i u ovom slučaju. No bit ćemo optimistični pa unaprijed pozdraviti mogućnost boljeg ishoda, te njezino uvrštavanje u predizborni program Možema za predstojeće lokalne izbore. Na kraju, u vidu nam je i dug prema naslijeđu opisanog prostora tj. memoriji koja se očituje u ne baš komfornoj nazivnoj ambivalenciji Zagrepčanka-Klaonica. To što su tamo radi našeg opstanka ubijeni milijuni papkara i kopitara, ne smije ni biti zanemario, a može se uzeti u obzir projektima na tragu, recimo, jednog prijedloga iz studije Jane Vukić. U dijelu kompleksa dalo bi se smjestiti azil za domaće životinje, svojevrsni *petting zoo* otvorenog tipa, ali prvo sačekajmo nastavak gradske komunikacije za opći epilog ovog važnog predmeta od javnog interesa. ■

Kompleks veličine preko sto tisuća kvadratnih metara – bivša zagrebačka klaonica i stočna tržnica (Foto: Igor Kralj/PIXSELL)

Од седам дана до 25 година

Двадесет и пет година континуираног излажења не значи само пуко биљежење протеча времена.

Из континуитета, дуготрајности, жилавости и борбености Новости, на што су нас често приморавале околности, произашло је и слободно, критичко и храбро новинарство

ДВАДЕСЕТ и пет година континуираног излажења једних новина није мала ствар. Поготово ако је ријеч о новинама чији је издавач организација једне националне мањине која је свој статус градила у околностима након рата 1991. – 1995. које су јој биле све само не наклоњене. Кажемо, није мала ствар, јер данас на тржишту политичких тједника постоје само још два важна новинска издања старија од Новости. Прво такво је Глобус, тједник покренут у децембру 1990. године. Међутим, он већ отприлике пет година не излази у тједном, него у двотједном ритму. Друго је Национал, покренут 1995., али с двогодишњом паузом у излажењу.

Први број Новости објављен је 17. децембра 1999. године, тада још с апозицијом 'Седам дана'. Но, тих двадесет и пет година континуираног излажења не значи само пуко биљежење протеча времена. Из континуитета, дуготрајности, жилавости и борбености Новости, на што су нас приморавале често нам несклоне околности, произашло је и слободно, критичко и храбро новинарство. Лако је то провјерити листајући увезане годишњаке Новости из којих је видљиво да нисмо штедјели ни хдз-ове ни сдп-ове премијере или председнике. Већ четврт стољећа, из тједна у тједан, наше новинарке и новинари, коментатори и коментаторице, сураднице и сурадници поручују им – супековски казано – 'мене, текел, фарес'.

Како бисмо избјегли било какву могућу мистификацију, кажимо да смо свјесни да слободно, критичко и храбро новинарство у Новостима произлази и из увјета производње наших новина. Будући да су Новости прије свега, формално и стварно, тједник српске националне мањине у Хрватској и да се финансирају средствима намијењеним информирању припадница и припадника националних мањина, оне су цијело вријеме биле осло-

бођене притиска финансијског успјеха или неуспјеха на медијском тржишту. То је, наравно, огромна ствар, али истовремено представља и огромну одговорност. Ако се штампамо и излазимо захваљујући томе што је наш рад подупрт буџетским средствима, онда наша одговорност као новинарки и новинара мора бити још израженија него што је то у приватним медијима, у којима, на концу, оријентацију и садржај ипак диктирају власници и тржишни (не)успјех. Ми осјећамо да смо одговорни не само оној националној мањини у чијем окриљу настајемо, него

и осталим разнородним мањинама у чије име настојимо говорити. Одговорни смо и опћој јавности којој својим текстовима, као непрофитни медиј који информира о подручјима од јавног интереса, настојимо компензирати у нас уложена средства.

Новости представљају својеврсни асамблаж различитих медијских модела. Осим што су мањинско гласило и што су опћеинформативни медиј, оне су и својеврсна алтернативна медијска институција, дакако у мјери у којој је то могуће с обзиром на опће околности. Као што смо рекли, у Новостима се не поку-

шава максимизирати профит, не продају се странице оглашивачима, не тражи се по сваку цијену широка публика, а због своје структурне различитости оне су заинтересирани за нове начине организовања медија и залажу се за развој таквих медија у цјелини. Стога Новости често функционирају и као инкубатор за нове новинарке и новинаре, чиме добрим дијелом надомјештају улогу некадашње омладинске штампе.

Што се тиче Срба у Хрватској, можемо рећи да су с Новостима постигли журналистичку и реторичку видљивост и аутономију које су, као и било који облик њихове јавне видљивости и аутономије, једном дијелу друштва тешко прихватљиви. Можда нисмо увијек усклађени с пулсом мањине чији смо тједник, али таква хармонизираност не би била ни пожељна.

Новости су и резултат рада ранијих генерација новинарка и новинара, као и претходних уредника. С већином њих сам радила, било као новинарка, било као замјеница уредника. Првих стотину и нешто бројева Новости уредио је МИЛАН ТРВОЈЕВИЋ ЏЕГЕР, који је имао довољно упорности да један мали, локални медиј – билтен 'Новости – 15 дана' вуковарског Заједничког већа општина у вријеме мирне реинтеграције – претвори у новине које се ће се ускоро дистрибуирати широм земље. Наслиједио га је наш, сада већ покојни, колега НИНО КОПАЧ, који је Новости водио у финансијски доста изазовним временима. Након 2004. на уредничко мјесто долази РАДЕ ДРАГОЈЕВИЋ захваљујући којем овај тједник из интерне дистрибуције и полувидљивости излази на графике и тако постаје јавни медиј у пуном смислу те ријечи. Односно, Новости од краја 2009. и изласка на киоске постају овјерене чињеницом да су изложене критичком оку јавности којој су упућене и чијих се интереса тичу.

Крајем 2010. године главни уредник постаје ИВИЦА ЂИКИЋ, који новине води у вријеме другог СДП-овог мандата. Вјеровало се да би оне тада могле мирније бродити, али због истраживачких текстова о пословима који су се тицали и тадашњег председника Републике врло брзо долазе с њим у сукоб. Најтеже нападе политичке деснице и ултраконзервативних удруга Новости доживљавају за вријеме сљедећег уредника, НИКОЛЕ БАЈТЕ, а ти напади одјекују све до данас. Намјерно се овом приликом не желимо бавити онима за које наши истраживачки текстови, сатира, колумне, писање против усташизације, десног екстремизма и ултраконзервативизма представљају облике 'антихрватске дјелатности'. Једино 'анти' које се може везати за наше новине је оно садржано у ријечима 'антифашистичке' и 'антинационалистичке', не само у смислу позивања на повијесни антифашизам и препознавања успона етнонационализма деведесетих, него и досљедног заговарања прогресивних политика насупрот 'сувременом опскурантизму'. ■

Zašto Novosti?

U uvodniku prvog broja, objavljenog 17. decembra 1999. godine, navode se osnovni razlozi za pokretanje manjinskog lista: potreba za javnom prisutnošću, inzistiranje na političkoj pragmatičnosti i uzdanje u zdrav razum, te suradljivost – Novosti neće biti zatvorene, isključive i etničkom pripadnošću zaslijepljene novine

SAMOSTALNI srpski tjednik *Novosti* slavi 25 godina izlaženja. Tim povodom Rade Dragojević, i sam bivši glavni urednik, napisao je monografiju koju su zajednički objavili Srpsko narodno vijeće i Srednja Europa. U tri nastavka objavljujemo izvatke iz monografije 'Slučaj Novosti'.

Prvi broj *Novosti* (koje su se u početku zvale *Novosti – sedam dana*, s podnaslovom *Samostalne srpske novine*) pojavio se u internoj distribuciji u petak 17. 12. 1999. godine. Vrijeme pojave novog tjednika nije moglo biti dramatičnije. Netom prije toga preminuo je, kako se na koncu ispostavilo – doživotni, predsjednik Hrvatske FRANJO TUĐMAN, pred vratima su bili, vrlo brzo će se pokazati, prekretnički parlamentarni i predsjednički izbori, a svijet je tresla panika zbog milenijuskog buga koji je navodno trebao dovesti do globalnog tehnološkog kolapsa. Što zbog odlaska iz politike dotada nedodirljivog i zbog toga u političkom smislu sve nepodnošljivijeg prvog predsjednika Hrvatske, a što zbog poticajne društvene i političke atmosfere koja se u tim trenucima stvarala u zemlji, u srpskoj se zajednici pojavio optimizam i ona se ovoga puta odlučila aktivno priključiti stvaranju nove, demokratske klime u društvu. A i to što se jedna programska anomalija u informatičkom sustavu (dotadašnji kratki format datuma morao se na brzinu zamijeniti duljim) na kraju ipak nije prometnula u elektronsku apokalipsu, nije bilo naodmet. U tom kontekstu sazrelo je i uvjerenje da je konačno došlo vrijeme da se zajednica pred širokom publikom pojavi s jednim respektabilnim medijskim projektom koji bi bio u stanju postići jači društveni i politički efekt nego što je to dotad bio slučaj. Takvim ambicijama izdavača u prilog govori i činjenica da su na promociji prvog broja *Novosti* u prostorijama zagrebačke Prosvjete u Preradovićevoj ulici govorili MILJENKO JERGOVIĆ, već tada novinarska i književna vedeta, i DAVOR BUTKOVIĆ, tadašnji zamjenik glavnog urednika *Jutarnjeg lista*, ambicioznog medijskog *rookieja* koji je kao komet godinu i pol dana ranije obasjao domaće novinarsko nebo. Jergović je pozdravio pojavu ćirilice na domaćim kioscima, koja bi trebala pomoći 'Srbima da izađu iz geta', dok je Butković po-

javu *Novosti* ocijenio novim korakom prema daljnjoj demokratizaciji Hrvatske. Uz njih dvojicu na promociji prvog broja još su bili i glavni urednik MILAN TRBOJEVIĆ, zatim dvojica izdavača – MILORAD PUPOVAC u ime Srpskog narodnog vijeća (SNV) i MILOŠ VOJNOVIĆ, predsjednik Zajedničkog veća opština (ZVO) iz Vukovara, te BAHRIJA SEJFIĆ iz Ureda za nacionalne manjine RH.

Pripreme za pokretanje novina počele su nekih godinu i pol dana prije izlaska prvog broja. Nekoliko prijedloga izgleda lista i koncepcije ZVO-u i SNV-u podastro je Milan Trbojević već početkom ljeta 1998. godine. Tako Trbojević dokument pod naslovom 'Zadaci koje je potrebno obaviti za početak izlaženja srpskih *Novosti*' šalje 2. 6. 1998. izdavačima na procjenu i odobrenje.

U početku je bilo zamišljeno da se angažira poveći broj novinarki i novinara, mnogi od onih koji su uslijed demokratskih promjena devedesetih godina prošlog stoljeća u Hrvatskoj izgubili svoje angažmane, zaposlenja i plaće. Iz dokumenta se vidi da je zagrebačko dopisništvo trebao voditi SAVAN TOMAŠEVIĆ, dugogodišnji dopisnik Tanjuga iz Zagreba. Riječku redakciju preuzela je TANJA OLUIĆ MUSIĆ, do prekretničkih devedesetih godina urednica i direktorica Radio Rijeke, dok je Trbojević u svojim planovima zamislio da mu u Vukovaru pomažu još SUZANA VUKADINOVIĆ, IGOR NINIĆ, RADOVAN MARTINOVIĆ, MIODRAG ZORIĆ, SNEŽANA BERIĆ i drugi. Za zagrebačku redakciju u početku se računalo i na BORISA RAŠETU, BORIVOJA DOVNIKOVIĆA, ČEDOMIRA VIŠNJIĆA, TANJU RUDEŽ, RADOJA ARSENIĆA, MILANA JAKŠIĆA, BORU ĐORĐEVIĆA, MILORADA NOVAKOVIĆA (dugogodišnjeg urednika magazina *Prosvjeta*), MIHAJLA NIČOTU, JOVANA HOVANA, MARIKU TOTH, DUŠANA BASARU i dr. Neki od njih došli su odmah, neki kasnije, a neki nisu ostvarili suradnju.

U prvom broju na trećoj stranici pojavio se nepotpisani dvostupčani uvodnik na ćirilicom pismu pod naslovom 'Zašto *Novosti*?' U njemu se navode osnovni razlozi za pokretanje manjinskog lista – potreba za javnom prisutnošću (tko će znati da smo živi ako ne pustimo glasa od sebe?), inzistiranje na političkoj pragmatičnosti i uzdanje u zdrav razum (ako netko traži da se ime Belog Manastira promijeni u Sveti Martin, a Srba u Šuško, onda to nije pitanje ni etničko ni ideološko, nego pitanje pameti) i suradljivost (*Novosti* neće biti zatvorene, isključive i etničkom pripadnošću zaslijepljene novine). Novine u početku vjerno prenose zahtjev iz uvodnika o potrebi vođenja pragmatične politike. Mala crtica iz Rijeke u to predizborno doba govori upravo o tome. U članku pod naslovom 'Srbima neće pomoći Šušvar', riječki se Srbi pozivaju da ne disperziraju glasove jer onaj 'tko bude glasao po sentimentu, neće glasati ni za sebe ni za Srbe u Hrvatskoj. Naši problemi nisu ideološke već praktične naravi'. Kasnije će se stvar promijeniti, pa će, recimo, u broju iz ljeta 2000. godine *Novosti* na jednoj stranici donijeti intervju s DRA-

Ekipa iz Vukovara predvođena legendarnim Milanom Trbojevićem Džegerom dolazila bi u Zagreb u Preradovićevoj ulici, gdje je tada bila redakcija, s dva kompjutera kao nužna ispomoć... Dugo je trajalo to prenošenje kompjutera iz Džegerovog auta, zatim njihovo osposobljavanje i instaliranje u redakciju – prisjeća se Nikola Lunić

Rade Dragojević

SLU
YLU
YAU
WSTY

sve ovo preselilo u Ilicu u prostorije *Arkzi-na* gdje su nas oko ponoći čekali dizajneri i grafičari DEJAN KRŠIĆ i DEJAN DRAGOSAVAC RUTA. I tu u Ilici smo dočekivali sretne zore i svitanja.'

U prvim brojevima dominiraju teme na *p* – poduzetništvo, pravna pomoć (na pitanja zabrinutih građana odgovarao je RATKO GAJICA), crkvene teme (tekstovi prote SLAVKA ZORICE), povratničke priče, priče o pjevačicama i pjevačima (u to se vrijeme vodila mrtva trka između DINA DVORNIKA i DORIS DRAGOVIĆ tko će od njih dvoje prvi nakon rata nastupiti u Saveznoj Republici Jugoslaviji, a *Novosti* su o tome redovno izvještavale. Prva je ciljnom ravnom, kao što se zna, prošla Doris, čime je ujedno i izgubila dotadašnju titulu 'kraljice Torcide'), te politika i političari. Nakon što su se u uvodna tri broja kao sugovornici izredali tadašnji prvaci srpske politike u Hrvatskoj – Milorad Pupovac, predsjednik Srpskog narodnog vijeća, Miloš Vojnović, predsjednik Zajedničkog veća opština (ujedno uz SNV i suizdavač *Novosti*), te VOJISLAV STANIMIROVIĆ, predsjednik Samostalne demokratske

Prvi glavni urednik *Novosti* Milan Trbojević Džeger (Foto: Arhiv Srba u Hrvatskoj)

GANOM DRAŽIĆEM, kandidatom ŠUVAROVE stranke (Socijalistička radnička partija/SRP) za Donji Lapac. Razlog za taj intervju bio je pragmatičan i nalazio se u tome što je SRP na tim lokalnim izborima nastupio kao opozicija prema stranci MILANA ĐUKIĆA (Srpska narodna stranka), koja je prema Samostalnoj demokratskoj srpskoj stranci (SDSS) nastupala rivalski. Đukić je, među ostalim, bio poznat i po tome što se na sjednicama Savjeta za nacionalne manjine (krovno tijelo za nacionalne manjine u Hrvatskoj), uglavnom protivio tome da *Novosti* dobiju financijska sredstva, ne toliko zbog samih novina, koliko zbog toga što je bio izdavačev politički protivnik. (...)

IZDAVAČI su otpočetak pokazivali velike ambicije. Tako je u uvodniku bilo navedeno i to da će nedjeljni ritam novina biti samo prva faza u razvoju tog medija te da će ga vrlo brzo odmi-jeniti dnevni ritam. Tjedne *Novosti*, kao što se zna, u dnevne novine nikad nisu prerasle, a medijske promjene koje su papirnato novinarstvo uskoro gurnule u drugi plan, odavno su ideju o dnevniku dezaktualizirale. U medijima se stvari sporo mijenjaju, a u manjinskim medijima, izgleda, još sporije. Tako je i Jergovićeve nada da će ćirilicu konačno moći ugledati na domaćim kioscima skoro usahnula. Na to se morao strpjeti čak deset godina. *Novosti* su se na domaćim trafikama u širokoj prodaji pojavile tek krajem 2009, dakle punih deset godina nakon što su lansirane. Dotad su se uglavnom besplatno dijelile po filijalama srpskih organizacija u Hrvatskoj (vijeća SNV-a, Prosvjetini podbori, zatim preko pojedinih parohija Srpske pravoslavne crkve i ureda Srpskog demokratskog foruma) i manjim dijelom u Beogradu, i po tome *Novosti* pripadaju među klasične manjinske medijske proizvode koji se dijele *gratis* i koji se, prema pojmovniku koji vrijedi za američku manjinsku medijsku scenu kao onu najrazvijeniju, još nazivaju i *freebies*. Iako su se, dakle, u početku uglavnom dijelile besplatno, na novinama je ipak bila istaknuta cijena. U prvih pet brojeva list je stajao dvije kune, da bi od šestog broja poskupio za čak 100 posto, cijena *Novosti* je, dakle, povećana na četiri kune. Već za koju godinu cijena novina popela na deset kuna i tako je ostalo do dana današnjeg, samo preračunato u eure. List se u početku štampao u samoborskoj tiskari u tiraži od

5000 primjeraka, zatim od početka 2001. u zagrebačkoj tiskari Radin, pa od jeseni iste godine u tiskari *Glasa Srpske* u Banjoj Luci. Tada su se neki saborski zastupnici usprotivili oko štampanja *Novosti* u Banjoj Luci jer nikako nije u redu da novac hrvatskih poreznih obveznika završava kod MILORADA DODIKA. Tome se pridružila i MILA ŠIMIĆ (tadašnja predstojnica vladinog Ureda za nacionalne manjine), s preporukom da se svi manjinski mediji štampaju u Tiskari Vjesnik. Pa su se suradljivi *novostaši* tome prilagodili, napustili su banjalučku štampariju i prebacili se u Vjesnik. Danas se *Novosti* štampaju u Tiskari Zagreb.

Postojao je još jedan razlog zašto se uopće krenulo s *Novostima*. Prikaz Srba i njihovih problema u hrvatskim glavnim medijima bio je, blago govoreći, nezadovoljavajući. Stoga se, pretpostavljamo, moglo pomisliti da bi manjinski medij mogao djelomično ublažiti neizbalansirane priloge o manjinama u dnevnim novinama i na televiziji. (...)

U svojim počecima *Novosti* su bile izrazito vezane uz političku stranku. SDSS je, kao što se zna, bio svojevrsni politički pokrovitelj novina, ali novine unatoč tome, vidjet ćemo kasnije, ipak nikad nisu postale stranačke. U samim počecima veza sa strankom bila je izraženija pa se u tom aranžmanu Milan Trbojević, glavni i odgovorni urednik *Novosti*, te 2000. godine pojavio na listi SDSS-a za parlamentarne izbore u IV. izbornoj jedinici

Miloš Vojnović i Milorad Pupovac – dogovor dvojice izdavača (Foto: Arhiv Srba u Hrvatskoj)

na pretposljednem 13. mjestu. Premda se to protivi novinarskoj deontologiji i ne predstavlja vrhunac profesionalizma, a još manje garantira traženu novinarsku objektivnost, ipak se stvar može činiti razumljivom s obzirom na to s kakvim se sve poteškoćama zajednica tada susretala. (...)

KAKO je sve počelo i s kojim su se problemima u izradi novina susretali prvi urednici i novinari kazuje NIKOLA LUNIĆ, koji je 1999. godine bio netom svršeni student komparativne književnosti i filozofije: 'Mnogi tekstovi u redakciju stizali su napisani rukom ili pisalom mašinom... Tako je, na primjer, ekipa iz Vukovara predvođena legendarnim Milanom Trbojevićem Džegerom dolazila u Zagreb u Preradovićeve ulicu, gdje je tada bila redakcija, s dva kompjutera kao nužna ispomoć. Oni bi došli u kasne večernje sate s ta dva kompjutera koja bi sutradan nakon obavljenog posla vraćali u Vukovar. Dugo je trajalo to prenošenje kompjutera iz Džegerovog auta, zatim njihovo osposobljavanje i instaliranje u redakciji. Tek u odmaklim noćnim satima krenulo se s prepisivanjem, sređivanjem i uređivanjem tekstova. Sve je to trajalo do ranih jutarnjih sati. Poslije se

srpske stranke, poduzetna redakcija vrlo brzo nakon njih na razgovore u *Novosti* 'privodi' sve samu kremu najprije opozicione, a kasnije pobjedničke koalicije. Prva u tom nizu bila je VESNA PUSIĆ koja se nada da će 'Hrvatska postati etnički slijepa'. Nakon nje na redu je novi ministar kulture ANTUN VUJIĆ koji se kune da će nova koalicija znati 'valorizirati doprinos Srba', dok je na kraju tog malog intervjuerskog vala za *Novosti* govorio SLAVEN LETICA, osebujna politička ličnost, koji – očito, dobro raspoložen – čak predlaže da nova koalicija Srbima dade ministarstvo znanosti, vodeći se valjda onom da je TESLA iz Hrvatske, pa eto. (...)

Do kraja svog mandata političari iz pobjedničke koalicije na izborima iz 2000. godine nisu više svraćali na stranice *Novosti*. Politika intervjua u novinama otpočetak je bila dosljedna. Novinari *Novosti* nisu nešto naročito navaljivali na vladajuće da ih pitaju za mišljenje, a i političari iz vladajuće garniture uglavnom su zaobilazili ove novine. Nismo naišli ni na jedan tzv. biografski ili životni intervju s nekim političarem u kojem bi se veličao sugovornik. Također, ako smo dobro pregledali stare brojeve, ni jedan hadezeovac nikada nije dao intervju za *Novosti*. Izuzetak je bivši, kratkotrajni hadezeovac Stipe Mesić, hrvatski predsjednik u dva mandata (2000–2010) koji je često gostovao na stranicama *Novosti*. Tako je Ninu Kopaču u broju od 16. 12. 2005. obećao da će u 'njegovom mandatu Srbin postati general HV-a'. ■

(Nastavlja se)

Tanja Oluć Musić na zadatku u Plastovu kod Skradina (Foto: Arhiv Srba u Hrvatskoj)

SVEN MILEKIĆ

Braniteljske udruge su među glavnim poduzetnicima pamćenja

Te udruge održavaju dominantni prikaz rata, s tim da među onim vidljivijima postoje razlike – jedne zagovaraju srednjostrujaški prikaz, kao što to čine udruge koje gaje baštinu Franje Tuđmana, a druge, ekstremnije, gaje filoustaški, odnosno HOS-ovski prikaz rata

SVEN MILEKIĆ doktorirao je pri Sveučilištu Maynooth u Irskoj, gdje je obranio disertaciju o ulozi hrvatskih veteranskih udruga u formiranju dominantnog narativa o ratu 1990-ih. Trenutno je angažiran kao postdoktoralni istraživač pri Demokratskom institutu Central European Universityja (CEU), na međunarodnom znanstvenom projektu 'The Aggressor: Self-Perception and External Perception of an Actor Between Nations' ('Agresor: samopercepcija i vanjska percepcija aktera među nacijama') u sklopu Ladenburgove istraživačke mreže. Nedavno mu je u 'Tragovima', znanstvenom časopisu Arhiva Srba u Hrvatskoj, objavljen rad 'Protiv 'izjednačavanja žrtve i agresora': stavovi udruga hrvatskih veterana prema Srbima', a tim povodom vodili smo ovaj razgovor.

Sjećanje na rat 1990-ih sveprisutno je u postjugoslavenskim društvima iako je od njega prošlo gotovo 30 godina. U hrvatskom kontekstu, koliko su tome doprinijele veteranske udruge, koje u svojim radovima nazivate i 'poduzetnicima pamćenja'?

Veteranske, odnosno braniteljske udruge u Hrvatskoj su među glavnim poduzetnicima pamćenja, što znači da su i jedan od dominantnijih aktera u političkoj i društvenoj sferi koji formiraju pamćenje rata i uopće događaja iz tog perioda. To nije simptomatično samo za Hrvatsku, već je utjecaj takvih udru-

ga prisutan i u dobrom dijelu drugih postratnih društava. Ne moramo odlaziti daleko u povijest, dovoljno se prisjetiti socijalističke Jugoslavije u kojoj je SUBNOR imao itekako važnu ulogu u procesu formiranja sjećanja na NOB. Isto kao što je to bilo u Jugoslaviji, tako su i u Hrvatskoj veteranske udruge uglavnom povezane s političkim struktura, prije svega s vladajućom strankom, pri čemu se u domaćem kontekstu radi o specifičnom slučaju jer je dobar dio udruga uz

Po viđenju dijela veteranskih udruga, u državi postoji ograničena količina materijalnih i nematerijalnih dobara koja su na dispoziciji pa sve doslovno tumače po principu 'u slučaju da se da Srbima, ostat će manje za nas'

HDZ i kada je on u opoziciji, što zbog članstva njihovih lidera u toj stranci ili kroz različite druge formalne i neformalne veze. Samim time možemo reći da se radi o svojevrsnom kolopletu uloge veteranskih organizacija i političkih struktura. Zbog toga je ponekad teško razlučiti dolazi li određena inicijativa iz političke ili veteranske sfere. A u nekim slučajevima se radi i o dvojnim identitetima, kao što je to npr. s JOSIPOM ĐAKIĆEM koji je ujedno visokorangirani HDZ-ovac i dugogodišnji predsjednik HVIDR-e. Kao takve, veteranske udruge su održavale i još uvijek održavaju dominantni prikaz rata, s tim da među onim vidljivijima postoje razlike – jedne zagovaraju srednjostrujaški prikaz, kao što to čine udruge koje gaje baštinu FRANJE TUĐMANA, a druge, ekstremnije, gaje filoustaški, odnosno HOS-ovski prikaz rata. Takve udruge odlaze i korak dalje od onoga što je inače zastupljeno u službenom narativu.

Igra nultog zbroja

Veteranske udruge koje su od svojih začeta bliske HDZ-u funkcioniraju i kao parapolitičke organizacije te još od 1990-ih imaju ulogu u krojenju političkih procesa. Možemo li reći da je dolazak DP-a, koji u svojim redovima ima pripadnike Stožera za obranu hrvatskog Vukovara, na vlast u komplotu s HDZ-om doprinio njihovom jačanju?

Mislím da je u tom smislu uloga veteranskih udruga ostala slična, ako ne i ista. Međutim,

čini mi se da su se one u posljednjem periodu, i to zbog protoka vremena, uvjetno rečeno ispuhale, da više nemaju tako izražen mobilizacijski potencijal kao što su ga imale ranije. Doduše, treba imati na umu da se najveća mobilizacija uglavnom događa kada je HDZ u opoziciji. Naravno, vodstva veteranskih udruga će reći da je to zato što HDZ uvijek brine za veteranska prava i pitanja, ali će isto tako, recimo, podržati DRAGANA PRIMORCA. Nedavno je to, uoči drugog kruga predsjedničkih izbora, napravila upravo HVIDR-a. Iako se nominalno radi o nestranačkoj udruzi, tim postupkom je ogoljena njena uloga, a pritom su Primorca podržali vrlo ostrim jezikom, u maniri ekstremne desnice.

DP s druge strane nije etabliran među većim veteranskim udrugama, ali postoje pojedinci iz manjih udruga koji im inkliniraju. Tu su i branitelji u njihovim redovima koji se prije svega nalaze u ulozi solo igrača, recimo STIPO MLINARIĆ, TOMISLAV JOSIĆ i PREDRAG MIŠIĆ. Velike udruge su ipak prije svega povezane s HDZ-om, među ostalim zato što je oportuno biti u nekoj vrsti veze s najjačom strankom, a koja uvijek, na ovaj ili onaj način, dođe na vlast.

U radu objavljenom u 'Tragovima' bavite se retorikom hrvatskih veterana prema ovdašnjim Srbima i pregledom istih od sredine 1990-ih naovamo. Pišete da su veteranske udruge ponekad gledale na srpsku manjinu negativno zato što su na odnose između Srba i branitelja gledale

iz perspektive igre nultog zbroja. O čemu se radi?

Radi se o tome da dio veteranskih udruga sva prava koja bi se u perspektivi mogla podijeliti srpskoj manjini, pogotovo ona materijalna, ali i simbolička, zapravo percipira kao gubitak za Hrvate, ili još preciznije, za veterane. Po njihovom viđenju, u državi postoji ograničena količina materijalnih i nematerijalnih dobara koja su na dispoziciji pa sve doslovno tumače po principu 'u slučaju da se da Srbima, ostat će manje za nas'. Takvo limitirano razmišljanje pronalazi racionalno uporište u činjenici da zaista živimo u državi limitiranih resursa. Međutim, nerealno je tvrditi da će se uvođenje ćirilice u Vukovaru reflektirati na veterane ili Hrvate kao takve. Radi se o simplifikiranom shvaćanju svijeta kojim se dobar dio veteranskih udruga vodio kada god bi na red došla realizacija određene prava za srpsku manjinu. Svaki takav pokušaj tumačili su kao obezvrjeđenje Domovinskog rata i želju da se 'izjednači žrtvu i agresora', jer smatraju da je time što je dio Srba sudjelovao u oružanoj pobuni čitav taj kolektiv sam sebe degradirao u drugorazredne građane. Drugim riječima, Srbi u njihovoj viziji mogu imati onoliko prava koliko to ne ugrožava projekte nacionalne imaginacije. Oni umjereniji tako neće reći da Srbe treba protjerati ili diskriminirati, iako je u radikalnijim slučajevima bilo i toga, ali će tvrditi da Srbi trebaju biti zadovoljni time što imaju i ne tražiti ništa više. Zbog toga se dio veteranskih udruga i buni svaki put kada treba doći do primjene pojedinih prava.

Tome smo svjedočili već sredinom 1990-ih, kada je došlo do prvih pokušaja povratka Srba i obnove njihovih kuća. Oko tog pitanja se mobilizirao veći broj veteranskih udruga. Također, dio veterana je u tom periodu živio u zaposjednutim srpskim stanovima i kućama, pri čemu ne treba kriviti njih jer su to pravo stekli na temelju uredbe MORHA. Njihovi tadašnji prosvjedi bili su i neki vid trbuhozborstva jer je Franjo Tuđman s jedne strane poštivao naputke koji su stizali iz međunarodne zajednice, a s druge strane su takve grupe govorile sve što on nije smio. Osim veteranskih organizacija, Tuđman je u tom kontekstu koristio i radikalno desne stranke koje su svojim nastupima otežavale povratak izbjeglih, pogotovo u manje sredine. A da ne govorimo da je paralelno tekao i državni projekt otežavanja povratka.

U narednim godinama bio je zamjetan rad veteranskih organizacija na opstrukciji pravosuđa prilikom procesuiranja ratnih zločina. Međutim, do najvećeg utjecaja dolazi u recentnijem periodu – zbog braniteljskih prosvjeda ćirilica do danas de facto nema pravo javnosti, a Zakon o pravima žrtava seksualnog nasilja i Zakon o civilnim stradalnicima iz Domovinskog rata pod njihovim su pritiskom skrojeni tako da je Srbima sada iznimno teško realizirati pojedina prava. Kako tumačite da im takva razina pritiska ranije nije urodila plodom? Zbog djelovanja međunarodne zajednice?

Tako je. Sve opstrukcije u realizacijama prava koje spominjete dogodile su se nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju. Antićirilčna kampanja započela je u siječnju 2013., ali se nije zahuktala sve do ljeta iste godine, odnosno do formalnog pristupanja Uniji. Ta kampanja zapravo je kulminirala u jesen veteranskim prosvjedima i uništavanjem prvih dvojezičnih ploča, a već u tom periodu nije postojao pritisak na Hrvatsku izvana. Također, dihotomija koja postoji između dijela veteranskih udruga i političkih elita, prvenstveno HDZ-a, ovisi o moći. Odnosno, što je HDZ slabiji, to su udruge jače. To znači

i da je HDZ na čelu s KARAMARKOM, a koji je zajahao na valu antićirilčnih prosvjeda i prosvjeda u Savskoj, zapravo bio daleko slabiji HDZ nego što je to nekoć bio SANADEROV HDZ ili što je danas PLENKOVIĆEV. Karamarko se, kako je to svojedobno primijetio MARINKO ČULIĆ, bio doveo u situaciju da mu radikalna desnica kroji program, a ranije je Tuđman bio taj koji je pisao program radikalnoj desnici. Veteranske organizacije su u Karamarkovom periodu iskoristile slabu poziciju HDZ-a, do te mjere da je ta stranka prihvaćala bilo koju inicijativu s crne desnice. Bilo je vidljivo da je HDZ istodobno kontrolirao dio tih struktura, ali i da su se prosvjednici i u Vukovaru i u Savskoj u jednom trenutku oteli kontroli. Zbog svega toga ni danas nema ćirilice u Vukovaru, a i spomenuti zakoni su ostali takvi kakvi jesu.

Možemo li i kao svojevrsnu pobjedu veterana tumačiti činjenicu da su odlukom Plenkovićeve vlade o otpisu parničnih troškova žrtvama rata, donesenom krajem 2023., obuhvaćeni i osuđeni za ratne zločine? Slični zahtjevi, doduše u dosta radikalnijoj formi, nisu im prošli 1996. godine, kada je Tuđman bio na vlasti?

Neke od udruga su spomenute 1996. zahtijevale amnestiju za ratne zločine, što je u kontekstu pravne države radikalna stvar i kao takav, gotovo bez iznimke, osuđen na neuspjeh. Takav primjer je postojao u FRANCOVOJ Španjolskoj i dio je pokušaja kolektivnog zaborava, ali to, naravno, nikada nije sretno ni pravedno rješenje. To što je kategorija ratnih zločinaca potihog progurana u Vladinu odluku na kraju se generalno ne smatra toliko problematičnim jer se ne radi o velikoj grupi osuđenih za zločine počinjene s hrvatske strane. Zapravo mi se u ovom momentu čini kao da imamo dvije države – jednu koja

poštuje prava i zakone i drugu koja je pod evidentnim utjecajem ekstremnijih veteranskih grupa. To se najbolje vidi na primjeru nedavnog obilježavanja godišnjice osnutka 72. bojne Vojne policije u Lori. S jedne strane postoje presude protiv pripadnika te jedinice koji su počinili ratne zločine i koje su donijeli hrvatski sudovi, a ne Hag, a s druge strane imamo službenu ceremoniju na kojoj se tvrdi da je sve što je napisano u tim presudama laž. Odnosno, jedna država je presudila tim ljudima i poslala ih u zatvor, a druga, i to uz prisustvo izaslanika predsjednika, premijera i ministra obrane, tvrdi da su počinitelji

Što je HDZ slabiji, to su udruge jače. HDZ na čelu s Karamarkom bio je daleko slabiji od onog Sanaderovog ili danas Plenkovićevog. Karamarko se doveo u situaciju da mu radikalna desnica kroji program, a ranije je Tuđman pisao program radikalnoj desnici

nevinu i pritom gleda film JAKOVA SEDLARA. Do neke mjere mogu razumjeti da pojedina jedinica obilježava dan svoga osnutka, pa i sve da su njeni pripadnici činili zločine, ali to da Vlada, odnosno Ministarstvo branitelja financira dokumentarac u kojem se osporavaju presude za zločine počinjene u Lori je strašno. Sve nam to pokazuje da neke od ekstremističkih ideja paralelno žive s realnošću koja je makar nominalno drugačija i u kojoj su počinitelji zločina presuđeni, a pojedine žrtve dobile reparacije.

VEDRA i ViDrA

S obzirom na navedeno, bilježe li se ikakvi pomaci u stavovima veteranskih udruga ili možemo reći da su oni ostali zacementirani u 1990-ima?

Ovisi o kojim veteranskim udrugama je riječ, jer se radi o izrazito velikoj i heterogenoj grupaciji koju je teško staviti pod isti nazivnik. Međutim, postoji dobar dio onih koji prošlost 1990-ih žive i danas, s tim da je sjećanje na taj period u nekim sferama sada i radikalnije nego ranije.

Kako to objašnjavate?

Između ostalog time što su duže izloženi na mržnji osnovanom sjećanju koje se kroz vrijeme perpetuira, odnosno valjda i povećava kao snježna kugla. U takvim uvjetima se gube sve nijanse koje su ranije možda i postojale. Također, državna vlast stalno poseže za sjećanjem na rat, a često se s 1990-ima vuku paralele kada god se pojavi neki novi moment, bilo da se radi o migrantskoj krizi ili npr. ratu u Ukrajini. Zbog toga često čujemo da sada 'moramo čuvati granicu kao što su je čuvali hrvatski branitelji', iako se radi o neusporedivim situacijama jer migrantska kriza nije istovjetna ratu. Stavljati znak jednakosti između te dvije situacije znači, uostalom, i obezvrjeđivati branitelje koji su se borili protiv vojnika, a koji su često bili bolje naoružani od njih. Ali to prolazi ispod radara, pa je takve izjave moguće čuti i od ZORANA MILANOVIĆA, od većine HDZ-ovaca i veteranskih čelnika.

Iako su veteranske udruge, kao i veterani kao takvi, ideološki heterogeni, među njima prevladava etnonacionalizam. Jeste li u svojem istraživanju nailazili i na pozitivne primjere i koliki je uopće doseg takvih, 'drugih' udruga?

Njih ima znatno manje. Veći je broj onih udruga koje su indiferentne ili nemaju veću medijsku vidljivost pa tim ni mogućnost da diktiraju društvene trendove. Ranije, krajem 1990-ih i početkom 2000-tih, neke od njih su bile vidljivije, recimo udruge Branitelji Hrvatske, koja je bila povezana s JOSIPOM MANOLIĆEM, i riječka HVIDR-a. Osim što su bile antituđmanovske, te dvije udruge su jedine veteranske koje su izrazile sućut i zahtijevale učinkovitu istragu povodom ubojstva MILANA LEVARA. U recentnije vrijeme svojim djelovanjem od većine odstupa Udruge veterana Domovinskog rata i antifašista (VEDRA) koja sudjeluje u obilježavanju genocida nad Srbima i Danu antifašističke borbe, a prošle godine su i bacili vijenac u Dunav za sve vukovarske žrtve nakon što je to bilo onemogućeno SDSS-u. Međutim, radi se o atipičnoj veteranskoj udruzi i pitanje je koliki je njen stvarni utjecaj. Svojim djelovanjem odudara i udruge Veterani i društvena akcija (ViDrA), koja se dominantno bori za očuvanje okoliša, prije svega kroz pokušaj sprječavanja ilegalne sječe šuma, i kao takva ima pozitivan učinak na hrvatsko društvo. ■

INTRIGATOR

Nada za 'krajinske' penzionere

Ustavni sud oborio je odluke upravnih sudova koji odobravaju neuvažavanje godina staža radnicima i radnicama sa područja RS Krajine od 1991. do 1995.

Radnici nekadašnje glinske Pamučne predionice (Foto: Igor Mrkalj)

USTAVNI sud nastavlja rušiti rigoroznu praksu upravnih sudova koji i dalje odbijaju konvalidacije mirovina stečenih na području bivše RS Krajine.

Četiri godine otkako je MARIJA JOVIĆ iz Gline podnijela ustavnu tužbu, Ustavni sud je u decembru 2024. oborio presude Upravnog suda u Zagrebu i Visokog upravnog suda.

Nekadašnja radnica glinske Pamučne predionice još od 2008. pokušava dokazati da je od 6. marta 1992. do 5. avgusta 1995. bila na svom radnom mjestu. Bivša radnica nije prikazala da je imala status osiguranika u evidencijama tijela mirovinskog i invalidskog osiguranja koja su djelovala na području Republike Hrvatske pod zaštitom ili upravom Ujedinjenih naroda. Ako institucije ne posjeduju tu dokumentaciju, ne može je imati ni podnositelj zahtjeva. Sve što je Jović mogla ponuditi kao dokaz bila je ovjerenjena zdravstvena knjižica iz spornog perioda i svjedočenje kolegica. Međutim, sudovi su i u ovom predmetu odlučili bojkotirati sva dodatna dokazna sredstva, istovremeno tražeći od podnositelja zahtjeva da prekomjerno, i očito uzaludno, dokazuje svoje tvrdnje.

Po već ustaljenom običaju, samo su se priklonili negativnim rješenjima HZMO-a. Prema ranijem objašnjenju odvjetnice SLADANE ČANKOVIĆ, način na koji se pravno pristupa i rješava problem konvalidacije radnog staža pred upravnim tijelima je takav da HZMO inzistira na materijalnom interesu – da je takvih priznanja što manje. HZMO donosi pravilnik po kojem postupa i zato je sva nada usmjerena na postupanje upravnog suda da provede postupak, donese odluku i na taj način kontrolira akte Zavoda. Ipak, presude na štetu podnositelja zahtjeva pokazuju da sudovi ne mare za

svoju ulogu kontrolora upravnih propisa. U obrazloženju Visokog upravnog suda navedeno je da taj sud u predmetu Jović 'nije našao uvjerljive i logički opravdane razloge za drugačiju pravnu i činjeničnu osnovu od one koja je utvrđena u upravnom postupku'.

Logične opravdane razloge ponudila je sama podnositeljica zahtjeva. Ona je izjavila da je u istoj tvornici bila u neprekidnom radnom odnosu od ljeta 1980. i da je ostala na poslu tokom rata. Zanimljivo je da joj je ipak bio konvalidiran radni staž od 8. oktobra 1991. do 5. marta 1992. Osim toga, u evidenciji zaposlenika njenog poduzeća, ona je bila zavedena pod rednim brojem 574 od 5. marta 1992. nadalje. Sve to ukazuje da je staž Marije Jović tekao cijelo razdoblje.

Ustavni sud ocijenio je da upravni sudovi nisu iznijeli valjane razloge dok su utvrđivali da li Jović ispunjava uvjete. Ovi sudovi nisu obrazložili zbog čega je, unatoč postojanju materijalnog dokaza (zdravstvene knjižice), predložena dva svjedoka koja nisu ispitani te činjenice da je u kontinuitetu bila zaposlenik Pamučne predionice Glina, evidentirana kao zaposlenica pod brojem 574, nesporno utvrđeno da Jović nije dokazala radni staž koji prema mjerodavnim propisima može konvalidirati.

'Imajući u vidu sve okolnosti konkretnog slučaja, Ustavni sud ocjenjuje da su zbog pretjerano formalističkog pristupa u dokazivanju i utvrđivanju činjenica u konkretnom slučaju upravni sudovi propustili stvarno ocijeniti činjenično pitanje koje je bilo ključno za odluku o zahtjevu podnositeljice. Time su onemogućili podnositeljicu da u upravnom sporu brani svoja prava i interese na način koji je zajamčen člankom 29. stavkom 1. Ustava te u konkretnom slučaju nisu postupali kao sud pune jurisdikcije', navedeno je u odluci.

Također, Ustavni sud je utvrdio da je osporenim presudama podnositeljici povrijeđeno jamstvo sudske kontrole zakonitosti pojedinačnih akata upravnih vlasti i tijela koja imaju javne ovlasti, propisano člankom 19. stavkom 2. Ustava i pravo na pravično suđenje zajamčeno člankom 29. stavkom 1. Ustava.

■ Anja Kožul

Nijemci ne odustaju

POLOJOPRIVREDNICI u slavonskom selu Nijemci baš nikako da odustanu od sad već višetjednih protesta i povremenog blokiranja prometnica zbog nezadovoljstva sustavom dodjele državnih oranica u najam. Uvjereni su da je najveći dio toga ključnog resursa prepušten unaprijed biranom krugu uvijek istih najmoćnijima, bez obzira na podkvalificiranost većine njih za tu pogodnost. No ista praksa ne traje tek od jučer ni samo u Nijemcima. U pitanju je gotovo trodecenijski najveći problem domaće agrarne politike na području čitave Hrvatske, generiran podjednako na državnoj i lokalnoj razini.

Dvostruko porijeklo očituje se u primjerima kao što je ovaj slavonski, gdje općina dodjeljuje, a država odobrava rješenja, dok vječito iskazivano nezadovoljstvo glavnine proizvođača ne uvažava praktično nitko. Sve je normalizirano do te mjere da prigovore dočekujemo pravilno sezonski. Nalik prvom jesenskome mrazu ili proljetnim kišama, otprilike, s tom razlikom što su klimatski ciklusi u zadnje vrijeme nešto manje pouzdani.

Podjela između povlaštenih i zakinitih kandidata za državnu zemlju povučena je po više linija, od kojih je prva zadana stranački ili nepotistički, a zatim ide klijentelizam. Uvijek dobivaju najveći igrači, često oni koji su još za rata ili nedugo potom uzeli prve table zemljišta iz ugaslih kombinata. Ne samo da dobivaju, nego im činjenica ranijeg posjeda donosi natječajne bodove s kojima ih više ništa ne može ugroziti.

Vremenom se u tome izlučila još jedna crta razgraničenja, s pozadinom koja nalikuje starim vesternima. U hrvatskoj priči zapostavljeni su stočari koji najčešće teško dobivaju zemlju za uzgoj bilja kojim bi prehranili muznu stoku. Puno bolje prolaze stočari-tovljači i ratari s proizvodnjom žita ili repe, a najbolje nerijetki pojedinci koji zaradu nalaze ponajviše u javnofinancijskim poticajima ili, jednostavnije, u daljnjem izdavanju državnih tabli u podnajam.

Trajni sukob između šikaniranih stočara-mljekara i tržišno te politički konjunktornog ratarstva, u Nijemcima je posebno očigledan. Ishod neravnopravnog ogleđa najbolje je ilustriran propašću hrvatskog mljekarstva, bez obzira na to što već dugo o uzrocima tog udesa svi znaju sve. Zato slobodno očekujemo iste vijesti o prigovorima oko diobe zemljišta i ubuduće, redovne poput mužnje, izdašne poput žetve.

■ Igor Lasić

Protiv špekulacija

Mlađi od 45 godina dobivat će povrat 50 posto PDV-a na kupljenu nekretninu u novogradnji te ponovo neće trebati plaćati porez za kupnju prve nekretnine?

Uvijek je nezahvalno govoriti dok je zakonsko rješenje tek u najavi i dok nismo vidjeli konkretan prijedlog ni najavljeni pravilnik o povratu. Načelno, podržavamo mjeru oslobađanja poreza za prvu nekretninu te smatramo da ta mjera nikada nije trebala biti ukinuta. S druge strane, mjerom APN-ovih kredita, koja je došla kao zamjena oslobađanju plaćanja poreza za prvu nekretninu, dokazano su značajno povećane cijene nekretnina. Postoji opravdan strah da će mjera povrata PDV-a za novogradnju imati sličan efekt.

Kako gledate na Vladin akcijski plan za Nacionalni plan stambene politike od 2025. do 2027. s obzirom na to da će za održivo stanovanje biti odvojeni 401 milijun eura, a na priuštivo oko 76 milijuna?

Stanogradnja je dugoročan proces, zbog čega je izvjesno da bi viša cifra u Nacionalnom planu teško bila potrošena u periodu provedbe akcijskog plana. Nažalost, s obzirom na trenutni udio stanova u javnom vlasništvu ne možemo se pouzdati u javnu stanogradnju kao osiguravanje priuštivog stanovanja. Zato je ključno da i drugi oblici stanovanja, posebice stanovanje u najmu, budu promovirani u siguran način stanovanja.

Najavljen je i poseban program stambenog zbrinjavanja mladih obitelji na potpomognutim područjima?

Detalji su još uvijek nepoznati, ali pitanje je je li novogradnja dobar model ili je sasvim dovoljno, s obzirom na trenutnu potražnju na tim područjima, ulagati sredstva u otkup te obnovu postojećih jedinica.

Koliko je mladima u Hrvatskoj ostvarivo priuštivo stanovanje?

Mlađi roditeljski dom u prosjeku napuštaju s 32 godine, što je najkasnije u EU-u. To je najbolji pokazatelj nepriuštivosti stanovanja za mlade. Ovakav prijedlog, prema dosad poznatom, nije dovoljno ambiciozan da stvarno pomakne priuštivost na stranu mladih i onih s nižim primanjima. Ova vlada nema hrabrosti za mjere koje bi suštinski promijenile stvari, a koje mi u Možemo! predlažemo godinama. Zadnji takav prijedlog bio je da se znatno proširi baza platiša na porez od otuđenja nekretnina, tj. na one koji kupe nekretnine da bi ih u roku od dvije-tri godine preprodali i zaradili. Time bismo smanjili pritisak špekulativnog kapitala i smanjili potražnju. Intenzivno radimo na prijedlogu novog zakona o najmu kojim bismo osigurali da podstanarstvo bude siguran način stanovanja.

■ Mirna Jasić Gašić

On je budućnost

Dragan Primorac u javno zdravstvo ušao je kroz hemodijalizu na Sv. Duhu, ali na poziv SDP-ove zdravstvene administracije u kojoj je glavni bio HNS-ov Andro Vlahušić

Iz trijumfalizma opozicije zbog ogromnog uspjeha ZORANA MILANOVIĆA i uvjerenja da je HDZ dobio vrijednu lekciju, vrijedi izdvojiti medijsku sliku HDZ-ovog kandidata DRAGANA PRIMORCA, jer ona dosta govori o tome ima li opozicija smisla za realnost za koju bi se jednog dana trebala izboriti.

Oko Milanovićevog izazivača od samog su početka svirale sirene za opću opasnost, iako je riječ o kandidatu koji je već jednom izašao na izbore 2009. godine i u srazu s HDZ-ovim ANDRIJOM HEBRANGOM – jednim od najpopularnijih političara u hrvatskoj povijesti – u prvom krugu ispao s nevjerojatnih 5,93 glasova. Primorac je tada zamislio da će biti predsjednik nakon što je zbog abdikacije IVE SANADERA pretao biti ministar i izašao iz HDZ-a, izjavivši da je 'sa Sanaderom došao, a s njim i odlazi', ravno na mjesto NETANYAHUOVOG savjetnika. Istovremeno je u svom izbornom programu isticao da će biti ljuti borac protiv korupcije i da će se u njegovom mandatu 'kriminalci sami prijavljivati u zatvor'. Nakon fјaska, skromnih 5,93 posto glasova preusmjerio je na IVU JOSIPOVIĆA, a na sebe s vremenom brojne afere koje nije imao tko rješavati.

Petnaest godina kasnije i nakon što se sam ANDREJ PLENKOVIĆ uvijeno ogradio od njegovog izbora, Primorčev se novi debakl danas identificira s porazom stranke koja je preživjela i nadživjela nemoguće, što uključuje ratne, civilne i pandemijske kriminalce u svojim gusto zbijenim redovima. U toj tragikomediji, važno je bilo jedino isticanje medicinskog poduzetništva HDZ-ovog kandidata za predsjednika države kao osobitog faktora u privatizaciji zdravstva, ne zbog samog Primorca, nego zato što je time

iskrivljena slika o resoru i posljedice koje će tek doći na red. Rezimirajmo: istaknulo ga se kao osobu koja koristi resurse HZZO-a za svoju bolnicu Sv. Katarina, pa se to naslonilo na aferu Beroš-Petrač i konačno spojilo u tezu po kojoj je Primorac HDZ-ov partner u pljački zdravstva, čime su svi u opoziciji složno mahali.

Međutim, točno je da je Primorac u javno zdravstvo ušao kroz hemodijalizu na Sv. Duhu, ali na poziv SDP-ove zdravstvene administracije u kojoj je glavni bio HNS-ov ANDRO VLAHUŠIĆ. Odjel je tada preuzela izraelska tvrtka Helbit Systems, pod dugogodišnjim ugovorima s Ministarstvom obrane, a Primorac je samo instaliran za direktora. Bolnica Sv. Katarina u Zaboku začetak je medicinskog carstva obitelji Primorac, no investitor i pokretač bio je JAKO ANDABAK koji je godinama odlagao otvaranje ustanove. Kada je napokon otvorena 2011. godine, na otvaranju su bili Josipović, HDZ-ov ministar zdravstva DARKO MILINOVIĆ i SDP-ov bivši župan i današnji predsjednik stranke SINIŠA HAJDAŠ DONČIĆ. Andabak je u tom trenu već dugo bio vlasnik Koncerna Sunce, a u javno-privatnom partnerstvu s Krapinsko-zagorskom županijom još je 2007. u Stubičkim Toplicama pokretao zdravstveno-turistički kompleks vrijedan 109,7 milijuna eura.

U godinama koje su uslijedile, Primorac se iz Zaboka pretvarao u ozbiljnog igrača na nacionalnom medicinskom tržištu, jednako kao i ostali poduzetnici čiji su poslovi cvjetali na propasti javnog zdravstva. Svakako, njegove se poslove u zdravstvu ne može pripisati isključivo HDZ-u, niti mu se unutar privatizacije zdravstva može pripisati poseban status.

Sve do trenutka koji u ovim izborima, nažalost, nitko nije spomenuo, a to je otvaranje UPMC Hillman onkološke bolnice u

Dragan Primorac u Pittsburgh Medical Centru pri OB Zabok
(Foto: Luka Stanzl/PIXSELL)

OB Zabok, kao dio strateškog rada administracije Andreja Plenkovića i propalog VILJIJA BEROŠA na tome da i onkologija, kao najskuplja grana medicine, završi na tržištu. Taj trenutak u kampanji nitko nije spomenuo, vjerojatno zato što o tome ne znaju mnogo, a možda i zato što je mnogo zahtjevnije napasti sistem od jednog njegovog igrača. Svakako, izvan dječje igraonice predsjedničkih izbora, Primorčevo vrijeme tek dolazi.

■ Nataša Škaričić

Pare ili ruski

VESELJE ministra obrane IVANA ANUŠIĆA i vojnih rukovodilaca Hrvatske vojske zbog dolaska prva četiri oklopna vozila Bradley u kasarnu u Našicama obogaćeno je ovaj tjedan konstatacijom o dostignutih dva posto BDP-a izdvajanja za obranu, ali i najavom o povećanju tog procenta.

Anušić je s ambasadoricom SAD-a NATHALIE RAYES dočekao prva četiri od ukupno 89 moderniziranih oklopnih vozila koliko će ih biti predano na upotrebu Oružanim snagama, ocijenivši to kao ogromnan pomak u njihovoj opremi i moderniziranju. 'Nastavit ćemo i dalje raditi na opremanju i modernizaciji Hrvatske vojske. Ostala 44 dosad prispjela Bradleyja su u tvornici Đuro Đaković, gdje se moderniziraju i obnavljaju', rekao je novinarima Anušić, ističući da su u okviru nastavka suradnje s NATO-om i saveznicima pred Hrvatskom 'velike stvari i velike nabave za Oružane snage, kako bi u skoroj budućnosti dosegli i tri posto BDP-a za opremanje i modernizaciju'. Podsjetimo, Hrvatska je od Amerikanaca dosad nabavila helikoptere 'Black Hawk' i topničko-raketni sustav 'Himars'.

Ugovor o donaciji vozila Bradley potpisan je prije tri godine i iznosi 196,4 milijuna dolara, od čega je 51,2 milijuna donacija vlade SAD-a, dok 145,2 milijuna dolara plaća Ministarstvo obrane RH u periodu od 2022. do 2027. Od ukupno 89 oklopnjaka, njih 62 će biti dodijeljena oklopno mehaniziranim jedinicama, a ostatak će biti predviđen za obuku i 'kasapljenje' kako bi se dobili potrebni dijelovi. Do kraja mjeseca stići će još četiri vozila, a usporedo ide obuka stalnih posada i mehaničara.

I dok Anušić s veseljem najavljuje izdvajanja i do tri posto, na relaciji Washington – Bruxelles spominju se i veća izdvajanja. Novoizabrani američki predsjednik DONALD TRUMP smatra da bi trebalo izdvajati pet posto, dok se glavni tajnik NATO saveza MARK RUTTE nije izjašnjavao, ali je siguran da dva posto nije dovoljno. 'Ako ne jačamo obranu, sigurni smo sada, ali ne za četiri ili pet godina. Ako to ne napravite, krenite na tečajeve ruskog jezika ili idite na Novi Zeland ili sada odlučite trošiti više', smatra Rutte.

Evropa će tako s opadajućim ekonomskim pokazateljima i uz izgledne političke turbulencije, trebati davati više para za oružje. Ili ocijeniti da ruski i nije tako težak za učenje, a da je Novi Zeland prekrasan u svako doba godine.

■ Nenad Jovanović

FRAGMENTI GRADA

Piši za mene

NIJE da je fenomen o kojem ću nešto ovom prilikom napisati posebno nov, prije da je stara praksa na djelu. No posljednjih se mjeseci namjestilo tako da je nekako učestao, pojavljuje mi se nerijetko – a sasvim sam siguran da pritom nisam usamljen – pa odlučih da mu evo dam malo prostora.

Sasvim je uobičajeno da mediji pokazuju interes za stavove i mišljenja ljudi u ulozi eksperata za određena područja i teme, dio je to standardne produkcije u medijskoj proizvodnji sadržaja. Istovremeno bi se moglo reći da određene profesije, pogotovo u statusu javnih poslova, imaju i svojevrsnu obavezu isporučiti javnosti nalaze i zaključke svojih istraživanja, posebno o društveno relevantnim temama. Po principu, plaćen si javnim novcem, izvoli informirati javnost o onom što je predmet tvoje ekspertize. Ili je to naprosto zabluda naivnih koji nikako da se definitivno pomire s krajem prosvjetiteljstva, kakav je i ovaj potpisnik. Stoga bi mi se sasvim opravdano moglo prigovoriti, pa reći o kakvoj ti javnosti i javnome mnijenju pričаш u povijesnom razdoblju apsolutne dominacije društvenih medija i iracionalnog blebetanja, u epohi postistine i postčinjeničnog svijeta.

Uglavnom, dobijem s vremena na vrijeme, a zadnjih mjeseci dakle malo učestalije, upite iz raznoraznih tiskovina, molbe da odgovorim na set pitanja iz neke tematske domene za koju su procijenili da sam relevantan sugovornik. I sve je u redu, ti mediji nisu desničarski, pa sam najčešće otvoren i raspoloživ za to. No u posljednje vrijeme forme takvih zahtjeva zaredale su se kao po algoritamskoj špranci, a izgledaju otprilike ovako. Novinar vam pošalje e-mail, kratko predstavi sebe i temu koju obrađuje, a onda vam se obrati s molbom da pismeno odgovorite na osam ili deset pitanja koja vam šalje u nastavku pošte. Neki su toliko izravni da napišu čak i koliko znakova im treba, recimo između pet i pol i šest tisuća, što je otprilike dvostruka dužina teksta koji ovdje pišem. I da, sada već redovito ide i zahtjev da im se pošalje osobna fotografija. Ali ne bilo kakva, već ona profesionalna, s visokom rezolucijom, koja može ići direktno u tisak.

Isprovociralo me, pa sam jednom takvom odgovorio nedavno da ne pišem tekstove što ih potpisuju drugi, koji za to dobivaju plaću ili honorar. Nisam naivan, znam da je iza takvih upita kalkulacija koja neizgovoreno poručuje da s takvim pojavljivanjima u medijima navodno raste statusna vrijednosti. Ipak, bacio sam udicu. Predložih da, ako već postoji interes za moja razmišljanja o ideologiji konzumerizma, potrošačkim trendovima i praksama, popričamo telefonski, uživo, ili preko neke komunikacijske platforme. Pa da se razgovor fino snimi i potom da ga se transkribira, u lijepoj staroj maniri novinarske profesije kakva je nekad bila. Novinar mi se zahvalio, ali i odgovorio da nažalost nema vremena za to.

■ Hajrudin Hromadžić

Чекићем по фектчекерима

Мета у САД-у неће више користити услуге фектчекинг организација, најавио је њен власник. Моћи ће се вријеђати мигранте, трансродне особе и хомосексуалце. Реизбор Трампа свијету доноси нове невоље, а Закербергу нови приљев конфликта који се могу монетизирати

С НОВИМ ДОНАЛДОМ ТРАМПОМ, дошла су и нова пословна правила Фејсбука и његовог власника Мете; у видеу под насловом 'Више говора и мање погрешки' МАРК ЗАКЕРБЕРГ недавно је објавио да Мета на америчком тлу више неће користити услуге фектчекинг организација, а означавање проблематичног садржаја препушта корисницима платформи. Поред тога, промијењене су етичке смјернице које ограничавају комуникацију, међу којима је најупадљивији заокрет у односу на говор о сексуалној оријентацији. Њу се сада 'у политичком и вјерском дискурсу' – ма што то значило – смије повезивати с болешћу, а ЛГБТ особе називати чудацима.

Страшно је већ то како су језично формулирана нова правила игре, која (дословно) не звуче сувисло ни на хрватском ни на енглеском језику. У уводу се објашњава да Мета не толерира говор мржње, па то значи да није прихватљиво нападати конкретну особу на основу заштићених карактеристика попут расе, етничког подријетла, инвалидитета, националности, религијске припадности, друштвене класе, сексуалне оријентације, спола, родног идентитета, доби и озбиљне болести, али се у наставку допуштају увреде и зазивање изопћења у говору о мигрантима, трансродним особама или хомосексуалцима. Како то све скупа изгледа захтијева посебну анализу, но једно је јасно и без ње: док реизбор Трампа свијету доноси нове и посве непредвидљиве невоље, за Закерберга то значи нови приљев друштвених конфликта који се могу монетизирати.

Синхронизираност између два пословно/политичка експанзиониста видјела се и на пресици новог америчког председника у Мар-а-Лагу, гдје је говорио о претензијама на Гренланд, Канаду и Панаму, Хамасу поручио да ће на Средњем истоку 'настати пакао', обрушио се на вјетроелектране, па истовремено похвалио одлуку окружне суткиње Аллин Кенон да блокира јавну објаву извјештаја тужитеља Џека СМИТА о савезним истрагама против њега

и Закерберга, којему је ласкао да је 'далеко догурао' и да је 'импресиван'. Власник Фејсбука у ову 'брачну заједницу' уноси и раскид уговора с фектчекерима, које Трамп презире, а алт-десница годинама оптужује за цензуру. У споменутом видео обраћању, Закерберг им је дао за право, тврдећи да су фектчекинг организације доказано пристране у одабиру тема које треба обрадити, па се Фејсбук сада враћа својим коријенима и увјерењу да комуникацијске платформе требају осигурати слободу говора. Од њих је одступио 2016. године, када је суочен са силним притисцима и оптужбама да је утјецао на исход америчких избора, а постистина је у контексту Брегзита у Оксфордском рјечнику проглашена ријечи године. Подаци да се чак 44 посто Американаца информира путем Фејсбука (према истраживачком центру Д Пју оп. а.), а вијести које их занимају шире преко дигиталних ехо комора као љетни пожар, потакнули су Закерберга на прање савјести покретањем Метине сурадње с око 100 организација које ће провјеравати тачност садржаја објављених на друштвеним мрежама и ограничавати њихову дисеминацију, и то на 60 језика. Када је Трамп у својој кампањи за реизбор 2020. лажно сугерирао да је гласање поштом пријевара које може компромитирати изборе, ствари су се заоштриле: Твитер је почео уклањати његове поруке или их означавати као спорне. Након пораза, амерички је председник у тједнима прије инаугурације ЏОА БАЈДЕ-

на на Твитеру упорно поткопавао изборне резултате, све док његови твитови нису одиграли улогу у потицању напада на амерички Капитол 6. сijeчња 2021. године, за вријеме пребројавања електорских гласова. Иако је Сенат на крају ослободио Трампа у другом поступку опозива, на Фејсбуку и Инстаграму његови су профили забрањени на пуне двије године.

Став према садашњем тренутку отвара више питања: прво је какав глобални политички пакао спрема Трамп и колико ће му у томе помоћи екстремна концентрација моћи у рукама медијских савезника, како ће у томе проћи ЕУ и европски медији и – напоскон – треба ли уопће бити сентименталан према старим правилима друштвених мрежа, етичким смјерницама и фектчекерима који раде за Фејсбук и Мету.

На прво питање се без страха може одговорити да ће се остварити клетва о животу у занимљивим временима, док су за ЕУ, пословање дигиталних платформи на нашем тлу и опстанак фектчекинг медија ствари нешто мање јасне.

ЕУ-ов Акт о дигиталним услугама (ДСА) обавезује велике платформе да раде редовиту процјену системских ризика које њихово кориштење може изазвати, а ти се ризици односе на темељна права, незаконит говор, родно насиље и осигурање демократске расправе. То говори да ће Фејсбук и Мета у ЕУ-у функционирати по строжим правилима, али није јасно како ће се то надзирати и кажњавати и хоће ли

све скупа, ипак, овисити о политичким односима између САД-а и ЕУ-а. Европска федерација новинара (ЕФН) реагирала је на вијести из САД-а тражећи хитно дјеловање 'како би се заштитио интегритет медијског екосуства од штетног утјецаја великих платформи попут Фејсбука и Твитера, посебно у контексту њиховог капацитета за ширење дезинформација и манипулацију јавним мнијењем'.

Предвиђајући судбину европских фектчекинг медија, председница ЕФН-а МАЈА СЕВЕР каже да ДСА, у најмању руку, тјера платформе да мијењају механизам на који покушавају одговорити на системски ризик.

— Они могу рећи да ће се без фектчекинга борити против дезинформација, али то је онда подложно процјени учинковитости, односно, независној ревизији која се ради на великим платформама. Та ревизија ради процјену учинковитости одговора на ризике или предвидиве негативне учинке на грађански дискурс, изборне процесе и на јавну сигурност. Процјена ризика мора показати да ће модерација садржаја на Метиним платформама имати боље резултате од актуалних, уколико би се професионални фектчекинг заменио корисничким биљешкама, а ту процјену потом требају ревидирати неовисни ревизори, што се све након тога треба доставити ЕК-у и објавити. Притом има смисла споменути да је Комисија већ покренула процес против Икс-а управо због, међу осталим, 'учинковитости таквог суства 'обавијести Заједнице'' на платформи Икс у ЕУ-у и учинковитост с тиме повезаних политика за смањење ризика за грађански дискурс и изборне процесе – казала је Север.

Говор мржње, напомиње она, регулиран је националним законима које су платформе дужне поштовати.

— Говор мржње који крши закон мора се уклонити у кратком временском року. У ЕУ ће платформе морати примијенити етичка правила која су усклађена с европским стандардима заштите људских права, примјерице пресудама суда у Стразбуру, што значи да ће говор мржње бити другачије регулиран него у САД-у – закључује.

Но, испод кулиса норми, смјерница и геополитичких игара, остаје чињеница која је довела до катастрофе: велике комуникацијске платформе не остварују профит на концепту дигиталне агоре и повезивања корисника. Сасвим обрнуто, њихови се пословни модели врте око монетизације друштвених конфликта, које саме организирано и плански стварају кроз ехо коморе, искориштавајући кориснике као бесплатне раднике и изворе профита. Унутар тог еко система, фектчекери су често дјеловали само као још један фактор галванизације отпора према естаблишменту, с више него упитним учинком на информирање о пресудно важним темама. Када је у питању јавно здравство – које се може сматрати тематски најважнијим ангажманом у вријеме ковид-а – сама идеја да ФБ инструменти информирања компензирају недостатке јавног сектора није боља од неолибералног тренда *селф-хелпа*, а у озбиљним се радовима показало да није донијела ни много користи.

Другим ријечима, након што су људски односи делегирани алгоритмима који их уређују према максимализацији профита, битка за традиционалне мантре попут 'етике' и 'истине' сасвим је сигурно изгубљена. Трамп је подсетник на то да је све можда само увод у нешто трагичније. ■

Стари сурадници Трамп и Закерберг у Овалном уреду 2019. године (Foto: TheWhiteHouse via Bestimage/Bestimage/PIXSELL)

Monetizacija pažnje

Epizoda s Haliey Welch, viralnom pobjednicom 2024., prilično je indikativna za razumijevanje suvremene ekonomije i politike. Preciznije, za optiku kojom se tumači suvremena ekonomija i nastajanje političkih stavova unutar labavih granica između javnog i privatnog

FRAZA o globalnom selu već odavno nije u optjecaju. Na nju možete naletjeti eventualno u TV kvizovima koji od natjecatelja traže ime njenog tvorca. I sasvim zasluženom čami u nedavnim slojevima retoričke arheologije. Ipak, najnoviji učinci razvoja komunikacijskih tehnologija kao da joj priskrbuju osvježavajući impuls. Radi se o onim sadržajima koji su 'spontano' postali viralni. Za razliku od prethodnih općih mjesta popularne kulture koja su 'poštivala' nekakav proizvodni put i baratala primjetnijom granicom između javnog i privatnog, suvremeni viralni sadržaji često u javnom prostoru funkcioniraju po obrascu privatnog sadržaja. Da malo približimo ideju: viralni sadržaji neodoljivo podsjećaju na interne šale ili poštapalice manje grupe prijatelja ili kolega. Samo što ta šala ili poštapalica više nije interna nego globalna. Kao na primjer: *hawk tuah*.

Objašnjavanje primjera ozbiljno dovodi u pitanje navedeni globalni status, ali ekonomija teksta nalaže uzmak. Prošlog ljeta vam se sigurno na mobilnim ekranima u jednom trenutku tijekom skrolanja pojavila simpatična mlada Amerikanka s izraženim južnjačkim naglaskom. Tijekom noćnog izlaska nju i prijateljicu zaustavio je jutjber i jedan od brojnih lovaca na potencijalno viralne sadržaje, samim tim i na pažnju korisnika, a ako Bog da i na monetizaciju te pažnje. I pitao ih: 'Koji je onaj jedan potez u krevetu koji muškarca izludi svaki put?' Na što je buduća zvijezda odgovorila onomatopojom podmazivanja alata prije oralnog seksa, naknadno zapisanoj kao: *hawk tuah*. Klip se proširio nevjerovatnom brzinom, instantno ušao u rječnike i postao gradivno tkivo milijuna mimova. No, nitko nije znao tko je mlada Amerikanka. I krenula je detektivska potraga. Razne priče i teorije su kolale dok se HALIEY WELCH nije konačno javila i pojasnila tko je i što je. I ne samo da se javila već je odlučila i monetizirati neočekivanu popularnost. Ne bi bilo u redu da mnogi na njoj zarađuju, a ona ostane obična cura iz Tennesseeja.

Angažirala je suradnike i pokrenula manufakturu *contenta i mercha*. Aktivirala se na društvenim mrežama, pokrenula podcast i nastojala što više eksploatirati pažnju koju si je slučajno priuštila jednim pijanim izlaskom i slučajnim susretom. Na kraju je lansirala i vlastitu kriptovalutu. Nakon što se ispostavilo ili barem posumnjalo da se radilo o prevari tijekom koje je brzo 'izvučen' novac od naivnih investitora, a kriptovaluta vrijednosno potonula na nulu, ugašena je zapravo i manufaktura. Je li epizoda s kriptovalutama nepovratno uništila cijelu priču koja se više nije mogla rehabilitirati ili je

Lansirala je i vlastitu kriptovalutu - Haliey Welch (Foto: X)

posrijedi bio ishodišni poslovni model, više nije ni bitno. Epizoda sa slučajnom junakinjom i viralnom pobjednicom 2024. godine prilično je indikativna za razumijevanje suvremene ekonomije i politike. Ili nešto preciznije, da joj ne pripišemo status industrije automobila ili razrađenih ideoloških programa, indikativna je za optiku kojom se tumači suvremena ekonomija i nastajanje političkih stavova u gore naznačenim labavim granicama između javnog i privatnog.

Gotovo svaki influencer ili kreator sadržaja s vremena na vrijeme odluči se na ponešto izravniju komunikaciju s pratiteljima. Nekad se odluče za komentiranje komentara ispod prethodnih postova, a nekad pozovu pratitelje da im postavljaju pitanja, bilo

u obliku *lajva*, bilo s malom odgodom. Na taj način proizvode novi sadržaj, aktiviraju čvršće spone pažnje i ispunjavaju različite zahtjeve algoritama i monetizacije. Većina njih se u takvom tipu sadržaja pozabavila i kritikama koje, najšire rečeno, dovode u pitanje vrijednost njihova rada na društvenim mrežama. Te kritike variraju od onih bumerskih prema kojima se ne radi o 'pravom poslu' do onih upućenijih koje ciljaju na prirodu samog sadržaja, neautentičnost kreatora ili, ponešto rjeđe, njegovu ili njezinu privilegiranu poziciju koja mu ili joj dopušta da ne mora raditi 'pravi po-

sao'. Odgovori kreatora variraju u izvedbi, ali mahom dijele identičan stav koji ima značajne ekonomske, političke i ideološke implikacije. Prvdajući vlastiti status svi posegnu za navodno tehnološki omogućenom meritokracijom: svatko ima mobitel i pristup društvenim mrežama i ništa ga ne priječi da u otvorenoj utakmici kvalitetnim sadržajem nadmaši konkurenciju i počne tako zarađivati za život. Ponekad treba više raditi, ponekad vas jedan klip vine u visine, a ponekad se i ne morate sami truditi, kao u slučaju Haliey Welch, već vam se otvori prilika da naknadno eksploatirate svoj viralni moment. Dakle, socijalna pozadina i klasne prepreke u suvremenoj ekonomiji – ako ste talentirani – više ne igraju značajnu ulogu.

SOCIOEKONOMSKE pretpostavke influensera i kreatora su prilično upitne – ako imate 'deblju' socijalnu pozadinu, ipak vam je lakše, ako ništa, imate više vremena za pokušaje i pogreške, a i ne može svatko biti kreator, ukupna pažnja ipak je ograničena – ali nisu sasvim promašene. Nisu promašene jer ipak nude priliku, koliko god skućena bila, za klasni skok bez posjedovanja inicijalnog kapitala, bilo ekonomskog, bilo obrazovnog. Političkim implikacijama te skućene prilike vratit ćemo se malo kasnije, a na trenutak ćemo se posvetiti samoj društvenoj logici pratiteljske zajednice čiju pažnju kreatori i influenseri monetiziraju. Ta društvena logika, naime, otvara prostor specifične usputne politizacije. Brojna su istraživanja prošlih godina potvrdila značajno skretanje mladih muškaraca prema (krajnjoj) desnici. Različiti se razlozi pripisuju tom fenomenu, a među njima standardnu ulogu ima i izloženost podkasterima i influencerima koji nisu nužno eksplicitni politički zagovornici krajnje desnih ideja. Njihovi pratitelji često funkcioniraju kao *fandom* – zajednica obožavatelja ili navijača. Društvenu logiku te zajednice najlakše je objasniti željom za pripadnošću, makar i voajerskom, ekipi starijih momaka u školi koja ti je u 'stvarnom' životu nedostupna. Influenseri prikazivanjem privatnog života i 'angažiranjem' pratitelja u taj život stvaraju privid integracije u inače neproničnu zajednicu. Omladina se u tom kontekstu politizira usputnim stavovima kreatora o ženama, ekonomiji ili bilo čemu. Političke stavove upija procesom koji bismo mogli uvjetno nazvati ideološkom osmozom.

Pored osmoze, značajnu ulogu igra i najobičnija imitacija. I to ne samo ona koja proizlazi iz želje za pripadnošću, već i iz želje za brzom zaradom putem istog poslovnog modela. Politička implikacija spomenute prilike za klasni skok bez početnog kapi-

tala ogleda se u naturalizaciji individualne konkurencije i demonizaciji bilo kakvih društvenih prepreka: od solidarnosti do birokracije. Da se vratimo u rane dane Facebooka i popratnog *cringea*: 'radi u sam svoj gazda' i 'only God can judge me'. Kao i uvijek kad je u pitanju utjecaj društvenih mreža na 'stvarni život', nužno se zapitati jesu li se mreže prilagodile već postojećim trendovima ili ih izravno oblikuju. Uglavnom se kao najadekvatniji pokaže odgovor koji kaže da postojeće trendove – u ovom slučaju individualizacije i društvene atomizacije – samo 'podebljavaju'. Naglasak smo u ovom slučaju stavili na mušku stranu, ali nije riječ o rodnoj podjeli rada, već samo o tome da po i dalje važećoj ideološkoj podjeli roda muškarci predstavljaju individualno snažnije ličnosti, samim tim prilagodljivije novoj društvenoj kulturi *hustlea*, da posegnemo za još jednom nezaobilaznom engleskom riječi koja nema adekvatan prijevod u našem jeziku. Možda ju je najbolje približiti usputnim susretom muškaraca, sitnih poduzetnika, bilo gdje na području bivše Jugoslavije, kojem ste sigurno svjedočili: 'Brate, kakav si? – Borba.'

DRUŠTVENO-POLITIČKI fenomen koji smo ovdje pokušali opisati paradoksalne je naravi. Vrijednosti koje svjesno ili nesvjesno promovira potpuno su u skladu s prevladavajućim društvenim vrijednostima: gotovo nitko politički relevantan ne dovodi u pitanje poduzetništvo, privatnu inicijativu ili kapitalizam kao takav. A istovremeno tim se vrijednostima pripisuje subverzivni karakter. I tu se dijelom krije i tajna uspjeha krajnje desnih stranaka koje često uobičajene ideološke sklopove samo zategnu do kraja. Ili u situacijama nedostatka ili iscrpljenosti kolektivnih alternativa mladima ponude onaj skućeni prostor za klasni skok. U fascinantnoj nedavnoj reportaži iz mileijevske Argentine u New Yorkeru, JON LEE ANDERSON razgovarao je, između ostalih, i s RODRIGOM ZARAZAGOM, jezuitskim svećenikom i političkim znanstvenikom koji radi u *villama*, slamovima Buenos Airesa u kojima je JAVIER MILEI, pogotovo među omladinom, dobio priličnu podršku. Andersona je zanimalo odakle tolika podrška najsiromašnijih nekome tko zagovara otvoreni socijalni darvinizam. Zarazaga je ekonomsku situaciju sažeo *lajnom* koja bi se savršeno uklopila u imaginarni novi album Kiše metaka: "Cure su na OnlyFansu, momci vrte kripto." Radi se o segmentima radničke klase koji više ne očekuju ništa od države, političke stranke ili kolektivne akcije. Imaju sebe, internet i Mileija ili nekog sličnog da im ukloni sve prepreke i parazite. Argentinski slamovi su pomalo ekstreman primjer, ali sličan senzibilitet vidljiv je diljem svijeta i ljevici predstavlja iznimno zahtjevan izazov. Radi se o senzibilitetu kojem nije ideološki privlačna socijalna država sa svojom patronizacijom i birokracijom. On ne želi čekati na besplatni pregled u javnoj bolnici, on želi biti dovoljno ekonomski snažan da može otići u privatnu kad hoće. On ne želi da mu država nešto daje, on želi da to zasluži. On se želi realizirati kao samozaposleni poduzetnik kojem ne treba država da mu pomaže, a i da mu govori koje norme i vrijednosti treba poštovati.

Ljevica se, naravno, ne treba prilagoditi ovim vrijednostima i idejama. Ali mora razumjeti odakle dolaze i kako funkcioniraju ako želi zaustaviti rast krajnje desnice u kojoj sve više prevladava libertarijanska struja i ako želi ponuditi nešto novo, atraktivno i poželjno. Mora, da se vratimo staroj Kiši metaka, apdejtat sleng. ■

Milina peta zima u kontejneru

Nakon potresa odmah sam pohitao u Glinu, prijavio se za obnovu i uskoro su stigli stručnjaci. Svi su u selu dobili nekakve naljepnice samo ja nisam jer na moju kuću naljepnicu se nije imalo gdje nalijepiti

MILE Jarić (68) iz Majskih Poljana kraj Gline nikad neće zaboraviti dan kada su započele njegove. Nakon toga 3. listopada 1991. godine, njegov život krenuo je nizbrdo i još uvijek se kotrlja sve niže bez ikakve nade da će se nešto promijeniti ili barem malo popraviti.

- Radio sam u Službi državne sigurnosti u Savskoj ulici u Zagrebu i kad sam se vratio s godišnjeg odmora, 3. oktobra 1991. na hodniku me susreo moj pretpostavljeni i pitao me što radim ovdje. Kad sam objasnio da sam se vratio s godišnjeg, rekao mi je da razdužim oružje i da dođem po radnu knjižicu jer 'neće njemu Srbi čuvati Hrvatsku'. Nije bilo druge nego postupiti po naređenju i tako sam se, zajedno s još više od stotinu mojih kolega i sunarodnjaka, našao na ulici. Imao sam iznajmljen stan u Zagrebu pa sam u ratu preživljavao radeći svakakve, uglavnom građevinarske poslove i nekako se snalazio i provlačio ali Zagreb nisam napuštao. Obitelj mi je bila u Majskim Poljanama, a kako su vremena bila opasna i glava se lako gubila, rijetko sam ih posjećivao i nakon završetka rata – priča nam Mile Jarić.

Prije četrnaest godina, Mile je ostao bez supruge MIRJANE koja je podlegla zloćudnoj bolesti, kćerka DRAGANA odavno je s obitelji u Mladenovcu u Srbiji, pa Dragan već dugo samuje. Otkaz u Državnoj sigurnosti bio je tek početak njegovih nevolja. Nakon rata vratio se u Majske Poljane u devastiranu kuću ali on i Mirjana zasukali su rukave pa nekako sve posložili i krenuli dalje. Nije to bio život u izobilju ali kruha je uvijek bilo.

Kako je Mile uvijek bio vrijedan, što je naslijedio od svog oca građevinar, uvijek se vješto snalazio i svaki dan vrijedno radio. Taman kad su Jarići stali na noge, Mirjana se razboljela i preminula, a Mile je nastavio dalje. Mislio je da je ipak došao kraj njegovim nevoljama jer nije vidio ništa što bi ga moglo unazaditi ili zaustaviti u životu. Još je bio u punoj snazi, a posla je bilo na sve strane. Prevario se. U zimu, krajem 2020., Baniju je pogodio potres.

- Bio sam u kući kad se sve zaljuljalo. Uspio sam istrčati na dvorište koje je u trenu bilo puno prašine. Kad se sve razišlo i kad sam ugledao kuću, srce mi je počelo preskakati i prosto nisam mogao doći sebi. Sve što sam cijeli život mukom stjecao, nestalo je u trenu. Dva dana sam obilazio hrpu cigala u nevjerici pa sam čak načas pomislio da bi bilo bolje da me zatrpalo. Skrasio sam se kod susjeda, a treći dan je stigla pomoć Civilne zaštite od koje sam dobio ovaj kontejner u kojemu nas dva sada razgovaramo. Slobodno napiši da mi je ovo peta zima u kontejneru u kojemu nema vode, a prema svemu sudeći, tako će i ostati. Odmah sam pohitao u Glinu, prijavio se za obnovu i uskoro su stigli stručnjaci. Svi su u selu dobili nekakve naljepnice samo ja nisam jer na moju kuću naljepnicu se nije imalo gdje nalijepiti. E, poslije te posjete ja sam čekao i čekao. Kad mi je dozlogrdjelo otišao sam u gradsku upravu. Slali su me od kancelarije do kancelarije, od činovnika do činovnika ali ništa nisam mogao ostvariti. Na moj upit kad će mi država obnoviti kuću, svi su odgovarali da budem strpljiv, kao, nisam ja jedini kome je srušena kuća. Još sam jednom otišao u Glinu, a kako su odgovori

uvijek bili isti i ništa nisam uspio saznati niti obaviti, jednostavno sam pustio sve u vrazju mater i pomirio se s činjenicom da ću jednoga dana umrijeti u ovom neudobnom kontejneru – razočaran je Mile Jarić.

Kako su prolazili dani, mjeseci i godine, Mile se sve više prilagođavao novom načinu života i uspio je nekako sve podrediti svojim potrebama pa neudobnost, vrućine, hladnoće i skućenost više ne osjećao kao prije. Navikao je na takav život ali nikako se ne može pomiriti s činjenicom da su mnogima obnovljene kuće koje su bile i manje oštećene nego njegova, a za njega i njegovu kuću nitko ne mari. Kao da nema ni njega ni kuće.

Mile Jarić živi od 230 eura mirovine što je zaslužio za 23 godine radnog staža. Kako god mora obazrivo raspoređivati boravak u skućenom kontejneru, tako još obazrivije mora raspoređivati crkavicu od mirovine. Kad plati sve obaveze i režije, jedva da mu ostanu nešto više od 3 eura dnevno pa je postao pravi majstor u financijskom poslovanju i organizaciji životnih prioriteta.

- Uglavnom nisam gladan niti sam ikome dužan. Do prve trgovine imam skoro tri kilometra pa kad krenem, sve putem kontam što mi sve treba ali kad dođem pred trgovca i vidim cijene, moje želje se prepolove. Trgovac me pozna i kad vidim da se nećkam za neku namirnicu kaže mi da ju slobodno uzmem, on će zapisati pa ću platiti drugi put. No nikada nisam prihvatio njegove ponude jer neće Mile Jarić biti uveden u nekakve tamo crne teke dužnika. Imam ja teku kod kuće, znam i ja računati ali dugovati neću. Koliko imam toliko kupujem i to je to – do sljedan je Mile.

Veliki problem Mili Jariću predstavlja pitka voda. Bunar u dvorištu u kojemu je od davnina bila odlična voda za piće, zarušen je i zamućen u potresu pa vodu iz njega Mile koristi samo za pranje. Za kuhanje i piće odlazi kod komšije svakoga dana po svježju vodu i to mu pričinjava značajan problem pa su mu priskočili u pomoć djelatnici Crvenog križa iz Gline koji mu povremeno donose vodu iz trgovine. U zaselku Majskih Poljana, Zlonogama gdje živi Mile danas je svega četvero stanovnika, a nekada ih je bilo pedesetak i to u dobroj mjeri žalosti našeg domaćina.

- Moj novinar, piši tamo: propalo je! Nema mladosti, zaredali sprovodi i druge nevolje. Do kada ćemo izdržati, ne znam – rezigniran je Mile Jarić. ■

I dalje u kontejneru bez vode – Mile Jarić

Crkva sv. Nikole i sv. Roka u
Belgradu (Foto: GoogleMaps)

Beograd u Italiji

U talijanskoj regiji Friuli-Venezia Giulia postoji gradić Belgrado. Prije više od pet stotina godina bio je domom jedne srpske princeze, trojice srpskih despota i čak četvero svetaca SPC-a. Dvorac je sredinom 15. stoljeća kupila Katarina Branković, a u njemu se nastanio njen brat Stefan Slijepi

UTALIJANSKOJ regiji Friuli-Venezia Giulia, blizu Udina, postoji gradić Belgrado. Ovo mjesto bilo je prije više od pet stotina godina domom jedne srpske princeze, trojice srpskih despota i čak četvero svetaca SPC-a. Nije neobično to što naselje u Italiji nosi ime Beograd. Furlanija je odavno nastanjena Slavenima, a u slavenskom su svijetu toponimi značenja 'bijeli grad' rasprostranjeni (sjetimo se hrvatskog Biograda).

Dvorac Belgrado kupila je sredinom 15. stoljeća KATARINA BRANKOVIĆ, prauka kneza LAZARA i kneginje MILICE, kći despota ĐURĐA BRANKOVIĆA i Grkinje IRENE KANTAKUZEN. Đurđ i Irena imali su sinove TEODORA, GRGURA, STEFANA i LAZARA te kćer MARU, udanu za sultana MURATA II. Mlađa je kći po majčinoj obitelji, rođacima bizantske carske dinastije, nazvana Kantakuzina. Ime

Katarina prihvatila je kada se 1434. udala za ULRIKA II. CELJSKOG i preselila na zapad.

Grofovi Celjski su bili moćna i bogata obitelj, rođaci hrvatsko-ugarskih kraljeva, bosanskih KOTROMANIČA te ŠUBIČA i FRANKOPANA (Ulrikova mati bila je ELIZABETA FRANKOPAN). Celjski su gospodarili prostornim posjedima u današnjoj Sloveniji, Hrvatskoj i Bosni. Katarina je vladala u Gradecu, a kasnije u Varaždinu, gdje je dala zapisati Varaždinski apostol – prvu srpsku ćirilicu knjigu u Hrvatskoj.

Katarina i Ulrik imali su troje djece, ali su sva umrla u djetinjstvu. Tako je, nakon što je Ulrik ubijen u Beogradu krajem 1456., Katarina naslijedila sve posjede Celjskih. Bilo je, međutim, i drugih pretendena na nasljedstvo. Najmoćniji među njima, njemački car FRIDRIK III. u kratkom je roku potisnuo Katarinu s posjeda u današnjoj Sloveniji. Preselila se u Varaždin u nadi da će ostati u

Hrvatskoj, ali ju je 1461. slavonski ban JAN VITOVEC prisilio da mu ustupi posjede u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu.

Katarina je 1463. od Goričkog grofa LEONARDA kupila Belgrado. Gorički grofovi bili su moćni feudalci i rođaci Celjskih. Leonard i njegov brat IVAN proveli su djetinjstvo kao taoci na dvoru kneza Ulrika. Katarina ih je odgojila i naučila ih srpskom jeziku. Osim imena mjesta, koje ju je podsjećalo na zavičaj, bliskost s Leonardom bila je, vjerojatno, presudna za kupovinu Belgrada. Dvorac je bio velik i u lošem stanju. Na imanju opasnom zidinama nalazile su se crkva sv. Nikole i pomoćne zgrade, među kojima jedan mlin. Posjedu su pripadali i podanici, koji su plaćali određena davanja, a utvrdu je štitio garnizon na čelu s kapetanom.

U Belgradu se nastanio Katarinin brat STEFAN SLIJEPI. Braća Stefan i GRGUR mladost su proveli kao taoci šurjaka, Marinog muža,

sultana Murata II., koji ih je 1441. optužio za izdaju i dao oslijepiti. Stefan je nakon smrti oca Đurđa i brata Lazara postao despotom Raške, ali je ubrzo zbačen s vlasti. Sklonio se kod Katarine, a zatim u Veneciju. Oženio se ANGELINOM, kćeri albanskog velikaša ĐORĐA ARIJANITA KOMNINA i sestrom SKENDER-BEGOVE žene. Dobili su kćer MARIJU i sinove ĐORĐA i JOVANA.

Katarina je 1469. napustila zapad. Preputila je Belgrado bratu i otišla u Tursku sestri Mari koja je po smrti Murata II. živjela pod zaštitom posinka MEHMEDA II. OSVAJAČA. Na putu ka istoku, Katarina je Mlečanima ponudila posredovanje u kupoprodaji ISUSOVE haljine – dragocjene relikvije, tada u Marinu posjedu. Ta je ponuda bila uvod u diplomatsko posredovanje druge vrste: sestre Branković su niz narednih godina djelovale kao mletačke posrednice za sklapanje mira sa sultanom. Mlečani su čak u Belgrado postavili ambasadora radi brže komunikacije s njima. Iz zahvalnosti su povremeno pomagali despotu STEFANU, koji je živio u krajnjoj oskudici. U bijedi je i umro, napisavši pred smrt poznatu dirljivu molbu Dubrovčanima da ne dopuste da njegova udovica i djeca stradaju po njegovom skončanju.

Odmah po despotovoj smrti počeli su napadi susjednih moćnika na Belgrado. Osirumašena Angelina otputovala je 1478. sa sinovima u Beč i stavila se pod zaštitu cara Fridrika III. U međuvremenu, Katarina je pala u sultanovu nemilost, čini se, zbog nekog duga, pa ju je dao zatočiti i tući. Kako bi naplatio dug pokušao je prodati Belgrado. U narednom periodu odvio se niz pregovora i razvila živa prepiska o prodaji Belgrada; u nju su se uključili, pored sultana i Katarine, Leonard Gorički, Angelina, car Fridrik III. i mletačke vlasti.

Sultan je nastojao Belgrado prodati što prije i postići što bolju cijenu. Katarina, zakonita posjednica dvorca, htjela je novac od prodaje zadržati za sebe, s tim da se pola iznosa prepusti Stefanovoj udovici i djeci. Angelina je, uz podršku cara Fridrika, pokušavala dvorac prodati za svoj račun. Svi su dvorac nudili grofu Leonardu, koji, opet, nije bio voljan platiti previsoku cijenu. S kupoprodajom su se, najzad, morali složiti Mlečani, na čijem se teritoriju nalazio Belgrado. Oni su bili u ratu sa sultanom, ali su od njega i zazirali – Osmanlije su, naime, netom prije toga poharale Furlaniju. Osmanski pritisak prestao je 1481. sa sultanovom smrću.

Kada je 1485. umro titularni srpski despot VUK GRGUROVIĆ (sin GRGURA BRANKOVIĆA), ugarski kralj imenovao je despotom Angelinog starijeg sina Đorđa. Angelina je založila dvorac bizantskom plemiću MATTEU SPANDINU i sa sinovima zauvijek napustila Belgrado. Ponijeli su Stefanove ostatke i položili ih u crkvu sv. Luke u Kupinovu u Srbiji koju je Angelina dala podići. Đorđe se 1496. zamonasio, uzeo ime MAKSIM i kasnije postao beogradskim arhiepiskopom. Kao despot vladao je JOVAN (njegova kći MARIJA udala se za FERDINANDA FRANKOPANA, a unuka za NIKOLU ZRINSKOG). Angelina i Maksim osnovali su na zemlji despota Jovana na Fruškoj gori manastir Krušedol. Stefan, Angelina, Jovan i Đorđe kanonizirani su. Moći članova Svete porodice položene su u Krušedol, gdje su ih, skupa s manastirom, 1716. zapalile Osmanlije.

Katarina Branković po Marinoj je smrti brinula da Dubrovčani srpskim samostanima na Svetoj Gori isplaćuju stonski dohodak (tribut na ime kupovine Stona iz vremena Dušana Silnog). Umrla je u manastiru sv. Stefana u Konči u današnjoj Sjevernoj Makedoniji, gdje je, vjeruje se, i pokopana. ■

ИНФОРМАТОР

Преко 1.500 људи на Српској вечери

У организацији СНВ-а у загребачком ресторану Глобус окупило се преко 1.500 гостију уз богат културно-умјетнички програм звијезда народне музике Весне Змијанац и Шекија Турковића

СРПСКО вече, најзначајније и најмасовније незванично друштвено окупљање српске заједнице и пријатеља у Хрватској, уприличено у ноћи с 11. на 12. јануар у загребачком ресторану Глобус у организацији СНВ-а, окупило је ове године преко 1.500 гостију уз богат културно-умјетнички програм звијезда народне музике Весне Змијанац и Шекија Турковића. Приход од улазница ове је године ишао за православну богословију Света три јерарха која дјелује при манастиру Крка.

— Српско вече није само прослава Нове године, него је то постала традиција и емоција – рекла је у уводном обраћању, у име организатора ЕМИНА ЂУРАШЕВИЋ. Окупљене је у име организатора поздравио Борис Милошевић, указујући на дугогодишњу традицију одржавања ове манифестације.

— Ово је вече весеља, пјесме и доброг расположења, а сваке године је све боље и боље. То они који долазе од раније сигурно знају, а они који су с нама по први пут питају се 'гдје смо до сада били'. Овдје су људи из свих крајева Хрватске, али и других земаља, из Републике Српске, Босне и Херцеговине, Србије, Словеније, Аустрије... Хвала свима што сте показали колико нас има – рекао је Милошевић.

— Драго ми је да сам улазећи у салу видео много људи и много наше омладине, насмејаних радосних веселих младих људи. У томе се показује будућност нашег српског народа у Хрватској – рекао је митрополит далматински Никодим, истичући да је нужно говорити о будућности Срба у Хрватској.

— Будућност итекако постоји, што год ко мислио и говорио, а то показује и што смо се вечерас окупили. Нисам дете Олује; припадам оним Србима који су отишли 1991. и који су умногоме заборављени и прецртани. Многи мисле да нас више нема, многи то кажу и у Србији, али ја кажем да нас има, да ће нас бити те да сви ми радимо да се очува интензитет српског народа кроз веру и кроз друге видове културе. Наш српски народ обележио је све делове Хрватске, а ми смо позвани да то наставимо и будемо достојни наследници наших славних предака – казао је и подсетио на славне Шибенчане, од Николе Томашевића до Арсена и Милутина Дедића те подсетио да је богословија у манастиру Крка најстарија организирана жива српска школа у Хрватској.

Први су наступили фолклораши пододбора Просвјете из Великог Поганца који су извели игре из Србије, након њих ансамбл Никад није касно који је набријао атмосферу, а кад су изашли пјевачки ветерани Весна Змијанац и Шекија Турковић са својим оркестрима, простор око бине био је премален да прими све обожаваоце. — Било ми је врло лепо јер је ово дивна публика. Дуго нисам била овде и много ми је драго да сам дошла. Охрабрујуће је што има пуно младих људи који певају песме старије од њих. Зато је потребно да буде што више наступа певача по региону који би ширили добру вољу – рекла нам је Весна Змијанац.

— Могу признати да сам сада други пут наступио у Загребу, али сам се одушевио предивном публиком и организацијом. Требала би таква гостовања да буду чешћа – потврдио је Шекија Турковић након наступа.

О раду пододбора из Великог Поганца разговарали смо с Бруном Девитићем, замјеником председника пододбора и умјетничким водитељем.

— Имамо 17 плесача из основне и средње школе, али и нашег најмлађег члана старог пет година. Велики Поганец је близу свих насеља гдје су наши чланови, па родитељи довозе дјecu која вјежбају и друже се јер сви обожавају фолклор – прича нам студент Бруно. Из обје Костајнице, оне у Хрватској и оне у БиХ, дошло је четрдесетак људи.

— Ја сам из Хрватске Костајнице, али живим у Канади и дошао сам с емоцијом,

Весна Змијанац на позорници

вољом и жељом да све ово весеље што дуже траје. Иако пратим све догађаје у заједници, први пут сам овдје, а ту је и мој син који је до сада два пута био на Српској вечери, пријатељи и породица из Крчева. С нама је и двадесетак људи из Костајнице из Републике Српске, који редовно долазе. Сви смо весели и уживамо као да смо у својој кући – казао нам је Перица Гарић који се у пензији планира вратити у Крчево. Људи су пристизали из бројних градова, а доста их је било из Горског котара. Из Гомирја и Моравица стигло нас је много, јер људи цијене и воле ова дружења, рекла је Маја Мусулин, тајница вснм-а Приморско-горанске жупаније. Ту су били и Бранко Бркљач из загребачког пододбора Просвјете и његова жена Дева.

— Нас двоје обиљежавамо 45 година брака у који смо ступили тачно на дан кад се одржава ово вече – похвалио нам се Бранко. На скупу су били и председник снв-а Милорад Пуповац, администратор загребачко-љубљанске епархије владика буеносаирски и јужноцентрално амерички Кирило, заступница Ања Шимпрага, председник Уреда за људска права Ален Тахири, бројни челни људи те активисти српских организација и мањинских вијећа.

Српске организације и Опћина Крњак и ове су године у крњачком Ватрогасном дому организовале дочек православне нове године. Било је јела, пића, музике, забаве и весеља, а на дочеку је било тридесетак становника ове и сусједних опћина. — Надали смо се већем одазиву људи, али свеједно било је весело. Дочеку су присуствовали Дејан Михајловић, замјеник карловачке жупаније из редова српске заједнице, Перица Матијевић, начелник Крњака и као посебан гост Боро Ркман, председник централног Извршног одбора СДСС-а – казао је Илија Матијевић, председник вснм-а Крњака.

■ Ненад Јовановић, Милан Цимеша

Страдао за вјеру

Српска православна црква обиљежила је 13. јануара празник Св. Доситеја исповедника посвећен првом загребачком митрополиту Доситеју Васићу

СРПСКА православна црква обиљежила је 13. јануара празник Св. Доситеја исповедника (Загребачког) посвећен првом загребачком митрополиту Доситеју Васићу. У ндх је 1941. био ухапшен од стране усташа и након тешког мучења пребачен у Београд гдје је у манастиру Ваведене умро 13. јануара 1945. Литургија коју је служио епископ буеносаирски и јужно-централноамерички и администратор епархије загребачко-љубљанске Кирило служена је у капели манастира Свете Петке на брду Свети дух, с обзиром да је тај манастир 1936. основао управо митрополит Доситеј. Тај црквени празник је и крсна слава

вснм-а Града Загреба чији су чланови такођер присуствовали литургији.

— Митрополит Доситеј је основао овај манастир убрзо након доласка у Загреб, стајући на чело новоосноване митрополије коју су чинили дијелови Славонске и Горњокарловачке епархије. Наши архијереји увијек су гледали да оснивају и граде манастире јер је било најважније окупљати живу заједницу – рекао је епископ Кирило.

— Сада покушавамо да обновимо светињу за коју се стара монахиња Параскева. Реконструкција није до краја завршена, највише због недостатка средстава, али како су људи помагали цркву, наћи ће се добрих људи да светиња засја сјајем који јој припада – рекао је владика Кирило, настављајући говорити о животном путу и дјелу митрополита Доситеја који је био врло образован и знао више језика.

— Као нишки владика био је интерниран од Бугара који су починили велике злочине по његовој епархији. Њега су затворили, а многе су свештенике побили – казао је владика.

— Владика Доситеј је био послан слан нашој браћи у Чехословачку и Закарпатску Русију јер је тамо црква врло страдала. Наша црква рукоположила је владика Горазда да буде владика чешких земаља. Данас је тамо аутокефална црква чешких земаља – рекао је владика.

Истакнуо је да је митрополит у ндх био заточен и мучен те да је умро 1945., да је канонизован и проглашен исповедником 1998. а да су десет година касније његове мошти ископане и поново сахрањене у мртвачком ковчегу.

Честитајући славу члановима градског вснм-а на челу с председником БОРИСОМ МИЛОШЕВИЋЕМ, владика је врло похвално говорио о улози СНВ-а и српских организација које 'окупљају и подучавају народ вјери и култури заједно са СПЦ-ом'.

Након литургије и освештања славског колача, а онда и манастира, у дворању Српске православне опште гимназије 'Кантакузина Катарина Бранковић' која се налази одмах до манастира, уз моделирање директора гимназије, протојереја ставрофора СЛОВОДАНА ЛАЛИЋА, одржан је разговор с монахом манастира Стањевић ПАВЛОМ (КОНДИЋЕМ) који је због више силе спријечен да дође, па се присутнима обраћао видео линком.

Монах Павле је детаљно је говорио о животу и раду Доситеја Васића који је остао трагове и као хуманитарца, од фонда за ратну сирочад и страдалнике рата до

Окупљени у Српској гимназији

Борба за истину

Побједа Доналда Трампа на америчким председничким изборима рефлектирала се на читав свијет. Увјерљива побједа над демократском кандидаткињом потврдила је да се америчко друштво заситило лијево-либералних политика Демократске странке којој су бирачи највише замјерили голему инфлацију која им је озбиљно уршила животни стандард. Но, није само инфлација била кримен, врло важно политичко бојно поље била су и идеолошка питања везана уз родну теорију, али и цензуру која је постала свеprisутна у модерном глобалном медијском свијету.

Иако су друштвене мреже у првим годинама свог екстремног раста израсле у озбиљну конкуренцију традиционалним медијима, такав однос почео се мијењати у последњем десетљећу. Политичке елите суочене с големим медијским потенцијалом друштвених мрежа које не могу контролирати врло брзо су посегле за регулацијом и притиском на њих. Прве жртве таквих регулацијских политика биле су тада највеће друштвене мреже Фејсбук и Твитер. Оне су врло брзо након што су преузете на тржишту, а по налогу политике, почеле с модерирањем садржаја и борбом против тзв. лажних вијести на друштвеним мрежама. У глобалну упорабу тада је уведен појам фектчекинга или провјере чињеница с циљем да се на друштвеним мрежама сузбије глобално ширење вијести и садржаја које немају чињеничну него пропагандну подлогу. Друштвене мреже удружиле су се с удругама основанима за провјеру чињеница и дале им овласти за оцјењивање истинитости садржаја. С временом је изграђен глобални сустав провјере чињеница у који су се укључиле стотине и тисуће организација, а последице за кориснике друштвених мрежа почеле су се врло јасно осјећати. Друштвене мреже започеле су с акцијама смањивањем досега корисницима чије су објаве биле означене као сумњиве или неистините, а милијуни су остали без својих рачуна на друштвеним мрежама. Фектчекинг је свој врхунац недвојбено доживио тијekom глобалне ковид пандемије када су захтјеви влада за унисоним погледом на ту болест били толико јаки да је све што је било у супротности с наративима службених државних и међународних институција било без изнимке блокирано и цензурирано.

Иако су политика, традиционални медији и новокомпонирани фектчекери од првог дана јавности објашњавали да је постојећи сустав провјере чињеница користан за друштво, данас је очигледно да је број људи који вјерује у њихове часне намјере све мањи. Твитер је први посустао у борби против лажних вијести када су га његови дионичари продали америчком милијардеру илону маску који је рестриктивни сустав провјере чињеница умировио у првим сатима своје 'владавине'. Након Трамповог поновног освајања Бијеле куће, то је учинио и Фејсбук. У обраћању корисницима Фејсбукa, његов власник **МАРК ЗАКЕРБЕРГ** најавио је укидање сурадње с неовисним организацијама за провјеру чињеница уз образложење да су – отишли предалеко. Устврдио је да су фектчекери у превеликом броју случајева били пристрани и да су гушили легитимну политичку расправу својим дјеловањем због чега је превелик број корисника завршио у 'Фејсбук затвору'. Закерберг је у описивању Фејсбукoвог модела провјере чињеница отишао толико далеко да га је прозвао суставом који као да је изашао из орвелове 1984.

Завршетком ере фектчекинга друштвене мреже поново би могле преузети примат у креирању јавног мнијења на глобалној разини. Чињеница је да је Доналд Трамп нови председнички мандат освојио големом кампањом на друштвеним мрежама, прије свега на Масковом Иксу, али и кинеском ТикТоку. Управо на тим друштвеним платформама Трампова кампања је придобила милијуне младих бирача који су му помогли на путу према другом председничком мандату. Да

су на Иксу биле једнако рестриктивне мјере као и у тренутку када је изгубио изборе 2020. године, Трампове шансе за побједу биле би кудикамо слабије. Усто, Трамп је последње четири године потрошио у изградњи властите друштвене мреже, свјестан да без директног приступа публици нема што тражити на изборима.

Нема никакве сумње да Закерберг никада не би промијенио своју политику према провјери чињеница да Трамп није освојио нови мандат, али када већ јесте, искористио је угодно с корисним и ријешено се сустава вањске провјере чињеница. Таква одлука у овом тренутку вриједи само за сад, али нема сумње да ће се она с временом проширити и на остатак свијета. Зато је реално очекивати да Еуропска комисија врло брзо наметне нова ограничења друштвеним мрежама на свом подручју и да фектчекинг угради у еуропску правну стечевину. Борба за истину наставит ће се и у будућности јер је креирање јавног мнијења у модерним демократијама најважнији алат освајања односно задржавања моћи и утјецаја.

■ Душан Цветановић

Бунт или урлање

Ој, Србијo међу песмама, међу шљивама,/ ој, Србијo међу људима/ на њивама,/ ој, Србијo међу песмама, међу стадима,/ ој, Србијo, песмо међу народима... Речи ове чувене поеме оскара давича могле су се чути прошлог петка на перформансу испред зграде Техничких факултета у Београду. Добро, не баш чути, више назрети кроз сценске крике, трзаје и гримасе у својеврсном

хорском рециталу Давичове поеме 'Србија'. Десетак студената је пре протеста испред Палате правде извело делове ове поеме у необичном сценском облику, измештеном из уобичајеног, за ту врсту изричаја својственог окружења. Десетоминутни перформанс емитован је уживо на телевизији Н1, након чега је изазвао бројне реакције јавности. Ко год је видео део перформанса (а углавном се само у деловима ширио јавним простором) није остао равнодушан, на шта су перформери највероватније и рачунали. Али тешко да су рачунали на толику количину негативних реакција. Наслови у таблоидима, у свом маниру, покушали су да их дискредитију и деградирају: иде им пена на уста док скрнавe ПЕСМУ ОСКАРА ДАВИЧА, Секташки перформанс згрозио јавност Србије! Језиво! (видео); Грађани у шоку након перформанса испред зграде Техничког факултета: Плашимо се!; Да ли неко зна која је секта у питању?! Грађани у шоку након језивог 'перформанса' опозиције: Плашимо се! (ФОТО/ВИДЕО); ЗАБРИЊАВАЈУЋЕ, шта ови људе раде?! Народ згрожен 'перфомансом' такозваних студената на протестима – гризу се, плачу, вриште и урлају! (видео).

Десетоминутни перформанс извели су студенти Електротехничког факултета у Београду у сарадњи са Уметничким колективом Бетон Кунст, организацијом регистрованој пре две године која за себе наводи: 'Не занима нас критиковање постојећег

стања, занима нас изградња ситуације, реинтерпретацијом, ревитализацијом и трансформацијом традиције, као и сопственог рада.' Сличан перформанс су прошле године већ изводили под називом 'Концерт Хора мумлача 57, powered by Бетон Кунст', на манифестацији Арт Викенд Београд. Тада су га овако описали: 'Колективни чин мумлања служи као метафора за осећање неадекватности и питање нечијег права да говори о себи, другима, или било којим друштвеним питањима. Одражава осећај недораслости према одговорности, указује на невољност или неспособност да се у потпуности ангажујемо и прихватимо да имамо способност да нешто изговоримо, пренесемо, постигнемо.'

Комбинација пренаглашене артикулације немоћи и бунта и стихова изразитих социјалних и родољубивих мотива, специфичне 'буднице' која изазива отпор према неправди, позива на побуну, на промене – није наишла на разумевање. Можда баш зато јер је основна идеја перформанса, како су сами организатори навели на својим друштвеним мрежама, била да 'заједно покажемо да се после празника блокада не завршава и да смо и даље ту до испуњења захтева!' У томе су, мора се признати, и успели. Њихово присуство су освестили и они који га можда нису били свесни.

Перформери очигледно нису ни узимали у разматрање хоће ли њихов наступ на одговарајући начин допрети до публике, самим његовим измештањем из адекватног окружења, оног у којем се налази публика заинтересована да са таквим изразом успостави контакт. Улица или плато могу такође бити згодна места оваквих изричаја, али онда се рачуна првенствено на ефекат зачудно-

сти, шока. У овом случају, тешко да су перформери преко тог ефекта ишта добили. Плач и урлање чак и на сцени врло су осетљиви и захтевни поступци, изазивају код гледалаца осећај нелагоде. Али ретко онај који доводи до катарзе. Просто их је непријатно слушати и гледати. Сажалење, страх, саосећање код гледалаца изазива се неким суптилним процесима. Чак и ако не улазимо у уметничке поступке датог перформанса и њихову промишљеност, овако измештени из уобичајеног контекста тешко да су могли, а питање је и да ли су желели да допру до гледалаца на неки други начин који није – потцртавање дистанце.

Таблоиди и шаљивци на друштвеним мрежама у том смислу су се послужили истом методом – измештањем из контекста, реферирајући се само на оне делове видео снимка који приказују мумлање, крике, трзаје, гримасе.

Перформанс ће свакако врло брзо бити заборавањен, поготово јер се појавио у тренутку врло осетљивих и узаврелих политичких емоција, али га ипак треба запамтити као опомену. Најош једну ману лепе Давичове Србије – склоност њених људи да занемарују контекст. Да и кад могу – не желе да виде ширу слику од оне која потврђује њихова предубеђења. А у томе су барем и студенти и таблоиди и сви којих се дојмила недавна 'представа' једнаки и уједињени.

■ Оливера Радовић

#238
Издаје Српско
привредно
друштво
'Привредник'

Утемељено
1898.

Студентски
протестни
перформанс (фото:
YouTube printscreen)

OSLONAC MLADIMA

oslonac.privrednik.hr

Većina mladih Srba u Hrvatskoj prolazi kroz mnoge izazove. Dok mi razmišljamo o prošlosti, oni će budućnost pronaći negdje drugdje. **OSLONAC MLADIMA** smo i Ti i Ja, i svi Mi koji želimo u sadašnjosti graditi bolju budućnost.

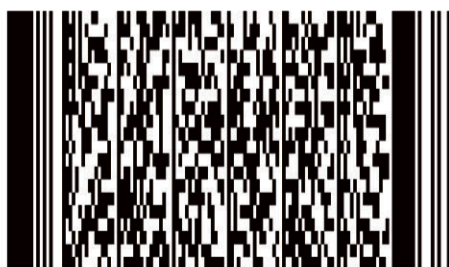
Srpsko privredno društvo Privrednik kroz tri stoljeća je **OSLONAC MLADIMA**. Zajedničkim radom samo u zadnje vrijeme izdvojili smo preko 500.000 eura za učeničke i studentske stipendije.

Postanite i Vi Privrednikov donator i pridružite se zajednici koja je **OSLONAC MLADIMA**! Posjetite našu web stranicu oslonac.privrednik.hr i saznajte kako možete donirati.

privrednik.hr

Pomozite uplatom i postanite OSLONAC MLADIMA!
Skenirajte barkod mobilnom aplikacijom bilo koje banke i donirajte odmah! Hvala Vam.

Posjetite naš P-portal i informirajte se o srpskoj zajednici u Hrvatskoj

p-portal.net

Radio Privrednik
Stanica za sve naše ljude

p-portal.net/radio-privrednik
Slušajte nas putem Interneta

Збогом, Горанка

ПРЕЧА(НСКА)
ПОСЛА

пише Ђорђе Матић

Замишљам горе у магленим и густим шумама изнад Моравица неки наш мали Парнас, мјесто тајновито и мистично. Горанка Матић је сад тамо – заједно с великим Моравчанима, с Пером Квргићем, Николом Хајдином, Гајом и Светом Петровићем, с епископом Данилом

Невјеројатно је то било: у вријеме кад нам је рокенрол био без успоредбе најважнија ствар на свијету, па онда на самом самиту тога периода појавила се она непоновљива и потпуно јединствена прва линија нововалаца коју је чинила 'осовина' Загреб-Београд изнад и испред свих. Та, арсеновском парафразом речено, 'генерација отприлике 80.–82.', била је, тврдим, и још по нечему неуспоредива с било којом другом генерацијом. Чланови најпознатијих бендова, као појединци и као дио групе, од првога трена, па до данас препознавали су се, лицима и неком необичном 'ауром', и необично истицали и кад бисмо их ставили међу обичан свијет. Или чак и уз друге, и раније и касније познате музичаре. То се никад није промијенило.

Осим музиканата, постојала је и 'друга линија', сви они људи који су на друге начине обогаћивали ту бескрајно узбудљиву сцену: дизајнери, новинари, критичари, продуценти, и фотографи. Међу њима неки су и сами постали препознатљива лица, а тиме и дио онога првога реда и поставе, заједно с музичарима: мирко илић, вицан вицановић, дарко главан, небојша пажкић, мома рајин, да споменемо неке. Посебно мјесто међу њима заузимала је ГОРАНКА МАТИЋ.

Пар екселанс фотографкиња правца који је готово једнако био концептуалан и визуалан, као што је био музички, Горанка је – иако је ту направљено море изузетних фотографија других мајстора – фиксирала неке од главних појава на нов и интелигентан начин, промишљеношћу повјесничарке умјетности и импулзивношћу рођене умјетнице. Нитко није тако савршено ухватио Идоле, сликајући их као добре момке за столом у дневној соби, у кадру с 'двоструким дном': иза невиног групног портрета младића с изгледом добрих студената скривао се онај пекићевски, грађански, 'славски Београд' усред самоуправног социјализма. Исто је било и с концертним фотографијама: млади и елегантни, скоро прозирни макс журичић под рефлекторима и с црним 'телекастером', бора Ђорђевић с обријаном главом (због окладе) испод берете, утегнут у панкерску кожно јакну пуну бецева; брега што се мангупски и загонетно смјешка; па опет Идоли, у фронталним бадемантилима, на базену Интерконтинентала, као каква група младих јапија... И један крупни кадар које у првој години Дисциплине кичме, његова велика куштрава глава, густе обрве, ознојено лице и уста отворена у крику у микрофон, блејзер с еполетама, прсти с печатњаком који трзалицом окидају дебеле жице Рикенбекера – фотографија која је годинама стајала залијепљена на зиду моје собе као нека врста 'печата припадности'. Али и као метафора Горанкине присутности у мом приватном имагинарију, и то у његовом најважнијем дијелу.

Горанка је била синоним за рок-фотографију, жена силне репутације, као југославенска ани ливовиц, што ми је једном потврдио и млади говац над којим су у бенду извели практичну шалу да га Горанка чека у Интерконтинуу за фото-сесију, на што је он насјео. Анегдоту је испричао тоном хуморним, али с поруком да је између фотографкиње и њега као објекта било јасно тко је ту заправо звијезда.

Симпатично ми је било што смо она и ја дијелили презиме, врло уобичајено ту код нас, и у Срба и Хрвата, па нисам обраћао пажњу на то. Она је у мом животу 'радила' на другом плану и колосијеку, на име, што је с опћостима као што су име и презиме, фамилије и припадност имало мало везе. Као и читава та генерација која нас је формирала, Горанка је испрва и за мене опстојала у неким скоро митским предјелима, изван свакодневне реалности, тамо, у Београду, у Џубоксу, и у Загребу, у Старту и Полету, чије сам људе гледао са стране као задивљен и уплашен клинац. Загреб, Београд и рокенрол сцена – то као да су биле једине истинске припадности.

Отуд, никад нећу моћи приближити на прави начин запањеност годинама касније у нашем првом упознавању, опет као 'концептуалном', а што се одвило у београдском Мањежу гдје ме питала из прве: 'Матић? Из Моравица?' Не знам како је знала. У слѣдећих неколико минута размотавања топоса и предака, имена и 'шпицнамета' (о чему сам ја, за разлику од ње, једва ишта знао тад) – открили смо да смо заправо род. Зинуо сам од изненађења и раширио руке од невјерице, а она ме загрлила топло и тако смо се смијали неко вријеме.

'Па како је могуће?', питао сам је.

'Чекај, зар ти није име одмах рекло?', одвратила ми је иронично.

И тек ту, потпуно окренем точку гледања и нађем никад претпостављану *сродност*. Сјетио сам се њеног чувеног аутопортрета фотографског, направљеног ауто-окидачем и у скоку, испод натписа 'ресторан Горанка'. По рефлексу јавило ми се лице мог старог, из седамдесет и неке, старог који се наглас љути, као што ће се годинама љутити над истим моментом, због из-

Горанка Матић (фото: А.К./АТАimages)

вјештаја Телевизије Загреб о аутомобилској несрећи која се догодила, речено је, 'код ресторана Горанка' – што је он видео као доказ избјегавања да се наведе име мјеста у Горском котару гдје се несрећа догодила – у Српским Моравицама.

Као у каквом 'гешталту', видео сам у хипу и да је то њено чувено лице, дотад тако 'београдско', бар мени Загрепчанину, заправо једнако као лица старих Моравчанки, с оним извијеним наглашеним обрвама и црним очима, физиономија коју данас не бих никада могао промаштити. Црте лица с којима је дошла и спознаја о још једној, сасвим неочекиваној блискости, и припадности.

Да су нам се путеви и стазе још једном укрстили и у Времену гдје је била уредник фотографије, након што је 'у времену послје рокенрола' постала изразити политички фотограф, кроничар важних догађаја и портретист актера епохе, то више није чудило, нит је била случајност.

То је било у вријеме кад Моравице више нису биле Српске, нити у истој држави с њеним Београдом.

Сада нема више ни Горанке, што је чињеница у коју и даље све у мени одбија повјеровати. Она која је тако дуго опстајала на самом врху професије и угледа, да тако брзо оде. А отишла је заиста на врху, с ретроспективама у Београду и у Загребу, с пуном пажњом медија и стручњака, и публике, дакако, бројне и различите, знањем и генерацијски.

Замишљам зато, горе у магленим и густим шумама изнад Моравица, скривен од цесте, од историјске 'Лујзијане', неки наш мали Парнас, мјесто тајновито и мистично, као из давних, предачких времена кад су наши граничари ту сјახали да остану. И она је сад тамо – заједно с великим Моравчанима, с пером квргићем, николом хајдином, гајом и светом петровићем, с епископом данилом. Ту припада, у друштво тих људи и њихових сјени, великих и због једне нарочите особине ове припадности, непоречиве и часне: припадност је то која се увијек уланчава и овако, у множинама и у непрекинутом низу – моравачка, горанска, српска, хрватска, југославенска – и свјетска.

Збогом Горанка. Вјечна памјат. ■

САША ПИЛИПОВИЋ Крајем осамдесетих Загреб је мирисао на Европу

Крагујевачки
позоришни
гумац и
есперантист

РАЗГОВАРАО
Бојан Муњин

Викендом са пријатељем у једној кафани у Слобоштини говорио сам стихове и свирао гитару, понекад и читаву ноћ. Било је то заиста лепо и узбудљиво време. То је трајало до августа 1991: тада се видело да се приближава рат

Живот сваког човјека вриједан је своје приче. Живот казалишног глумца Саше Пилиповића једна је таква узбудљива сага, испуњена на моменте готово драматичним обратима и прожета љубављу, једнако према умјетности, као и према људима. Његов необични животни пут кретао се од родног Крагујевца, преко зракопловне војне школе у Сарајеву, доласка на војну службу у Сисак и Загреб и његове страствене везе с поезијом и театром. Тко зна што би се догодило са запаженим талентираним младићем с гитаром у руци, који је тина Ујевића говорио тако увјерљиво, да није дошао рат. Саша Пилиповић се преко Земунa и Београда вратио у Крагујевац и у тамошњем казалишту он је каријерни гумац већ 33 године. 'Успех, то је као окус шампањца с оним мјехурићима који као магла тако брзо нестају. Данас си успешан, а сутра већ ниси и једини стварни успех је да будеш заиста сретан у животу', каже Саша Пилиповић. Његов успјех ипак вриједи, јер је постигнут на плећима искључиво сухе љубави глумца према умјетности која траје већ скоро пола вијека. Али једна ствар је изнимна: Саша Пилиповић је данас једини професионални гумац у овим крајевима који изводи представе и на есперанту, на језику којег је тако тешко научити и који тако лако спаја људе.

Ви сте требали да постанете војник, а постали сте гумац, који нарочито воли да говори поезију. Како се то догодило?

Није само требало да постанем војник, ја сам заиста и постао војник. Што се мојих поетских интереса тиче, током школовања на Ваздухопловној војној школи у Рајловцу поред Сарајева наступао сам на приредбама, говорио стихове и свирао гитару. Сећам се на једном рецитаторском такмичењу у Сарајеву 1980. чак сам добио и прву награду. Касније када сам се после школе заполио у касарни у Сиску, учланио сам се у сисачку

драмску секцију Центра за културу 'Владимир Назор'. Моје занимање за поезију датира још од моје основне школе, када сам наступао у Крагујевцу на обележавањима 21. октобра, дана када су 1941. стрељани многи ђаци и грађани Крагујевца. Тада сам упознао и пуно глумаца крагујевачког позоришта са којима сам на тим рециталима наступао. Углавном, у Сиску у те три године почетком 80-их, у Центру за културу, почео сам озбиљније да се бавим поезијом, дружио сам се људима из те славне позоришне дружине 'Даска', са небојшом боројевићем Борком, његовим братом цунијем и јасмином новљаквићем и другима, чак сам и играо у једној њиховој представи, 'Кристофор Колумбо', која је гостовала и на позоришном фестивалу 'Брамс' у Београду.

Војник и гумац

Онда долазите у Загреб...

У Загреб долазим 1984. године и запошљавам се на аеродрому 'Плесо' на контроли летења и учлањујем се у Академско умјетничко друштво 'Иван Горан Ковачић', где сам био члан драмске секције. Ту смо спремали и играли представе, а уз то, наше академско друштво је организовало и 'Гораново прољеће' на којем сам наступао и говорио поезију. За мене је тада било фантастично што сам могао у Загребу да упознам све те живе песнике, глумце и људе од позоришта. Замислите када сам 1985. године на Филозофском факултету у Загребу могао да наступим заједно са једном десанком максимовић, миром алечковић, стеваном раичковићем и другима, а програм је водила, сећам се, чувена водитељка весна спинчић прелог. Имао сам задовољство да упознам песника душка трифуновића са којим сам постао пријатељ и добрицу ерића, који је добио награду 'Горановог прољећа'. Познавао сам енеса кишевећа и говорио његове стихове и стихове Тина Ујевића и весне парун на гробу угљеше којадиновића...

Што је било даље?

Сећам се Унивезијаде у Загребу 1987. године. Град је тада био срећен и леп и мирисао је на Европу. Ја сам тада озбиљније почео да се бавим есперантом и сваке недеље на Радио Загребу у емисији на есперанту, која је почињала у петнаест до дванаест, наступао сам као спикер заједно са глумицом видом Јерман. Онда, са једним пријатељем у једној кафани у Слобоштини у Загребу викендом сам говорио стихове и свирао гитару, понекад и читаву ноћ. Било је то заиста лепо и узбудљиво време. То је трајало све до августа 1991. године: тада сам видео да се приближава рат. Знао сам да апсолутно никога нисам увредио, баш обратно, био сам и остао са многим људима у Загребу пријатељ све ове године. Али тада сам се осећао тужно и празно. У септембру те године отишао сам из Загреба. Да није било рата, вероватно бих у Загребу остао све до данас.

Тада се враћате у родни Крагујевац?

Прво долазим у Београд последњим авионом из Загреба и сећам се да сам у коферу имао само књиге и нешто личних ствари. У Београду сам преко својих културних веза успео да будем примљен као члан војног оркестра, на упражњеном месту свирача кларинета, иако ја не знам да свирам кларинет. Делује као позориште апсурда, али таква су времена била. Онда одлазим у Крагујевац и јављам се на аудицију у крагујевачком позоришту које се тада звало 'Јоаким Вујић' и 1. октобра 1991. сам био примљен на одређено време. Једно време радим у Земуну у војном оркестру, а после подне идем на пробе у позориште у Крагујевац. Прва представа у којој сам у позоришту у Крагујевцу играо било је 'Буђење пролећа', друга премијера те године је била 'Коштана', а трећа је била комедија 'Бриши од своје жене'. Било је тада нас неколико младих глумаца без академије којима је у крагујевачком позоришту пружена шанса да играмо. Од фебруара 1992. примљен

Саша Пилиповић
(фото: Бојан Муњин)

сам у крагујевачком позоришту за стално и тада се завршила и моја војна каријера.

Колико сте одиграли представа до сада?

Па рачунајте: тридесет три године колико играм, пута отприлике три представе сваке године – око сто представа до данас. Играо сам и у крушевачком позоришту неких 15 година, као гост, уз такве глумце, да се похвалим, као што су НЕБОЈША ДУГАЛИЋ, СВЕТОЗАР ЦВЕТКОВИЋ, СЕРГЕЈ ТРИФУНОВИЋ и други. Била је та чувена крушевачка представа «Проклета авлија», у режији НЕБОЈШЕ БРАДИЋА, у којој сам играо и коју смо одиграли 180 пута и добили све могуће награде. Играо сам у матичном позоришту у Крагујевцу у неколико значајних представа, које су мени лично биле драге, на пример, у представи «Убити птицу ругалицу», у којој играм тај главни лик којег је на филму играо ГРЕГОРИ ПЕК, па ево сада играм Зорбу у истоименом мјузиклу који је недавно гостовао у Београду. Увек дође одређено време за одређену улогу... Представа «Краљ Лир», у којој играм једног од витезова, била је на почетку моје каријере мени јако значајна. Осим тога, много пута сам као што рекох суделовао на «Школском часу», када се обележава то страшно стрељање ђака у Крагујевцу и то за мене јесте значајно искуство.

Есперанто и Кастро

Језик под називом есперанто је једно још увијек недовољно откривено чудо које је некад било врло популарно. Како сте се ви у њему нашли? Мој сусрет са есперантом догодио се практички случајно: у загребачком Театру итд играо сам крајем 80-их у чеховљевом комаду «Медвед» и ту су се нашли и неки људи из загребачког Студентског есперантског казалишта. Они су ме питали да ли бих хтео да идем са њима на једно гостовање у Краков, јер им је фалио један глумац за представу. Ја сам наравно пристао, јер то је за

мене било нешто ново, имало је везе са театром и појавили су се неки занимљиви људи који су играли на мени тада непознатом језику... Брзо сам научио ту улогу, била је то представа «Из живота кукаца» КАРЕЛА ЧАПЕКА и са њом на есперанту смо касније путовали по читавој Европи на најразличитије начине. Тако је почела моја авантура са есперантом.

Што је душа језика који се зове есперанто?

Ту душу чине најразличитији људи који се око тог језика окупљају. Те људе бих назвао слободоумним ентузијастима који су схватили да је есперанто универзални језик и да је идеја тог језика да повезује човека са једног краја света са оним на другом крају. Можда је та идеја утопистичка, али она и даље траје, од 1887. када је настао тај језик, преко првог светског конгресу есперантиста, у Булоњ сир Меру у Француској 1905. године, као и преко каснијих конгреса који се сваке године организују у другој држави све до данас. Пропутавао сам свет са есперантским позориштем, био сам на Куби на Светском конгресу есперантиста 1990. са мојом колегиницом на Радио Загребу Видом Јерман и тамо сам упознао ФИДЕЛА КАСТРА и руковао се са њим. Када је у Југославији почео рат, осам година нисам ништа радио око есперанта, а онда су ме гимназијалци из Јагодине позвали да им причам о есперанту и да правимо представу на есперанту. Направили смо представу и са њом смо стигли чак до Монпељеа, где смо гостовали. Обишао сам укупно 46 земаља играјући представе на есперанту. Недавно сам био у Загребу, у Српском културном центру у Прерадовићевој улици и одржао сам концерт на есперанту. Читав тај сусрет са есперантом кроз све ове године, то је једно немерљиво искуство, које ме је на одређени начин формирало као човека.

Што је у вашем искуству с есперантом најзначајније?

Најзначајније што сам од есперанта добио је толеранција према људима свих нација, вера и боје коже. Ја сам, од свих тих толико различитих људи које сам са есперантом сретао, примљен као човек, као што сам и ја њих, од Вијетнама до Португалије, у своју душу примао као људе. Зато сам јако захвалан што сам са есперантом постао много богатији човек. Када би читаво моје искуство са есперантом у ових скоро 40 година умешали у неку малу бочицу, то би вероватно био неки врло јак афродизијак.

А када бисте вашу укупну глумачку каријеру обухватили једним погледом, што бисте рекли?

Па можда би се могло рећи да бих ја као глумац више направио у великом граду као што је Београд или у неком другом таквом граду, јер мањи град као што је Крагујевац, пружа и мање могућности у послу којим се ми глумци бавимо. Али шта је ту је, Крагујевац је град потаман за неки лагоднији живот, у коме је све једноставније него у већем граду, а и ја у мојој каријери памтим толико представа, лепих догађаја и узбуђења, тако да морам да кажем да сам са својом каријером у Крагујевцу заиста задовољан. На Куби 2010. године добио сам неку врсту награде за животно дело, за укупно залагање на подручју есперанта кроз уметност и позориште. Морам да кажем да је то истина: многе глумце, моје колеге ја сам наговарао и вукао да заједно играмо представе на есперанту свуда по свету, где год су нас звали.

На крају, што би симболички речено била ваша посљедња реченица као глумца, коју бисте рекли публици прије него се на крају представе спусти завјеса?

Па рекао бих следеће: све што треба да дође, долази у своје време и свака заслуга долази тамо где треба. ■

Братство у тузи

Људи на постјугословенском простору, којег повезује заједнички језик, дијеле бол и разумију добро шта њихове ближње боли. Таква емпатија и солидарност много мање постоји кад је ријеч о ратним жртвама, јер ту углавном једино 'своји' жале 'своје'

Већ дуже од тридесет година, све од распада (велике) Југославије, у јавности се упорно и често поставља питање шта је од некадашње заједничке државе остало. Поједини југоносталгичари иду толико далеко да тврде како је заједнички културни простор сада једиственији него у времену кад је Југославија постојала. Други дио јавности пак потпуно одбацује сваку идеју да је било шта преживјело. У Хрватској је то добро сумирано кроз стару ласићеву тезу да су за Хрвате подједнако далеке српска и бугарска књижевност, док је посљедњх година нини распудић знао елоквиентно образлагати тезу да је логичније да се Хрватска окреће ка Мађарској и Аустрији неголи према (екс)југословенским републикама. У Србији је југословенски сентимент дуго био присутнији, но у посљедње вријеме и ту је све више актуелна прича о 'просвјећеном антију-

гословенству' унутар које се као природнији српски савезници од Хрватске и Словеније потенцирају Румунија, Бугарска и Грчка, које су, ако ништа друго, а оно православне земље.

Како то често бива, обје ове радикалне тезе удаљавају се од истине. Најприје, у старту је погрешна прича која изједначава све некадашње дијелове Југославије. Случај Словеније и Македоније, а нарочито случај самопроглашеног Косова, због језичке баријере су друкчији. Код њих је дошло до снажног јавног одвраћања пажње од остатка некадашње Југославије. Није то свугдје ишло истим интензитетом, као ни међу свим сферама становништва, али је генерално тако. Ипак, чврсто језгро јужнословенског потконтинента, Босна и Херцеговина, Црна Гора, Хрватска и Србија, првенствено због заједничког језика, како год га гдје звали, сачувало је барем неку врсту симболичке цјеловитости.

То понекад и није толико очигледно, али постоје конкретне ситуације у којима се та истина непогрешиво указује. Нажалост, те ситуације, те прилике, обично су трагичне по природи. А још жалосније и трагичније је то што су се такве ситуације крајем прошле и почетком ове године фреквентно дешавале. Свака од ове четири земље имала је по једну медијски јако пропраћену колективну несрећу. У Босни и Херцеговини су се десиле катастрофалне поплаве, с великим бројем погинулих, првенствено на подручју Јабланице. Затим се на главној жељезничкој станици у Новом Саду урушила надстрешница и то је однијело двоцифрен број жртава. Нешто касније, али још увијек током претходне, 2024, године, у Загребу је психички поремећен појединац ножем убио једно дијете, повриједио још петоро, те је тешко ранио учитељицу. Напослетку, кад смо већ прешли у 2025, на Цетињу је ацо Мартиновић ватреним оружјем убио тринаесторо људи, укључујући и двоје дјеце.

У свим овим случајевима, солидарност је потпуно природно и 'одоздо' бивала прекогранична. Народ је осјећао искрено саосјећање и то је у јавном простору било очигледно. Понегдје је реаговала и власт, па је, примјера ради, Црна Гора због догађаја у Хрватског прогласила дан жалости, а исто је направила и Србија због масакра на Цетињу, али емпатија 'из народа' је томе ипак претходила. Такође, послје догађаја у Јабланици, Република Србија је у Босну и Херцеговину као испомоћ послала екипу од 36 ватрогасаца-спасилаца и дванаест специјалних возила.

Наравно, ова четири догађаја не могу се ни у ком смислу потпуно изједначавати. У Босни и Србији, десила се несрећа по свој прилици узрокована људским фактором и јавашлуком. У Хрватској и Црној Гори ескалирала је приватна патологија двојице појединаца, а компаративно гледајући немогуће је не нотирати колико у оваквим ситуацијама цијелу ствар погоршава приступ ватреном оружју.

Гледајући цјелокупну јавну сцену, највећи потрес међу свим овим случајевима изазвао је новосадски 'случај надстрешница'. Студентски протести започети поводом овог догађаја обиљежавају свакодневни живот у Србији већ више од два мјесеца. Њихов кључни симболички дио је одавање поште у трајању од једне минуте за сваку од жртава. И послје загребачког убиства и послје цетињског масакра, студенти су уз одавање поште новосадским жртвама на исти начин одавали и пошту људима с друге стране (државне) границе.

Држава је једно, а завичај је друго. О завичају је незаборавано писала исидора Секулић: 'Где је људима завичај? Тамо где други људи око њих разумеју до краја и до дна шта они кажу, до посљедњег спољног и унутрашњег трепета језичког разумеју шта је онима драго и шта их боли. Заузеле нашу њиву и село народ другог језика, завичају нашем је крај; они који се до дна и до краја разумеју родним језиком, кад јад додија, селе. Куда селе? Тамо, где тамошњи људи до дна и до краја разумеју шта кажу досељеници... Оставили су исељеници села и њиве, куће и гробља, али у горко стиснутим устима носе свој језик, и где се проспе реч која се до дна и до краја разуме, тамо ће бити завичај и живот.'

Очито је да и поред свега што се десило, у послјератном времену, људи на цијелом овом простору једни с другима дијеле свој бол и разумију добро шта њихове ближње боли. На први поглед парадоксално, таква емпатија и солидарност много мање постоје кад је ријеч о ратним жртвама, јер ту углавном једино 'своји' жале 'своје'. Али добро, рат је прошао прије тридесет година. Актуелно 'братство у тузи' тиче се у много чему једне нове генерације и једног новог контекста. Исто тако, оно показује да су неке људске везе базиране на емпатији и солидарности отпорне на дневнополитичке манипулације. У овако тешким временима, та мисао је скоро па утјешна. ■

Грађани пале лампионе изражавајући солидарност са жртвама ош Пречко (фото: Срећко Никетић/PIXSELL)

Југословенска оставштина

пише
Мухарем
Баздуљ

Бањалука након побједи Доналда Трумпа на председничким изборима (фото: Дејан Ракића/PIXSELL)

Надања и стрепње

Бошњачки политичари, и три деценије након завршетка ратних сукоба, и даље се чврсто ослањају на страни фактор. Бањалука заступа став који отприлике гласи: не треба нам никаква помоћ од Американца, само не желимо да се мијешају

Средином децембра 2016. године тадашњи (а и садашњи) председник Републике Српске милорад додик објелоданио је да је добио позив да присуствује инаугурацији новоизабраног америчког председника Доналда Трампа. Било је то мјесец и кусур дана након што је Трамп изабран за 45. америчког председника и у моментима када је цијела планета била у неизвјесности не знајући шта може да очекује од 'контроверзног бизнисмена' који се нашао на челу највеће свјетске силе.

Уочи тих америчких избора заједница Срба у Сад је подржала Трампа, а то су чинили и поједини српски политичари, па је позив на инаугу-

рацију био финале цијеле приче. Међутим, у данима који су услједили, медији су, забављајући се том информацијом, открили да није ријеч о званичном позиву, него да је у питању један од бројних неформалних скупова који организују различите организације у Вашингтону поводом инаугурације. Ипак, Додик није одустајао од првобитно пласираног става, а 20. јануар, дан инаугурације се приближавао. Његов пут у Вашингтон, међутим, заустављен је само три дана прије тог датума када су амерички званичници саопштили да су Додик уведе санкције због 'ометања провођења Дејтонског споразума'. Председник Српске завршио је тада на такозваној црној ли-

сти, што је аутоматски значило да је спријечен да путује у Сад било којим поводом. Додик је то тада назвао 'осветом одлазеће демократске администрације'.

Осам година касније Додик се и даље налази на тој црној листи. У међувремену је Трамп од радио први мандат, па изгубио изборе на којима се у Бијелу кућу вратила 'демократска администрација', а затим поново победио, у новембру прошле године, убједљиво оставивши иза себе Камалу Харис. За то вријеме, осим Додика, на злогласној црној листи коју креира ОФаци, канцеларија у оквиру Министарства финансија Сад, нашло се готово комплетно политичко руководство Републике Српске, поједини министри, па чак и појединци из бирократских структура попут генералног секретара Кабинета председника Републике Српске. Санкције званичницима у Бањалуци отежали су њихов свакодневни живот, а озбиљније посљедице по цијело друштво у Српској наступиле су када су се на црној листи нашле и поједине компаније које су запошљавале на стотине радника. 'Гријех' тих компанија био је што су, бар су тако Американци процијенили, у тијесним везама са Додиком и његовом породицом. Те компаније су, након што су банке одбиле да сарађују са њима, биле принуђене да зауставе пословање и прогласе ликвидацију или стечај, због чега је огроман број њихових радника практично завршио на улици.

Иако нико од српских званичника у региону то отворено не говори, из њихових изјава, још од Трампове побједи, могло се наслутити да су очекивања од нове америчке власти данас много већа него прије осам година. Када је конкретно Република Српска у питању, та очекивања не тичу се само санкција, али и по том питању постоје одређена надања.

'Нас занима да санкције буду скинуте људима. Са фирмама је готово, оне су угашене. Имамо информације да ће у том одјељењу које се бави санкцијама сви бити промијењени', изјавио је Милорад Додик почетком године за бањалучке медије.

И други познаваоци прилика тврдили су претходних седмица да ће Трамп сигурно скинути санкције појединцима из Републике Српске не подастирући за то никакве конкретне доказе.

Санкције су, међутим, тек један 'пар опанака' у причи о очекивањима од Трампа. Друге ријечи Милорада Додика откривају о чему се ради. 'Наш је циљ неутрална позиција Америке. Они су до сада били једностранни и чинили су све да сруше Дејтонски споразум. Када то видимо, ми немамо ниједан разлог да га бранимо. Очекујем да Американци кажу да препуштају људима у БиХ да одлуче о судбини земље, а ми знамо шта ћемо одлучити', рекао је Додик апострофирајући да је и он лично утицао на Србе у Сад да гласају за Трампа.

Те су ријечи изазвале зебњу у другом дијелу БиХ, нарочито у Сарајеву. Бошњачки политичари, и три деценије након завршетка ратних сукоба, и даље се чврсто ослањају на страни фактор, очекујући и призивајући међународни интервенционизам. Није тај њихов став неутемељен, имајући у виду да су се разни амбасадори, а прије свих, амерички, протеклих година, интензивно мијешали у унутрашња питања БиХ. Бањалука данас заступа став који отприлике гласи: не треба нам никаква помоћ од Американца, само не желимо да се мијешају.

Темељ за такав став је први Трампов мандат када је амерички интервенционизам у БиХ био сведен на најмању могућу мјеру. Занимљиво је да сарајевски политичари прилично тихо дочекују 20. јануар и званично не износе очекивања од Трампа, али баш то ћутање доказ је, тврде у Бањалуци, зебње коју имају од његовог новог мандата.

Постоји и трећа школа мишљења која заступа став да ни једна ни друга страна не треба нити да превише очекују, нити да исувише много стрепе од промјена у Вашингтону. Потврду таквог става виде у актуелном тренутку америчке спољне политике која је око бацила на Канаду и Гренланд. Када се на то додају ратови у Украјини и појасу Газе, БиХ заиста, из вашингтонског угла, изгледа небитна. ■

БиХ уочи ступања Доналда Трампа на дужност председника Сад-а

пише Жарко Марковић

Представа нашег доба

'Аждаха' се приближила нашем времену као сублимација каоса и живота који живимо или као мјешавина *Ћанка* и 1914. године када се збива радња ове драме. Она није историјска епопеја него критички осврт на данашње вријеме

Нова верзија представе 'Свети Георгије убива аждаху' која је недавно премијерно изведена у Југословенском драмском позоришту (ЈДП) у Београду значајна је по томе што то јесте представа за наше доба. Аутор комада, Душан Ковачевић, некако се увијек сматрао неокруженим краљем црног хумора за сва времена, али након многих његових комедија тога типа у задњих 50 година, од 'Радована Трећег', преко 'Маратонаца', 'Балканског шпијуна' и других, стварност у његовим комичним текстовима данас као да је дошла на наплату. Успут речено, то се добро видјело и у новој верзији комада 'Радован Трећи' који је прошле године изведен у Будви, као сада и пред нову 2025. годину на премијери драме 'Свети Георгије убива аждаху' у Београду. Редактор представе Милан Нешковић схватио је да ти ликови у овој причи нису само тужно смијешни сељаци из Мачве у предвечерје Великог рата, него да се заправо ради о непрестаним и дубоким подјелама које на трагичан начин тресу српско друштво све до данас. Ковачевићеве реченице које изговарају јунаци из 1914. године, типа 'ми никако да спојимо живот и слободу' данас дјелују крајње актуално или како би уз доста ироније рекао редактор Нешковић: 'Иако ми Срби нисмо измислили жанр трагикомедије, можда бисмо могли да га заштитимо као наше културно, политичко и социјално наслеђе.' Другим ријечима, као што у Ковачевићевом комаду гледамо српско друштво на позорници у непрестаним и трагичним подјелама почетком 20. вијека, тако га у стварности гледамо данас сто година касније. По ријечима писца, његова драма приближила се нашем вре-

мену као сублимација каоса и живота који живимо или као мјешавина *Ћанка* и 1914. године када се збива радња ове драме. 'Сваки дан гледамо рат. На телевизији присуствујемо директном пријеносу смрти у Гази или Украјини, последице кога слиједи забавна музика', каже Душко Ковачевић. У контексту Ковачевићевих ријечи, актуалност и помало парадокс ове представе у томе је што 'Свети Георгије убива аждаху' више није само локална прича из неке балканске недођије, него ратна тематика Првог свјетског рата у Србији, са свим мржњама и насиљем који уз то иду, данас прекривају читав свијет.

Тако су ратна епопеја Првог свјетског рата, непрестана гложења, ситне издаје и љубавна мелодрама у овој представи измијешани у једну причу, али све је од почетка до краја окренуто на главу у један апсурд живота, који никако да се избори за неки нормалнији ред ствари. Или, како резигнирано констатира један од типичних јунака ове приче: 'ми сваке године имамо један нови рат', 'чим смркне, нама сване', 'боље да умрем него да ми се нешто деси' и тако редом. Из угла једне 'забрањене' љубави, 'Свети Георгије убива аждаху' мало личи на филм 'Казабланка', али црни сплин његове мучне атмосфере више наликује на филмове квинтина Тарантина.

И сам плакат ове представе дјелује шизофрено: тај чувени Свети Георгије на коњу са копљем, којег знамо из сијасет цркава и са многих фресака, у овом случају не пробада аждаху него неког 'другог' Светог Георгија, који у исто вријеме пробада њега.

Комад 'Свети Георгије убива аждаху' рађен је два пута у Српском народном позоришту у Но-

вом Саду и у Атељеу 212, далеке 1986. године. Тада се ова представа љуљала између српског историјског и јуначког патоса на почетку Првог свјетског рата и слика типичних балканских слабости које нам се – зато јер су наше – некако увијек чине силно симпатичним. Данашња верзија представе 'Свети Георгије убива аждаху' нешто је сасвим друго. Уз ову нову изведбу могло би се рећи да за данашње људе у Србији можда нема актуелније теме, од питања шта је та земља тим људима и што су они њој. Питање преиспитивања власти тог идентитета, тражење истине у прошлости и стављање на пањ сваке личне савјести, главна су питања ове представе. Или, како каже редактор Нешковић: 'Потпуно је природно да народ који не познаје довољно сопствену историју не може ништа из ње ни да научи. Питање је само до које мере, до које генерације смо спремни да се изнова враћамо истим лекцијама.'

Осим луцидног Ковачевићевог хумора и промишљене режије Милана Нешковића, који по свему виђеном није хтио да од 'Аждахе' направи историјску епопеју него критички осврт на вријеме данашње, ову представу чине важном и врхунски глумци ЈДП-а: од сјајних Милана Марића, Срђана Тимарова и Марка Јанкетића, преко одличног Николе Ракочевића и талентиране младе Јоване Беловић, до раскошних ликова сељака које су на сцену донијели Александар Ђурица, Небојша Љубишић, Јоаким Тасић, Зоран Цвијановић, Милош Самолов и други. Многобројна публика на премијери у ЈДП-у и даље се понешто смијала тој индигеничној Ковачевићевој сатири и комици, али је била свјесна да присуствује нечем важном, готово пријеломном. Данашња верзија представе 'Свети Георгије убива аждаху' заслужила је стајаће овације на крају зато што је поставила пресудно питање публици: да ли ћемо и даље живјети у подјелама, свађама и међусобицама и за то плаћати неизмјерно страшну цијену или ћемо се сабрати и почети да живимо живот достојан овог комадића земље и мјеста под сунцем? ■

'Свети Георгије убива аждаху' премијерно изведена у београдском ЈДП-у

пише
Бојан
Муњин

Плакат представе (аутор: Мирко Илић СОРП.)

ИМПРЕСУМ

Година XVIII / Загреб | петак, 17/01/2025

ПРИВРЕДНИК #238

ИЗДАВАЧ
Српско привредно друштво
'Привредник' и Српско
народно вијеће
главна уредница новости
Андреа Радак

ГРАФИЧКИ УРЕДНИК
Дарко Матошевић
ДИЗАЈН
Парабуреау /
Игор Станишљевић
& Дамир Бралић

УРЕДНИК ПРИВРЕДНИКА
Никола Лунић
РЕДАКЦИЈА
Јовица Дробњак, Александра
Лошић, Ђорђе Матић, Бојан
Муњин, Оливера Радовић,
Маша Самарија, Леон
Ђеванић и Душан Цветановић

Привредник се финансира средствима
Савета за националне мањине Владе
Републике Хрватске.

РЕДАКЦИЈА
Прерадовића 18,
10 000 Загреб
Т/Ф ++385 1 4854 478
ured@privrednik.net
www.privrednik.hr

подршке изградњи сиротишта тзв. Енглеског дома у Нишу и оснивања установа за његу рањеника и болесника у манастирима Темска, Сићево и Липовац. О његовом значају говори податак да је крајем 1937. и почетком 1938. од смрти патријарха Варнаве до избора патријарха Гаврила био чувар патријаршијског пријестоља.

Архимандрит Данило (Љуботина) говорио је о процесу обретења (искапања) моштију свеца у чему је учествовао, а на скупу којим је обиљежена 80 годишњица смрти Доситеја Васића представљена је и књига 'Свештеноисповедник Доситеј Загребачки и Ваведенски Христу веран до смрти' коју су издали Српска Патријаршија и Светигора из Цетиња. Скупу су присуствовали председник СНВ-а Милорад Пуповац, председник ВСНМ-а Загреба Борис Милошевић, председник СПД Привредник Никола Лунић и више мањинских активиста те ученици гимназије са својим професорима.

■ Н. Јовановић

300 евра по студенту

Зво и ове године једнократним износом од 300 евра стимулише студенте српске националности

ПРАВО на једнократну новчану помоћ из прорачуна Заједничког већа општина (Зво) за академску 2024./2025. годину, у појединачном износу од 300 евра, остварило је 166 студената. Они су 10. јануара у просторијама Већа у Вуковару потписали уговоре с председником Дејаном Дракулићем.

— Крајем године кренули смо у поступак пренамене средстава и повећања износа који је обезбеђен за студенте, па сада једна стипендија износи 300 евра и обезбедили смо једнократну новчану помоћ за све оне који су се јавили. У буџету за 2025. годину планирамо исти број једнократних новчаних помоћи, а верујем да ћемо имати прилику да свима, који се пријаве то и обезбедимо – рекао је Дракулић. Не искључује могућност да буде расписан и додатни конкурс уколико се укаже потреба. По већ устаљеној пракси, право на пријаву имали су студенти српске националности са подручја Осјечко-барањске и Вуковарско-сремске жупаније, без обзира на место студирања, осим студената прве године студија. Међу онима који су испунили услове конкурса био је и Марко Крњајић из Трпиње, студент пете године студија на Факултету за денталну медицину и здравство у Осјеку.

— Новчана помоћ значи доста јер станујем у Студенском дому, и послужиће за трошкове мензе и остала свакодневна издвајања – рекао је Крњајић изразивши амбицију за докторатом али и оптимизам за проналаском посла у струци Стефан Ракетић из Боботе је на четвртој години Православног богословског факултета у Београду.

Стипендисти зво-а

— Свака помоћ током студентског живота је добродошла, а с овим износом планирам да подмирим трошкове исхране и смештаја или евентуално слободне активности – рекао је млади богослов. Планира и додатно усавршавање у иностранству, али му је циљ 'вратити се и бити уз свој народ'.

Студенткиња треће године физике у Осјеку Мирна Бодловић новчани износ искористиће за плаћање превоза, а њени планови су да упише дипломски за наставника математике и физике.

■ Сенка Недељковић

83. годишњица ослобођења

Кордунашки антифашисти обиљежили су ослобођење Војнића у који окупаторске снаге након 12. јануара 1942. године више никада нису ушле

ТРИДЕСТАК антифашиста окупило се у Војнићу у недјељу како би обиљежили 83. годишњицу ослобођења тог мјеста, које је било прво котарско подручје у Хрватској ослобођено од окупатора и усташа 12. јануара 1942. године. непријатељи се током цијелог рата више никада нису вратили у Војнић.

Присутне је поздравио Бранко Еремић, некадашњи општински начелник из СДП-а и потпредседник Удружења антифаши-

Окуљање у центру Војнића

ста Војнића, пошто због приватних обавеза обиљежавању није могао присуствовати председник Ферид Хаџић. У том мјесту, подсећамо, постоје два удружења антифашиста. Друго удружење дан ослобођења обиљежава 14. јануара. Након Другог свјетског рата па све до 1991. Војнић је тај дан обиљежавао 12. јануара.

На споменик у центру мјеста положени су вијенци антифашиста Војнића и Карловачке жупаније. Минутом шутње одана је почаст за скоро 5000 страдалих цивила и бораца котара Војнић у Другом свјетском рату.

— Желимо поред овог оронолог споменика, који има велику важност за становнике Кордуна, евоцирати успомене на дан ослобођења. Партизани су протјерали и заробили више од 450 непријатељских војника гарнизона Војнић. Битка је завршена код Лончаревог млина у Утињи, борило се и на Војнић колодвору. Овај споменик подигнут је за 3849 људи, жена, дјеце и старца убијених у рату и 902 пала борца, а ту је и гробница наша два највећа борца и народна хероја: Милисава Дакића и Душана Вергаша – казао је Еремић.

У име Заједнице удружења антифашиста Карловачке жупаније скуп је поздравео председник РАДЕ КОСАНОВИЋ. Истакнуо је да је 12. јануар прави дан ослобођења и да не треба мијењати историју за коју су се наши преци борили. Објаснио је како је више партизанских одреда дјеловало у синергији и ослободило Војнић након великих жртава на Кордуну. Апелирао је на заједништво какво је било и онда, јер оно гарантира побједу. Подвукао је и да нитко од представника власти није био на овој свечаности.

Посебно је био занимљив иступ потпредседника САБА РХ и председника карловачких антифашиста Мирослава Делића, који је одржао краће предавање о узроцима, поводима и главним протагонистима повијесног ревизионизма Другог свјетског рата у Хрватској.

— Битан елемент ревизионистичко-неоушташке аргументације јесте одрицање од сваке везе са било каквом Југославијом, поготово са југославенским социјализмом. Република Хрватска јесте слиједница Социјалистичке Републике Хрватске, која је у антифашистичкој борби створена у данашњим границама, темељем чега је рх стекла међународно признање. Ревизионисти и неусташе залажу се за уклањање антифашизма из хрватске културе сјећања – утврдио је Делић.

■ М. Цимеша

18.000 посјетилаца у Јасеновцу

Прошле године спомен подручје усташког концентрационог логора посјетило је 18,3 тисуће људи, од којих 11,2 тисуће из страних држава

ТАВНА установа Спомен подручје Јасеновац објавила је статистике о броју посјета у 2024. години. Прошле године тако је спомен подручје усташког концентрационог логора посјетило 18.332 људи, од којих је њих 7157 из Хрватске, а 11.175 из страних држава. Организованих група било је 169, од чега су 72 групе биле из Хрватске, а преосталих 97 из Словеније, Италије, Сједињених Америчких Држава, Србије, Босне и Херцеговине, Белгије, Француске, Мађарске, Швицарске, Њемачке и других држава. Укупан број школских група из Хрватске био је 56. Од тог броја 32 групе су

Посјетилаца је било више него 2023. – Јасеновац (Фото: Томислав Милетић/PIXSELL)

биле из основних школа, а 24 из средњих школа. Уз то, Спомен подручје Јасеновац посјетило је 15 школа из иностранства.

Када се ове бројке упореде с онима их претходне три године уочава се тренд благог пораста посјета опћенито и када су у питању посјетитељи из Хрватске. У 2023. години посјетитеља је било нешто више од 17 тисућа, од чега 6599 из Хрватске, док је организованих група из Хрватске било 56. Годину раније, дакле 2022., Јасеновац је посјетило 14.548 људи, од чега 6784 из Хрватске, те такођер 56 група из Хрватске. У 2021. години Јасеновац је посјетило само 8768 људи, што је било више него двоструко мање него 2024., те 45 организационе групе, од којих само 12 школских, више него четвороструко мање од броја школских група прошле године.

Образовни центар Меморијалног музеја ЈУСП отворен је у студеном 2006. године, након што је Хрватска постала чланица Међународног савеза за сјећање на холокауст (ИХРА). Тада је Министарство културе одредило да ЈУСП буде установа задужена за образовне пројекте о Холокаусту, геноциду и страдању антифашиста, наводи се на веб страници Установе, а Министарство образовања 2020. године донијело је препоруку, али не и обавезу, школама да организирају посјете Јасеновцу.

Посјети неким од мјеста концентрационих логора у Њемачкој такођер нису обавезни ни у једној савезној држави осим

Осјечки градоначелник
Иван Радић сади 1697. ста-
бло (Фото: Град Осиек)

се изражава захвалност свим онима што су својим радом и залагањем допринијели развоју спорта у том дијелу Хрватске. Посебна пажња ове године посвећена је дуговјечним спортским клубовима који су обиљежили значајне годишњице: 40, 50, 60, 70 и 100 година постојања. Прошле године стогодишњаци су постала два барањска ногометна клуба: хнк 'Биље' и нк 'Напредак' из Батине те Ногометно средште Осиек.

Град Осиек је, поред осталог, прошлу годину 'финиширао' сађењем последњег, чак 1697. стабла у склопу великог европског пројекта озелењавања градских и приградских улица. Садња толиког броја стабала трајала је 34 дана на 13 локација у разним дијеловима града. То последње стабло засадио је – осјечки градоначелник Иван Радић.

— На стару годину симболично садимо јаблан. Стари Келти вјеровали су да јаблан доноси побједу па се и ми надамо доброј 2025. На подручју града Осиека, од кад сам градоначелник, засађено је 4700 стабала. За нас ту нема стајања. У идућој години засадит ћемо додатних 1300, што би у мом мандату било укупно 6000 стабала, а што чини чак петину укупних стабала на подручју града. Све је то дало нову, лепшу визуру Осиека, а град учинило отпорнијим на климатске промјене. Овом јаблану желим дуг живот с прекрасним погледом на Драву и на најлепши град – истакнуо је градоначелник Радић.

Укупна вриједност читаве садње, и то не само стабала, него и супстрата, гнојива, земље и другог репроматеријала, стајала је приближно 700.000 еура, од чега је за сама стабла утрошено 347.000 еура. Директор осјечког 'Уникома' Игор Панцић такођер задовољно 'трља руке'.

— Говоримо о стаблима која нису шибице, већ су висока до седам метара, узгајана и до 10 година. При садњи смо искористили и наш хумус с компостане, који су грађани одвојили а ми прерадили, тако да смо опет допринијели кружној економији.

Треба, на концу, истакнути да су бројне улице озелењене и изван овог пројекта, попут Капуцинске, Рибарске, Врта Јагоде Трухелке те подвожњака Св. Леополда Богдана Мандића. Осиек тиме (п)остаје један од најзеленијих хрватских градова. За број 1697 везана је и једна занимљивост: 1697. аустријски војсковођа Еуген Савојски постао је власник 'Беља' у Барањи.

■ Јован Недић

Обнова фрески

Црква Св. Тројице у Бјеловару спада у барокно-класицистичке, а изграђена је крајем 18. и почетком 19. вијека

ЗАПОЧЕЛА је обнова старих и вриједних фрески на православној цркви Свете Тројице у Бјеловару. Ова црква друга је по величини у Хрватској, а фреске су задњи пут обновљене прије више од 100 година. Надлежни бјеловарски парох Стефан МАКСИМОВИЋ задовољан је почетком радова и нада се њиховом завршетку

Други по величини
– бјеловарски храм

у одговарајућем временском року. Истиче и како су у реновирање уложена знатна финансијска средства.

— За неколико тједана радови ће бити готови, а већ сада можемо видјети лепоту обновљеног олтару. Ово је повијесни тренутак за нашу цркву и цијели Бјеловар, будући да је ријеч о храму изузетног значаја смјештеном у срцу града. обнова захтјевна и финансијски интензивна. Само рестаурација олтару износи 40.000 еура, док укупна обнова цијелог простора цркве захтијева још веће издатке. Захвал-

ни смо Министарству културе и медија које је осигурало значајна средства за овај пројект. Радимо у фазама, а тренутно смо у првој фази. Планирамо обновити цијели храм и пријавили смо се на натјечај како бисмо осигурали континуитет радова – рекао је парох Максимовић, додавши како је црква отворена за посјете туриста и грађана.

Црква Св. Тројице у Бјеловару спада у барокно-класицистичке грађевине те је изграђена током Војне Крајине крајем 18. и првој половини 19. вијека. У остатку 19. и дијелом 20. стољећа више пута била јој је обнављана и украшавана унутрашњост. Посебно важна чињеница односи се на иконостас на кога су осликавали познати хрватски умјетници тога времена попут ЦЕЛЕСТИНА МЕДОВИЋА, БЕЛА ЧИКОША СЕСИЈЕ и ИВАНА ТИШИНЕ.

■ З. Витановић

Дотрчати стоту

Никола Лукач и Владо Старешинић освојили су медаље у ветеранској категорији атлетичара од 70 до 100 година

ПОЗНАТИ атлетичар – ветеран из Топуског, иначе пензионирани жељезнички прометник влакова, НИКОЛА ЛУКАЧ (81), на самом почетку ове године забиљежио је још један велики такмичарски резултат. Другог дана ове године, у четвртак 2. јануара, он је с Карловчанином и колегом ВЛАДОМ СТАРЕШЕНИЋЕМ наступио у Краљево, односно у оближњим Мрсићима, на 55. новогодишњој атлетској утрци за ветеране у категорији 70 до 100 година живота те у својој категорији освојио прво мјесто.

Трчали су сви заједно, од узраста првог разреда основне школе до најстаријих такмичара. Најстарији такмичар на утрци је имао преко 90 година, а укупно је судјеловало више од 200 тркача. У Краљево, преко 650 километара у једном правцу, Лукача је возио син, а са њима је путовао и Владо Старешинић, који је у тој трци заузео друго мјесто. Све трошкове пута и боравка, наравно, сносили су сами. У Хрватској су категорије ветерана подијељене на пет година па би Лукач требао наступити у категорији 80 до 85 година, али су у Краљево организатори категорије доста флексибилно 'развукли'.

Трчало се на 1700 метара, а Лукач је победио и тркача 16 година млађег од себе. Лукач каже да су у Краљево били врло пријатељски примљени, а посебно је поносан на фотографије на којима се сликао са познатим југославенским марафонцем, дугопругашем и познатим атлетичаром поријеклом из Хрватске, ДАНОМ КОРИЦОМ (1945.). Лукач и Старешинић су у Краљево отишли на позив својих атлетских пријатеља, тркача и ветерана из Србије.

■ М. Ц.

Stogodnjak (773)

17. 1. – 24. 1. 1925: beogradski studenti su opet na nogama, prijeteci nevidenim buntom, kako kažu. I to zbog nove uredbe o stipendijama koja je donesena još u kolovozu prošle godine. Ali, pošto je to bilo u vrijeme školskih praznika, nitko na nju nije obraćao pažnju. Sada se, s novom studentskom godinom, ispostavilo da je uredba vrlo nepovoljna za dio svojih korisnika. Ona, uz ostalo, predviđa da stipendiju mogu dobiti samo oni studenti čiji roditelji ne plaćaju porez iznad 20 dinara. Njom su najviše pogođena činovnička djeca. Zato su se ona odlučila na protest, sve do ispunjenja njihova zahtjeva – da im se te stipendije ne oduzmu, jer bi im time bio onemogućen studij.

* neke bosanske novine se bave tzv. modernim dacima. Povod im je podatak iz sarajevske Trgovačke akademije u kojoj je, na polugodištu, od 316 đaka palo čak njih 260! 'Nad ovim podatkom stvarno se moramo zabrinuti', pišu novine, pitajući: 'Jesu li to neki novi, moderni đaci, za koje mi dosad nismo znali da postoje? Je li to naša trgovačka budućnost?' Potom i odgovaraju: 'Ako jest, onda smo stvarno prodali dušu vragu. Ali, koješta! Ljenčine su to, a ne đaci. Na knjige im je još davnih dana pala paukova mreža, pa po tomu znamo da ih uopće ne otvaraju. Ništa ne rade, ništa ne uče, pa tako ništa i ne znaju! Zato od njih i ne ćemo imati puno koristi, pogotovo ako se u Trgovačkoj akademiji nastavnici i profesori ne zamisle nad ovim brojkama...'

* imao je najmanje desetak nadimaka, među ostalim i Zatrčuljak. Jer, bicikl mu je bio sve! Naime, toga, još golobradog stolarskog pomoćnika iz okolice Rijeke, mladića dobre duše, najviše su znali po tome što se nikada nije rastajao od svojeg, zamalo raspadnutog bicikla kojeg je u šali zvao – dvokolonožni zatrčuljak! A onda je, preko noći, Zatrčuljak postao i mali heroj o kojem novine javljaju: 'Taj mladić, koliko je duhovit, još je veći junak. A dokazao je to baš neki dan dok se svojim 'zatrčuljkom' vozio na posao. Izišavši na otvorenu cestu opazi kako ispred njega bježi neki krupan pas. On pritisne pedale i vikne, da ga poplaši, ali životinja samo skrene ustranu i stane kao ukopana, iskešenih zubi. Tada tek zbunjени mladić opazi da nije tjerao psa, nego vuka. Ipak nije izgubio prisutnost duha: 'zatrčuljkom' je zaobišao vuka, a onda brzo dograbio pogolem kamen i bacio ga na životinju, pogodivši je ravno u čelo. Životinja je pala, a on joj je pritrčao i dotukao kamenom. Nakon toga ponovno je zajašio bicikl, objesio vuka ispred sebe i odvezao ga u selo, gdje je bio dva dana izložen kao malo čudo... Sada uz Zatrčuljka s pravom vežu i krilaticu – biciklom tjerao psa, a istjerao vuka!' Njegovi suseljnici, u znak priznanja za hrabrost, kane mu kupiti – novi bicikl!

* 'Krevet u sporednom hodniku za bo-ljeg gospodina ili gospojicu iznajmljuje se odmah u kući ispod pruge. Moguća i upotreba vanjskog štednjaka, ali samo uz nadoplatu...' kaže se uz ostalo u oglasu broj 36007.

■ Đorđe Ličina

NIS i novi svjetski oris

Odlazeća američka administracija tvrdi da zbog sankcija NIS-u srpska privreda neće imati štete. Srpske vlasti predvođene Vučićem građane uvjeravaju da se ne moraju brinuti jer će se pobrinuti da nađu rješenje koje će omogućiti funkcioniranje energetskog tržišta

HOĆE li Naftna industrija Srbije (NIS), ali i dobar dio srpske ekonomije, stradati pod ruševinama globalnog neoliberalizma? Predstavnicima odlazeće američke administracije, koja je uvela sankcije NIS-u zbog većinskog ruskog vlasništva, tvrde da zbog toga srpska privreda neće imati štete. Srpske vlasti predvođene predsjednikom ALEKSANDROM VUČIĆEM građane uvjeravaju da se ne moraju brinuti jer će se oni pobrinuti da u pregovorima s Amerikancima i Rusima pronađu rješenje koje će osigurati normalno funkcioniranje srpskog energetskog tržišta.

U srpskoj javnosti malo je kome jasno kako su američke i srpske vlasti, i prije pregovora s Rusijom, zamislile da će NIS pod američkim sankcijama nastaviti redovito opskrbljivati srpsko tržište naftnim derivatima. Amerikanci tvrde da im je jedini cilj da ruske kompanije Gazprom i Gazpromnjeft izbace iz NIS-ova vlasništva jer povlačenjem njegovog profita financiraju rusku agresiju u Ukrajini. Upućeniji u sadržaj američkih sankcija NIS-u kažu da će one vrijediti ako ruske kompanije ostanu većinski vlasnici, a da ih neće biti ako neruski suvlasnici postanu većinski NIS-ovi vlasnici. Istovremeno, pojedini predstavnici BIDENOVE administracije poručuju da je jedino rješenje da se Rusi u cijelosti izbace iz vlasništva NIS-a. Zbog takve *ibis redibus* situacije službeni Beograd je od Washingtona zatražio odgovor koja je od te dvije varijante točna kako bi znao hoće li s Rusima pregovarati o smanjenju ili potpunom preuzimanju njihova vlasništva u NIS-u.

Nakon uvođenja američkih sankcija NIS-u otklonjene su barem neke nepoznanice koje su se zakotrljale u srpskoj javnosti kad je Vučić koncem prošle godine najavio da će se NIS naći na udaru američkih sankcija. Otpala je tvrdnja da Vučić izmišlja američke sankcije kako bi pažnju javnosti skrenuo sa studentskih prosvjeda koji navodno samo što nisu srušili njegov režim. Kao argument se navodilo i da bi američke sankcije NIS-u bile besmislene jer je ruski profit u njemu kap u moru ruskog financiranja rata u Ukra-

Partnerstvo za budućnost
– slogan iz vremena kad je Gazprom
kupovao NIS (Foto: Thomas
Brey/DPA/PIXSELL)

jini. I činjenica da je Gazpromnjeft većinu profita reinvestirao u NIS ukazuje na to da je Rusiji srpska naftna kompanija važnija zbog njezinih geopolitičkih interesa u Srbiji i na Balkanu nego zbog financiranja ratnog pohoda u Ukrajini. Kritičari američkih sankcija NIS-u ističu da su stvarni razlog njihovog uvođenja američki geopolitički interesi u Srbiji i na Balkanu, jer da doista žele isušiti sve izvore financiranja ruske vojne agresije, onda bi ponajprije sankcionirali kupovinu ruskog urana na čemu Rusija zarađuje prodajući ga i SAD-u i većini njegovih zapadnih saveznika. Osim toga, paralelno s uvođenjem sankcija NIS-u SAD je intenzivirao pregovore o strateškom partnerstvu sa Srbijom i u drugim ekonomskim područjima nakon što su prošle jeseni potpisali strateški energetski sporazum. Pojedini analitičari uvjereni su čak da SAD nastoji Srbiju promovirati u svog ključnog strateškog partnera na Balkanu.

Direktor beogradskog Centra za međunarodne i bezbednosne poslove (ISAC fond) IGOR NOVAKOVIĆ u razgovoru za Blic kaže da svaka zemlja koja vodi strateški dijalog sa SAD-om, kao što to sada čini Srbija, 'ima određenu vrstu strateške važnosti za SAD.

Poljska je jedan od ključnih američkih partnera u okviru EU-a i na samoj je granici sa Rusijom, Egipat je bitan zbog pozicije Izraela, Grčka zbog odnosa sa Turskom. Sad je malo nejasno u ovom momentu zbog čega je Srbija, ali evidentno je da se srpsko-američki odnosi bitno popravljaju na određeni način u posljednjih četiri-pet godina i da je prvi korak u tome bio onaj strateški energetski sporazum koji je potpisan u septembru'. Novaković zaključuje: 'Ako se oslanjamo na prethodni energetski sporazum, čije detalje barem ja do kraja nisam uspeo da pronađem, vrlo verovatno je da će to otvoriti čitav niz novih mogućnosti vezanih pre svega za ekonomiju, a onda i za saradnju u drugim sektorima, a onda i podizanje političke saradnje na jedan viši nivo.'

Zbrka koja je nastala oko sankcija NIS-u još je veća zato što su uvedene na kraju mandata Bidenove administracije, a ako se u njemu ne provede zatražena vlasnička transformacija, početak će se primjenjivati u prvom mjesecu mandata TRUMPOVE admi-

nistracije. Ruski inoministar SERGEJ LAVROV, osim što tvrdi da 'SAD i EU vrše pritisak na Srbiju zahtijevajući da izda Rusiju', uvjeren je i da 'administracija aktualnog predsjednika SAD-a Joea Bidena želi naštetiti i Srbiji i administraciji novoizabranog predsjednika SAD-a Donalda Trampa novim sankcijama Rusiji u energetskom sektoru'. Lavrov pritom kao da zaboravlja da je i Trump posezao za sankcijama protiv zemalja koje je smatrao neprijateljskima, ali vjerovatno se ni on ne bi usudio prognozirati što će Trumpova administracija učiniti s Bidenovim sankcijama Rusiji. Možda može ponešto naslutiti iz tekstova američko-srpskog ekonomista BRANKA MILANOVIĆA u kojima se bavio povijesnim posljedicama Trumpovog povratka na vlast u SAD-u. RTS-ov portal prvo je objavio Milanovićev tekst 'Kraj globalnog neoliberalizma: Tramp kao oruđe istorije', a potom i 'Kako su globalisti napustili univerzalne ekonomske principe, ali su zaboravili da to saopšte'. U potonjem odgovara kritičarima koji su njegov prvi 'članak pogrešno protumačili kao hvalospev u korist Donalda Trampa'. Udarna poruka prvog Milanovićevog teksta glasi: 'Dvadeseti januar 2025. označava simboličan kraj globalnog neoliberalizma. Obe njegove komponente su nestale: globalizam je sada pretvoren u nacionalizam, a neoliberalizam je prepravljen tako da se primenjuje samo na ekonomsku sferu. Njegovi delovi koji se odnose na društvo – rasna i rodna ravnopravnost, slobodno kretanje radne snage, multikulturalizam – su mrtvi. Ostaju samo niske poreske stope, deregulacija i obožavanje profita.'

U odgovoru svojim kritičarima Milanović pojašnjava da je poanta njegovog teksta bila da su 'glavne principe neoliberalne globalizacije mejnstrim ekonomisti već napustili, i to mnogo pre 20. januara kada Tramp preuzima dužnost. Ono što će se desiti samo je simboličan događaj: tog dana će se zaista završiti era neoliberalne globalizacije koja je započela (u ovoj epizodi globalizacije) s padom Berlinskog zida. Ipak, većina njenih elemenata je demontirana mnogo ranije i to od strane ljudi koji to nikada nisu otvoreno priznali. Znam da mnogi mejnstrim neoliberalni ekonomisti vole da na pojavu Donalda Trampa gledaju kao na Božije delo, kao na zemljotres ili neku iznenadnu oluju čije poreklo niko ne može da shvati. Međutim, smatram (i to držim očiglednim) da je seme njegovog uspona zapravo posejano neoliberalnom politikom koja je postepeno gubila podršku naroda. Nije slučajno što je 77 miliona ljudi glasalo za Trampa niti je slučajno što se trenutno i drugde dešavaju slični pokreti i politički destabilizuju velike zapadne zemlje poput Nemačke i Francuske. Ovaj unutrašnji aspekt neoliberalizma, njegova uloga u povećanju nejednakosti, smanjenju društvene mobilnosti, rastu morbiditeta i mortaliteta među srednjom klasom u SAD-u i u ostvarivanju drugačijih interesa bogatih u odnosu na ostatak društva, opširno su dokumentovani kako u ekonomskoj literaturi tako i u onoj o političkim naukama.' Pri kraju piše: 'Moja poenta ovde nije da raspravljam o tome da li je napuštanje ovih principa dobro ili nije za Sjedinjene Države ili Evropu ili Kinu ili svet, nego samo ukazujem na činjenicu da Tramp nije bio jedini akter promene, odnosno da se principi neoliberalne globalizacije ukidaju najmanje deceniju ili deceniju i po.' Potom konstatira: 'Sadašnje napuštanje principa neoliberalne globalizacije ostavlja čitavo polje međunarodnih odnosa u haosu, jer uopšte nije jasno koju vrstu ekonomskih politika treba sugerisati ili nametati ostatku sveta.'

A u takvom svijetu kroji se i sudbina NIS-a, Srbije i Balkana. ■

Povijest i budućnost rata

Unatoč nekim manjkavostima, knjiga Richarda Overyja je poticajna, naročito u vrijeme globalne eskalacije sukoba. Nakon stoljeća opsežnih rasprava, odgovor na pitanje 'Čemu rat?' i dalje je 'sporan, parcijalan, frustrirajuće nedostižan'

TEORETIČARI objašnjavaju ono što povjesničari znaju: rat je normalan – tvrdnja politologa KENNETHA WALTZA uvelike sažima smisao nove knjige RICHARDA OVERYJA, uglednog britanskog povjesničara, autora i urednika tridesetak djela na temu Drugog svjetskog rata: ističu se 'Why the Allies Won', 'The Air War' ili – kod nas jedino prevedeno – 'Diktatori: Hitlerova Njemačka i Staljinova Rusija'. Objavljena prošle godine, nova je knjiga naslovljena jednostavno 'Why War?', odnosno 'Zašto/Čemu rat?'. Iako pristupačno pisana i umjerenih tristotinjak stranica duga, zapravo je bitno ambicioznija od spomenutih monumentalnih studija. Tema nije uvid u konkretan rat, strategije ili metode ratovanja, nego pokušaj da se razumiju uzroci i svrha rata kao takvog: budući da je organizirano smrtonosno nasilje konstanta od prapovijesti do danas, to je 'jedno od fundamentalnih pitanja ljudske prošlosti i ljudske budućnosti'.

Overy započinje prepiskom ALBERTA EINSTEINA i SIGMUNDA FREUDA, koji su 1930-ih raspravljali kako izbaviti čovječanstvo od rata, a fizičar je bio nezadovoljan tezom osnivača psihoanalize kako ne vidi mogućnost obuzdavanja nagona smrti i destrukcije. Mimo uvoda i zaključka, knjiga je podijeljena u dvije cjeline, a svaka ima četiri tematska poglavlja. Prva se cjelina bavi biološkim, psihološkim, antropološkim i ekološkim objašnjenjima, prema kojima su ljudi objekti prirodnih ili kulturnih sila. Nasuprot tome, povjesničari, politolozi i društveni znanstvenici – uključujući brojne antropologe – skloniji su rat objašnjavati kao posljedicu proaktivnog ljudskog djelovanja, potaknutog s četiri glavna motiva razmatrana u drugom dijelu knjige. To su resursi, uvjerenja, moć i sigurnost. Premda polazni problem nužno posjeduje filozofsku dimenziju, ovo djelo nije ni povijest ratovanja ni apstraktna rasprava koja bi se bavila filozofijom rata ili teorijom pravednog rata. Overy koristi širok spektar znanstvenih studija, empirijskih dokaza i analiza praktičnih uzroka sukoba.

Izložen vrlo informativan pregled i mnoštvo argumenata ovdje je nemoguće skicirati. Dio posvećen biologiji polazi od

Pokušaj da se razumiju uzroci i svrha rata kao takvog

fakta da ne postoji vrsta agresivna poput ljudske, koja masovno ubija vlastite pripadnike. Analizira se je li agresija genetski urođena i posjeduje li evolucijske prednosti, objašnjava zašto su DARWINOVE teze o 'preživljavanju najsposobnijih' dijelom pogrešno shvaćene i izlažu analogije s nasilnim srodnicima kao što su čimpanze. Stara dihotomija 'priroda ili društvo' – *nature vs. nurture* – nije previše korisna, tvrdi Overy, zaključujući kako nema sumnje da biologija igra ulogu, odnosno da je u nekim okolnostima agresija potpomagala reproduktivni uspjeh. Poglavlje o psihologiji razmatra psihoanalitičke trope, klasične eksperimente kao što onaj u zatvoru Stanford ili primjere dehumanizacije, isključivanja ne-pripadnika grupe iz ljudske zajednice, poput Židova u Trećem Reichu ili Japanaca čije su lubanje američki vojnici skupljali kao suvenire. Autor najviše vjeruje evolucijskoj psihologiji: iako naglašava da ratovanje nije psihološki

inherentno, fakti da su se ratnička klasa, rodna podjele rada i organizirano nasilje pojavili posvuda sugerira postojanje 'univerzalne psihološke predispozicije za ratovanje' – više nego shvaćanje rata kao isključivo kulturno zasnovane prakse. Overy se priklanja 'ratobornoj' antropološkoj školi: kritizira pacifiste poput MARGARET MEAD ili BRONISŁAWA MALINOWSKOG koji su zastupali tezu da je rat izum ili institucija poput ropstva i da može biti prevaziđen. Autor ističe kako novija istraživanja opovrgavaju teorije da društva bez države nisu poznavala rat, odnosno kako je on proizvod prelaska na život u kompleksnim političkim strukturama. Navode se brojni primjeri pretpovijesnih masakra, kao i mnoštvo brutalnosti iz neolitika, brončanog i željeznog doba – lov na glave, ubijanje desetina tisuća zarobljenika, masovna ritualna vađenja srca ili odsijecanja spolnih organa. Overy detaljno analizira civilizacije starog Rima, Maja i Azteka, u kojima je rat posjedovao fundamentalni društveni i religijski smisao. Istovremeno, međutim, analogije s modernim lovcima-sakupljačima pokazuju da svega 61 posto takvih grupa ratuje. Ponešto kontradiktorno, tvrdi se da ratovanje nije 'ni nužno ni stalno obilježje ljudskog stanja', ali i kako 'nije aberacija' – kulture rata su univerzalne. Zanimljivo je poglavlje o ekologiji: osim što podsjeća da nacistički termin *Lebensraum* potječe iz zoologije, analizira se utjecaj klimatskih promjena na izbijanje sukoba. U prošlosti je oskudica resursa dovela do kanibalizma, dok nevesela budućnost na-

Richard Overy

govještava ratove za vodu. Prema jednom izračunu, sa svakim stupnjem Celzija za koji se poveća globalna temperatura raste mogućnost unutargrupnih sukoba, koji bi do 2030. u Africi mogli odnijeti stotine tisuća života.

U poglavlju o uvjerenjima Overy detaljno analizira srednjovjekovne i ranomodernе vjerske ratove, kao i političke religije fašizam, komunizam i liberalizam. Smisleno je naglašavanje kako se uvjerenja moraju razmotriti kao autonomna sila, koju nije moguće svesti tek na krinku za racionalnije razloge. Ipak, dojam je da Overy umanjuje važnost socijalne i klasne pozadine, odnosno silnica koje proizvode društvena previranja i potiču sukobe, a ideološke iskaze aktera uzima kao stvarne razloge. Iako navodi da su uvijek bili uključeni i politički motivi, 'većina povjesničara danas se slaže da su se religijski sukobi vodili oko religije'. Poglavlje o sigurnosti obrazlaže ovu temu od Atene, Sparte i poznate 'Tukididove zamke' sve do neorealističke teorije međunarodnih odnosa, mogućnosti sukoba SAD-a i Kine te svemirskih i kiber-ratova. Ukazuje se na to da su ratovi kompleksni fenomeni, da nerijetko imaju više uzroka i da je teško identificirati presudan motiv. Stoga Overy upozorava na nužnost nijansiranog shvaćanja i opreza pred simplifikacijama i determinizmom. Istovremeno, čini se da je po pitanju marksizma i sam površan. Sve ako i stoji da je službena sovjetska teorija rata 'teoretski manjkava, previše preskriptivna i jednodimenzionalna', zbog čega je Overy otpisuje, nije moguće bogatu marksističku misao svesti na ortodoksni lenjinizam – što je uglavnom uradio. Ističe se kako za objašnjenje rata materijalnim uzrocima nije nužno biti marksist i izlaže bogata povijesti gladi za resursima – od borbi za lovišta i robove do HITLEROVOG pljačkaškog pohoda na istok i američke kontrole bliskistočne nafte. No dojam je da je uloga ekonomije i kapitala u pozadini, kao i društvene i državne strukture uopće. U poglavlju o moći Overy se, doduše, bavi i društvenom legitimacijom elita i imperijalnim apetitima vladajućih klasa, ali znatan dio teksta posvećen je ličnostima velikih vođa – ALEKSANDRU, NAPOLEONU i Hitleru. U knjizi je teško shvatljiva potpuna odsutnost sociologije, kao discipline koja je dala enorman doprinos razumijevanju rata, od pionira poput LUDWIGA GUMPLOWICZA do suvremenih klasika kao što su CHARLES TILLY i MICHAEL MANN (odličan pregled teme donosi djelo SINIŠE MALEŠEVIĆA 'Sociologija rata i nasilja'), pri čemu se Mann slaže s Overyjem kako odluke o ratovima u pravilu donose uske elite, nerijetko iracionalno.

Overyjeva knjiga je poticajna, naročito u vrijeme globalne eskalacije sukoba. Ona iz brojnih perspektiva pruža širok panoramski prikaz ratovanja od kamenih sjekira do nuklearnih ratnih igara, navodi primjere iz stotina ratova i upućuje na stotine autora. Uvjerljivost joj, možda, umanjuju spomenute primjedbe, no níz teza vrijedi upamtiti. Nakon stoljeća opsežnih rasprava, odgovor na pitanje 'Čemu rat?' i dalje je 'sporan, parcijalan, frustrirajuće nedostižan'. Kao protuargument tezi o averziji modernog čovjeka prema ubijanju, Overy kaže kako je u Drugom svjetskom ratu bilo moguće organizirati stotinjak milijuna uglavnom prosječnih ljudi i navesti ih da u milijunskim razmjerima ubijaju, dok danas veliki rusko-ukrajinski rat prijeti još većom katastrofom. 'Ako rat ima vrlo dugačku ljudsku povijest, onda također ima i budućnost': mračnu završnu opomenu treba držati na umu – upravo iz progresivne i pacifističke perspektive. ■

Buši, pali pa raspali

Razorni požari u Los Angelesu ukazali su na kombinaciju klimatskih promjena, neadekvatnih resursa i političkih optužbi. Uz 25 poginulih, tisuće uništenih kuća i evakuiranih, vatrogasci se suočavaju s izazovima sušnih vjetrova Santa Ana. Stručnjaci upozoravaju na globalni utjecaj klimatskih promjena i začarani krug emisija CO₂

VATRENA oluja koja je 7. siječnja počela harati drugim najvećim američkim gradom Los Angelesom uništila je 57 četvornih kilometara površine i oko 7.000 građevina u Altadenu (požar Eaton) i 96 četvornih kilometara površine i 5.000 građevina u naselju Pacific Palisades. To su podaci koje su vlasti Los Angelesa objavile u ponedjeljak 13. siječnja, kada je najavljeno i da će ponovno početi puhati topli vjetar Santa Ana, ovog puta s nešto slabijim udarima nego u prvoj fazi. Očekuju se brzine od maksimalnih 110 kilometara na sat, dok su proteklog tjedna udari dostizali 160 kilometara na sat. U tjedan dana broj poginulih popeo se na 25, a još 29

ljudi vode se kao nestali, dok bi materijalna šteta mogla dosegnuti 150 milijardi dolara. Oko 200 tisuća ljudi još je u režimu evakuacije, a neki dijelovi grada i dalje sporadično ostaju bez struje. Tijekom kratke pauze u kojoj je Santa Ana prestala puhati vatrogasci su uspjeli staviti pod kontrolu ova dva najveća požara. Stigla im je i pomoć, no o snazi vjetra ovisit će hoće li avioni i helikopteri za gašenje moći letjeti. Što se tiče uzroka požara oni se još utvrđuju, a dosad su podignute četiri tužbe protiv kompanije za opskrbu električnom energijom Southern California Edison zbog njezine navodne uloge u požaru Eaton, dok se za požar u Pacific Palisadesu nagađa da je uzrok ljudski faktor.

To su ukratko suhe statistike o jednom od najrazornijih požara u novijoj povijesti Kalifornije, a riječ je o području koje ih je doživjelo mnogo. No kada je u pitanju analiza uzroka ovolike destrukcije može se primijetiti da se javni diskurs mahom svodi na optužbe protiv lokalnih vlasti i ideološki nabijene teorije urote usmjerene protiv liberalnih kalifornijskih elita, dok u tom diskursu ulogu slona u staklarnici igraju klimatske promjene. Kao u filmskoj satiri 'Ne gledaj gore', većina američke javnosti odbija se suočiti s problemom pred kojim se osjeća nemoćnom, a republikanski establišment i horde poricatelja klimatskih promjena, predvođeni izabranim predsjednikom DO-

NALDOM TRUMPOM i njegovim pobočnikom milijarderom ELEONOM MUSKOM, svim sredstvima tuku po vlastima savezne države koja je rekorderka u proizvodnji energije iz obnovljivih izvora. Prema analizi portala Slate, primjerice, prvoga dana požara nijedna od vodeće tri televizije – CBS, NBC i ABC – nije spomenula klimatske promjene kao jedan od uzroka požara.

Kada su u pitanju optužbe protiv vlasti Kalifornije, njihove mete najčešće su guverner GAVIN NEWSOM, gradonačelnica LA-ja KAREN BASS i šefica vatrogasne službe (LAFD) KRISTIN CROWLEY. Newsom je, naravno, član Demokratske stranke, jednako kao i Bass koja je usto i Afroamerikanka,

Oko 200 tisuća ljudi u LA-ju još je u režimu evakuacije, a neki dijelovi grada i dalje sporadično ostaju bez struje (Foto: Ted Soqui/SipaUSA/PIXSELL)

dok je Crowley lezbijka, što je sve zajedno konzervativcima poslužilo kao pogonsko gorivo za teoriju da su ih demokrati na ta mjesta postavili kako bi promovirali svoju ideologiju rodne i rasne različitosti nauštrb kompetentnosti.

'Prioritet su im različitost i inkluzivnost umjesto kompetentnosti', napisao je Musk na svom X-u. 'Ovo se događa kada se *woke* signaliziranje vrlina stavlja ispred sposobnosti', konstatirao je Donald Trump junior na očevoj društvenoj mreži Truth Social, dok je konzervativni komentator MATT WALSH ustvrdio da vlasti LA-ja 'namjerno zabranjuju bijelim muškarcima da postaju vatrogasci'. Glumac JAMES WOODS načelnicu Crowley smatra pak direktno odgovornom za to što su 'hidranti bili prazni'.

U stvarnosti, Kristin Crowley imenovana je na čelo LAFD-a 2022., nakon što je tamo radila 25 godina i nakon što se tijekom nekoliko prethodnih godina u službi dogodio niz slučajeva zlostavljanja, diskriminatornog ponašanja, pijančevanja za vrijeme gašenja požara i fizičkih napada bijelih vatrogasaca na (crne) bolničke pacijente i zatvorenike. Na web stranici Los Angeles Timesa može se pronaći cijeli fajl o tim incidentima, koji su u pravilu završavali bez ikakvih posljedica za počinitelje, a Crowley je dobila nezahvalan zadatak da iskorijeni takvo ponašanje.

'Presušeni hidranti' najčešće su spominjana optužba protiv vlasti LA-ja, uz ono o kresanju proračuna za vatrogasce. Trump je tako izjavio da su hidranti bili prazni zato što guverner Newsom 'nije htio potpisati ugovor koji bi milijune galona vode sa sjevera preusmjerio u južnu Kaliforniju', a sve to kako bi 'zaštito bezvrijednu ribu gavun'.

Direktorica vodovoda LA-ja JANISSE QUIÑONES objasnila je, međutim, da je oko 200 hidranata presušilo zato što je pritisak na distribucijsku mrežu za vrijeme požara bio četiri puta veći nego ikada dotad te da ulični hidranti nisu kapacitirani za gašenje stotina kuća istovremeno, već samo jednu ili nekoliko njih. 'Sustav se oslanja na tankove locirane na padini i trebalo mu je vremena, uz toliko ispumpavanja, da se ponovno napuni i uspostavi pritisak kako bi voda mogla teći uzbrdo', objasnila je.

Gavun kojega je Trump spomenuo živi u bočatim vodama delte rijeke San Joaquin, koja je od vitalne važnosti za opskrbu pitkom vodom 30 milijuna ljudi i navodnjavanje velikih površina poljoprivrednog zemljišta. Nešto slatke vode zaista se šalje prema ušću kako bi se od prevelike slanosti zaštitili ekosustavi i poljoprivreda, no u pitanju su minorne količine. Što se tiče kresanja vatrogasnog proračuna za koje se optužuje gradonačelnicu Bass, naknadno obavljani dokumenti pokazali su da je tvrdnja o smanjenju proračuna za 17,6 milijuna dolara nepotpuna s obzirom na to da je gradska uprava nakon pregovora sa sindikatima alocirala dodatan novac pa su sredstva za vatrogastvo zapravo povećana za 50 milijuna dolara. U pitanju je administrativna procedura zbog koje rezervirani dodatni novac nije bio uključen u proračun, ali je odobren u zasebnom fondu, a u studenom i pridružen vatrogasnom budžetu.

Unatoč tome, i sama šefica LAFD-a Crowley, koju konzervativci napadaju zbog nekompetentnosti, u više se navrata obraćala gradskim vlastima žaleći se da 'operacijski izazovi bez presedana' i gomile prekovremenih sati vatrogascima nisu adekvatno plaćeni, te da se struktura vatrogasne službe nije

mijenjala od 1960-ih unatoč porastu broja stanovnika i peterostrukom uvećanju broja izlazaka na teren u odnosu na to doba. S druge strane, Los Angeles Times je u utorak 14. siječnja objavio da su šefovi LAFD-a prvoga dana požara donijeli odluku da na poprište prvog požara ne rasporede oko tisuću dodatnih vatrogasaca i desetke vozila koji su bili u pripravnosti. Crowley je rekla da je u pitanju bila strateška odluka o tome kako s ograničenim resursima pokrivati i izlaske na teren na drugim lokacijama, potvrdivši i time teško prihvatljivu činjenicu da služba pred tako golemom prirodnom nepogodom nije imala praktički nikakve šanse.

IZMEĐU 2020. i 2022. godine Kaliforniju je pogodila teška suša, dok je 2023. godine palo značajno više kiše od prosjeka. Posljednjih mjeseci ponovno nije bilo kiše, pa se bujna vegetacija koja je narasla u prethodnom periodu osušila i time postala pogodna za goreenje. Od svibnja prošle godine do danas u Los Angelesu je palo manje od milimetra kiše, a potom je zapuhala Santa Ana, vjetar čija je tipična sezona jesen. Klimatolog DANIEL SWAIN sa Sveučilišta Los Angeles 2021. objavio je studiju u kojoj analizira te klimatske promjene, navodeći da konstantno sagori-

Požari u LA-ju, šokantni kao i šteta koju su napravili i traumatični za one koji su njima pogođeni, samo su jedna manifestacija atmosferskog monstruma koji su oslobodile naše fosilne emisije, napisao je John Vaillant za Guardian

jevanje fosilnih goriva, odnosno ispuštanje stakleničkih plinova sve češće uzrokuje duge suhe jeseni, nakon kojih dolazi sezona također suhe, tople Santa Ane, što sve zajedno povećava rizik od požara. LINNIA R. HAWKINGS sa Sveučilišta Columbia 2022. pokušala je uz pomoć kompjutorskih modela izračunati udio ljudski izazvanih klimatskih promjena na pojavu šumskih požara u Kaliforniji i Oregonu, pa došla do zaključka da bi se taj udio mogao odrediti na 40 posto.

Iste godine i UN-ov Program za okoliš (UNEP) zaključio je da klimatske promjene povećavaju rizik od razornih šumskih požara. U izvještaju na kojemu je radilo 50 znanstvenika iz svih dijelova svijeta procjenjuje se da će se taj rizik uslijed klimatskih promjena do kraja stoljeća povećati za skoro 60 posto. 'Šumski požari mogu značajno utjecati na globalni ciklus ugljičnog dioksida. Požari u ekosustavima u kojima su spremljene velike količine ugljičnog dioksida rezultiraju otpuštanjem golemih količina CO2 u atmosferu i time povećavaju globalno zatopljenje, koje zatim povećava rizik od šumskih požara', piše u UNEP-ovom izvještaju.

Ilustrativan primjer tog začaranog kruga u kojemu ispuštanje ugljičnog dioksida u atmosferu uzrokuje požare i obratno – požari oslobađaju velike količine ugljičnog dioksida – golemi je šumski požar koji se 2016. godine dogodio u kanadskoj državi Alberti. Kanadski novinar JOHN VAILLANT 2023. objavio je knjigu o tome pod naslovom 'Fire Weather: The Making of a Beast' (Vatrena klima: Stvaranje zvijeri), u kojoj analizira direktnu vezu između toga požara i operacija crpljenja nafte iz uljnog pijeska u Alberti. Kanadske zalihe nafte iz uljnog pijeska treće su najveće zalihe nafte u svijetu i ujedno najveći izvor američkog uvoza nafte. Ekstrakcija nafte iz tog prirodnog materijala izrazito je energetski intenzivna i proizvodi tri do četiri puta više emisija CO2 nego konvencionalna nafta, a u tim je operacijama uništeno više od 800 tisuća kvadratnih kilometara šuma sa zalihama pitke vode većima i od one amazonske prašume. Ovo područje dio je takozvane borealne šume, najvećeg ekosustava na planeti koji se proteže Kanadom, Aljaskom, Rusijom i Skandinavijom i zatvara krug preko Islanda i Newfoundlanda.

U intervjuu američkom novinaru CHRISU HEDGESU početkom prošle godine Vaillant je ispričao kako je, iako se radi o subarktič-

Šefica LAFD-a Kristin Crowley, koju konzervativci napadaju zbog nekompetentnosti, u više se navrata obraćala gradskim vlastima žaleći se da 'operacijski izazovi bez presedana' i gomile prekovremenih sati vatrogascima nisu adekvatno plaćeni

John Vaillant (Foto: Larry D. Moore/Wikimedia Commons)

kom području, temperatura u svibnju 2016. bila 32 stupnja Celzija, a vlažnost zraka samo 11 posto, što je usporedivo s Dolinom smrti u Kaliforniji. U kombinaciji s toplim vjetrom buknuo je pet požara koji su razvijali temperaturu od 500 stupnjeva, 'više nego na Veneri', a 'vatrene kugle letjele su 300 metara udalj'. Vatrogasci na terenu rekli su mu da su 'cijele kuće od krova do podru-ma izgorjele u roku od pet minuta', a fizičar i specijalist za gorenje VYTENIS BABRAUSKAS usporedio je snagu tog požara s onim kojim je američka vojska u Drugom svjetskom ratu spalila njemački grad Hamburg.

U tekstu koji je prije nekoliko dana napisao za britanski Guardian, Vaillant piše kako Los Angeles izgleda kao poprište eksplozije bombi zato što se energija otpuštena u tom urbanom požaru zaista mjeri megatonama usporedivima s nuklearnom eksplozijom. 'Sva ta suvišna energija koju oslobađaju naše aktivnosti temeljene na izgaranju fosilnih goriva dovode to toga da normalni vremenski događaji, kakvi su šumski požari u južnoj Kaliforniji, metastaziraju u punokrvne katastrofe koje krše prirodne granice sezone, geografije i povijesnih normi. Požari u LA-ju, šokantni kao i šteta koju su napravili i traumatični za one koji su njima pogođeni, samo su jedna manifestacija atmosferskog monstruma koji su oslobodile naše fosilne emisije', napisao je Vaillant, koji današnjeg čovjeka naziva *Homo flagrans*, čovjek koji sagorijeva. ■

Karen Bass i Kristin Crowley nakon razornih oluja 2024. (Foto: LAFD/Flickr)

Pomahnitala muskota

Kako god se odnos Trumpa i Muska razvijao, trenutni prizor ove romantične buddy buddy tragikomedije vrijedi screenshotati i dobro zapamtiti. Ako ni zbog čega drugog, onda kao upozorenje: točno ovo dobijemo onda kada svjetsku medijsku komunikaciju, goleme državne potpore i astronomske ekonomske resurse damo samo jednom čovjeku

AKO MELANIA postaje 'prva lady', onda će ELON biti nešto kao 'prvi buddy', zabejavaju se ovih dana američki liberalni mediji pošto im ništa osim zabejancije ionako ne preostaje. Jer u ponedjeljak, 20. januara, nakon TRUMPOVE svečane inauguracije njegov će novi BFF postati najutjecajniji neizabrani čovjek svjetske politike: globalne odnose moći kreirat će manični dinamični duo, dvoglava praznoglava zvijer gladna novca i obožavanja. Ili tako barem izgleda na temelju prethodnih nekoliko tjedana. Dok Donald Trump najavljuje aneksiju Kanade i Grenlanda, Elon Musk prijeti američkim 'oslobađanjem' Britanaca od 'tiranije' tamošnje demokratski izabrane vlasti, uoči skorih njemačkih izbora otvoreno promovira postfašističku Alternative für Deutschland oko koje su sve parlamentarne stranke postavile *cordon sanitaire* i općenito podržava ekstremnu desnicu uzduž i poprijeko našeg isprepadanog kontinenta. A dok molestiraju svoje zapadne saveznike, prema Kini i Rusiji su obojica suzdržaniji pa se čini da ulazimo u razdoblje svakodnevnog političkog *bullyinga* i ničim obuzdanog prava jačega, što – gledano s ove strane Atlantika – ne izgleda kao posebno vesela perspektiva.

Svidalo se to nekome ili ne, međutim, Trump i Musk su tu. Ili, kako bi rekao slogan društvene mreže X, još uvijek poznatije kao bivši Twitter: *It's what's happening*. Usred njihovih svakodnevnih prijatnji i zastrašivanja lako je zato smetnuti s uma da se ovaj kaotični desničarski bromance ustvari rodio sasvim nedavno. Musk je naime godinama otprilike jednakim iznosima donirao i demokrate i republikance, najčešće u onim američkim državama gdje su pogoni i sjedišta njegovih kompanija. U prethodna dva ciklusa predsjedničkih izbora glasao je, prema vlastitom priznanju, protiv Donalda: 2016. godine za HILLARY CLINTON, a 2020. za JOEA BIDENA. Još u martu prošle godine javno je tvrdio da na

novim izborima neće podržati nikoga. Preokret nastupa tek nakon pokušaja atentata na Trumpa u gradiću Butler u Pennsylvaniji, sredinom jula. Nakon toga, kroz samo nekoliko mjeseci, Musk ulijeva 250 milijuna dolara u Trumpovu kampanju, postaje njegov najveći pojedinačni donator i paradira po predizbornim skupovima novootkrivenog liblinga sa zlatnom MAGA šiltericom na glavi. Iz brzine kojom je promijenio vlastita politička uvjerenja dalo bi se zaključiti da uvjerenja ni nema: u politici nastupa kao i u biznisu, impulzivno, mimo većine savjeta i nepokolebljivo siguran u ispravnost svojih odluka. Na računu pritom drži nešto više od 470 milijardi dolara – otprilike dvostruko više od drugog najbogatijeg čovjeka svijeta JEFFA BEZOSA – kao dokaz da odluke ipak ne donosi bez razloga.

Ako su milijarde dokaz, onda mu se i ova, najnovija odluka itekako isplatila: od izbora Trumpa za predsjednika SAD-a početkom novembra do danas, kroz jedva nešto dulje od dva mjeseca, Muskovo bogatstvo povećalo se za frapantnih 77 posto, što onih 250 milijuna doniranih predizbornih dolara čini jednom od njegovih boljih investicija. Svejedno, ne bi bilo sasvim točno opisati ga kao ciničnog poslovnjaka kojem politika služi samo da bi ostvario privatne interese. Jer Musk nije MARK ZUCKERBERG, taj *zelig* svjetskog biznisa koji je strpljivo pričekao rasplet izbora pa tek onda prilagodio retoriku i poslovnu politiku željama novog vladara, bacajući pod voz odrede *fact-checkera* i predstavljajući se, najednom, kao žrtva Bidena. Ne, Musk je ipak čitav svoj ulog stavio na Trumpa još onda kada su izborni rezultati bili daleko od izvjesnih: on nije *zelig*, nego je zelot. Još je pogrešnija, međutim, sama dilema između 'ciničnog' i 'iskrenog' Muska, između jedne verzije koju ne zanima ništa osim vlastitog profita i druge verzije gorljivog preobraćenika, novopečenog prvororca ekstremno desnih, 'anti-*wokerskih*' politika. Pitanje Muskovih najdubljih uvje-

renja, naime, gotovo je nevažno u odnosu na pitanje sistema koji omogućuje da osoba tako labilnih, lako promjenjivih političkih stavova isključivo zahvaljujući svome bogatstvu i mimo bilo kakvog demokratskog legitimiteta kroz samo nekoliko mjeseci postane jedan od glasnijih i važnijih aktera svjetske politike.

Stara je to pouka svake antikapitalističke kritike: problem nije u najbogatijim ljudima svijeta, nego u političko-ekonomskom poretku koji stvara uvjete da rijetki pojedinci postanu tako bogati i toliko moćni. Ako s Muskom ipak dobivamo nešto novo, onda je to konačna, neporeciva personifikacija dugotrajnog procesa stapanja politike i ekonomije pod diktatom kapitalističkih

Od izbora Trumpa za predsjednika SAD-a početkom novembra do danas, kroz jedva nešto dulje od dva mjeseca, Muskovo bogatstvo povećalo se za frapantnih 77 posto, što onih 250 milijuna doniranih predizbornih dolara čini jednom od njegovih boljih investicija

odnosa. Jer čak ni najzagriženiji propONENTI kapitalizma više ne mogu poreći: ovako, eto, izgleda nedodirljivi šampion globalne tržišne utakmice, ovako izgleda ono najbolje i najuspješnije što nam kapitalizam danas ima za ponuditi. Sa svojim raketama, interplanetarnim planovima za veliku seobu čovječanstva i profilom zlikovca iz filmova o Jamesu Bondu, on je nešto poput pomahnitale *muskote* svjetskog ekonomsko-političkog poretka: nikakvo dakle zastranjenje, nikakva aberacija, nego utjelovljenje naizgled neograničene moći koju kapitalistički sistem može dati jednoj osobi. I, pritom, hodajuća potvrda opravdanosti svih onih ljevičarskih kritika koje su se do jučer iz očista 'umjerenog centra' mogle činiti pretjerane, suviše apstraktne ili naprosto nerealne.

Jer doista, kome god su se, recimo, lijeva upozorenja na opasnost prepuštanja medija logici tržišta činila promašena, taj neka sada skokne na Muskov X: mrežu koja se pod parolom apsolutne slobode govora pretvorila u digitalnu močvaru lažnih vijesti, mrzilačkih stavova i najsumanutijih teorija zavjera, na kojoj njen vlasnik u ekskluzivnom intervjuu s kancelarskom kandidatkinjom AfD-a ALICE WEIDEL opušteno čavrlja o tome kako HITLER zapravo nije bio desničar, nego komunist, prema čijim internim pravilima Zuckerberg sada transformira svoj Facebook i koja danas postavlja okvir *mainstream* rasprava. Tko je iskreno vjerovao u ideološku bajku o 'slobodnom tržištu' kao najpravednijem arbitru ekonomskog uspjeha, neka pregleda stotinjak ugovora što ih je s Muskovim kompanijama sklopila američka administracija: samo prošle godine zahvaljujući njima kroz izravne subvencije dobio je od države oko tri milijarde dolara, a od ove će godine sjediti u nadzornom odboru novooosnovanog Odjela za učinkovitost vlade, režući javno financirane usluge i nadzirajući ista ona tijela koja bi trebala nadzirati njegove poslove. Tko je, napokon, smatrao da umje-

renoj politici podjednaka opasnost prijeti od 'ekstremne ljevice' i 'ekstremne desnice', neka provjeri kako Elon Musk – otvoreni promotor evropskih postfašista s prilično relaksiranim odnosom spram demokratskih procesa – opisuje vlastitu poziciju: nije on nikakav 'ekstremni desničar', reći će, pa čak ni konzervativac, nego zastupnik 'umjerene politike'.

IRONIJA je, naravno, u tome što ova hodajuća potvrda opravdanosti lijeve kritike kapitalizma stupa na političku scenu u trenutku kada je ljevica poražena na svim frontama. Ako je nakon velike recesije prije 15-ak godina krenula u ofanzivu, brzo je – od kapitulacije grčke Sirize, preko neuspjeha BERNIEJA SANDERSA na predizborima američkih Demokrata do debakla britanskih laburista pod vodstvom JEREMYJA CORBYNA – položila oružje. I kao što američkim liberalnim medijima ne preostaje ništa osim zajebancije na račun prvog *buddyja* Amerike, tako ni antikapitalistička ljevica ne može napraviti mnogo više od toga da cimne skeptike: pogledajte sada kako će izgledati svjetska politika koju oblikuje superbogati agent kaosa, o tome smo vam, eto, govorili. Ali od cimanja nema velike koristi. Dosadnim podsjećanjem na vlastita predviđanja i iritantnim dokazivanjem intelektualne superiornosti uspješna se politika naprosto ne vodi.

Naravno, politički su procesi ipak nešto kompliciraniji od ovakvih brzopoteznih kolumnističkih sinteza i sumnjivih analitičarskih *one-linera*. I mnogo su, uostalom, otvoreniji: nije isključeno da će Musk nestati s političke pozornice jednako brzo kao što je na nju stupio ili da će, barem, uskoro završiti u drugom planu. Već sada se, uostalom, vidi čitav niz točaka na kojima bi uskoro mogla pući njegova ljubav s prvim čovjekom Amerike i kompletnom Republikanskom strankom. Najmanji je problem pritom otpor evropskih liberala i socijaldemokrata, od njemačkog kancelara OLAF SCHOLZA kojeg je Musk nazvao 'budalom', a ovaj nehajno odmahnuo rukom poručujući da 'ne treba hraniti trola', preko norveškog premijera JONASA GAHRA STØREA kojeg brine to što se čovjek 's ovakvim pristupom društvenim mrežama i ogromnim ekonomskim resursima tako izravno miješa u unutrašnju politiku drugih država' pa do francuskog predsjednika EMMANUELA MACRONA koji se čudi: 'Tko bi rekao da će vlasnik jedne od najvećih društvenih mreža podržavati novi svjetski reakcionarni pokret i direktno intervenirati u strane demokratske izbore?' Ali razjedinjena i slabašna Evropa, koga briga: za samog Muska mnogo je opasnije nezadovoljstvo među Trumpovim pristašama, svim onim dobrim starim magasima, amerikafirstašima i mrziteljima imigranata kojima *nouveau riche* uljez ozbiljno ide na živce. 'On je istinski zao tip, vrlo zao tip', objavio je tako nedavno glasnogovornik te struje STEVE BANNON: 'Izbacit ću ga odavde prije Trumpove inauguracije.' Glavna zona sukoba trenutno je odnos prema imigrantima, na kojem je Trump gradio svoju predizbornu kampanju: dok ih čvrsta jezgra trumpofila jednostavno želi potjerati preko granice u što većem broju, Musk i njegova ekipa iz Silicijske doline veliki su zagovornici posebnih, tzv. H-1B viza za visokoobrazovane strane stručnjake koje zapošljavaju u svojim IT-kompanijama. Prvi tvrde da svi ti indijski inženjeri i matematičari kradu radna mjesta poštenim Amerikancima, dok Elon uzvraća da razvijaju njegov biznis, a ono što je dobro za najbogatijeg američkog poslodavca, inovatora i vizionara mora biti dobro i za čitavu Ameriku. U perspektivi, tu je i problem Muskovog

Kome god su se lijeva upozorenja na opasnost prepuštanja medija logici tržišta činila promašena, taj neka sada skokne na Muskov X: mrežu koja se pod parolom apsolutne slobode govora pretvorila u digitalnu močvaru lažnih vijesti

angažmana u onom Odjelu za učinkovitost vlade, gdje ne figurira samo kao udžbenička definicija sukoba interesa nego i kao netko tko dolazi bez bilo kakvog suvislog plana: prvo je najavio da će srezati potrošnju države za dva bilijuna dolara, odnosno oko 30 posto godišnjeg budžeta, zatim je reterirao na kudikamo skromnijih 500 milijardi, a stručnjaci su već sada sigurni da će njegovi zahvati morati biti mnogo oprezniji i da ga naposljetku čeka sudbina svih onih koji su uzaludno pokušavali reformirati kanale proračunskog ulaganja antagonizirajući javne službenike, umjesto da ih shvate kao potencijalne saveznike. Što se tiče vanjske politike, tenzije bi mogle nastati oko odnosa spram Kine, glavnog globalnog konkurenta SAD-u, gdje Musk posjeduje pogone za proizvodnju Tesle, kompanije koja mu donosi najveće prihode. I Trumpova najava skorog okončanja rata u Ukrajini, na kraju krajeva, kosi se s Muskovim interesom, pošto mu američka vlada isplaćuje tajne, ali sigurno nezanemarive iznose za korištenje usluga

Nije zelig, nego zelot – Elon Musk (Foto: Rachel Wisniewski/REUTERS/PIXSELL)

Starlinka, satelitskog servisa koji Ukrajini osigurava internetsku vezu.

Na bilo kojem od ovih pitanja – i ne samo na njima – mogla bi se dakle okončati ljubavna priča novog američkog predsjednika i njegovog najvećeg financijera. Hoće li se to doista dogoditi, teško je procijeniti, pošto je Musk u ionako nepredvidivu Trumpovu politiku unio novi impuls kaosa. Kako god se priča razvijala, međutim, trenutni prizor ove romantične *buddy buddy* tragikomedije vrijedi *screenshotati* i dobro zapamtiti. Ako ni zbog čega drugog, onda kao upozorenje: točno ovo dobijemo onda kada svjetsku medijsku komunikaciju, goleme državne potpore i astronomske ekonomske resurse damo samo jednom čovjeku. ■

INTERNACIONALA

Studenti ne mogu sami

Nakon dva mjeseca studenti i dalje ne odustaju od zahtjeva – utvrđivanja odgovornosti za smrt 15 osoba u Novom Sadu. Potrebno je da se i drugi građani pridruže protestima, kaže inženjer Zoran Đajić koji je među prvima govorio o uzrocima pada nadstrešnice

BLIŽE se dva meseca otkako su studenti na Fakultetu dramskih umetnosti stupili u blokadu fakulteta, nakon napada na studente tog fakulteta tokom skupa kojim su odavali počast stradalima nakon pada nadstrešnice Železničke stanice u Novom Sadu. Blokade su danas sveprisutne diljem Srbije, a osim blokada i ulica je mesto gde studenti izražavaju svoje nezadovoljstvo – od Tužilaštva, Mostarske petlje, Ustavnog suda... I za Novu godinu se na ulicama tražilo 'samo' jedno – ispunjenje zahteva. Studenti, ukratko, traže utvrđivanje političke i krivične odgovornosti za smrt 15 osoba u Novom Sadu. Praznici, dakle, nisu otupili oštricu, a kako se bliži početak nove školske godine, tako rastu i tenzije, a sa njima i očekivanja da će se blokadama pridružiti i prosvetni radnici, koji su, podsetimo i to, zbog učestalih odluka učeničkih srednjih škola da blokiraju svoje škole, naprasno poslani na odmor gotovo čitavu sedmicu ranije. Kupilo se nešto vremena, ali studenti se odmakli od zahteva nisu, iako je bilo pokušaja da se skrene pažnja, poput agresivnih momaka sa zastavama 'Nema predaje', kojim aludiraju na nepredavanje Kosova, sa zastavama bosanskohercegovačkog entiteta Republike Srpske, kao i sa pojedinim profašističkim obeležjima, koji su

se pojavili na poslednjem velikom protestu ispred Ustavnog suda. Studenti su se od njih ogradili u saopštenju, rekavši da 'prisustvo njihovih zastava i transparenata u prvim redovima protesta nije u skladu sa našim vrednostima i ciljevima', te da je njihov jedini cilj ispunjenje konkretnih zahteva zbog kojih su ušli u blokade. Ova reakcija studenta dodatno je ohrabrila i ZORANA ĐAJIĆA, inženjera geologije koji je prvi, kao svedok, odnosno bivši konsultant na rekonstrukciji zgrade, govorio da su 'bahatost, nesavesnost, amaterizam, halapljivost, kriminal i neprirodni lopovluk – uzrok pada nadstrešnice i žrtava', o čemu je govorio i na saslušanju na sudu.

— Kad sam ja izašao sa podacima da su ti ljudi izginuli zbog loše organizacije i nerada, govorili su mi da se bavim strukom, a ne politikom, ali sve je politika, pa i blokade, i one neće prestati dok god se ne ispune zahtevi – veruje Đajić.

On smatra da sistem nema rešenje za, kako kaže, ozbiljne i mlade ljude koji misle svojom glavom i znaju šta hoće. Kao jedino rešenje on navodi ispunjenje zahteva, što će biti ujedno i trenutak pada vlasti, ali napominje da je potrebno da se i drugi građani pridruže studentima. Očekivao je da bi to mogli biti prosvetni radnici, ali napominje da su sindikati prodali prosvetu jer su 'pristali da idu na razgovor sa čovekom koji ni srednju školu nije mogao da upiše, a koji vodi Vladu Republike Srbije', aludirajući time na činjenicu da aktualni premijer MILOŠ VUČEVIĆ nije uspeo da upiše srednju školu u Novom Sadu gde je živeo. Ipak, ne optužuje samo sindikate prosvetnih radnika.

— Ne postoji inženjerska komora, niti ijedna strukovna komora. Tu su sve ljudi koje je sistem postavljao kao svoje poltrone uglavnom bez diploma ili sa diplomama nekih

privatnih fakulteta. Mi nemamo inženjerske komore, Privredna komora Srbije nije stala ni jednog trenutka sa druge strane da kažu da oni štite ljude, već vlast SNS-a koja je vlasnik svih institucija i svi oni moraju da rade onako kako im se naredi. To je problem i to mora da prestane – naglašava naš sagovornik.

A pretače, takođe ističe, samo ako se i ostali pridruže. A kao neko koga prepoznaju, zbog svog javnog istupanja, primećuje da nezadovoljstvo tinja i u manjim sredinama gde je uvek posebno teško pokazati to javno zbog odmazde koja usledi od strane lokalnih vlastodržaca.

— Što više bude tinjalo, to će sve više ljudi na vlasti da se osećaju ugroženim jer znaju da će izgubiti privilegije koje su stekli kupljenim diplomama, bez ikakvog znanja. I zato će ovaj sistem da padne – optimističan je naš sagovornik.

Dodaje da je u početku on možda bio sam, da je bilo pritisaka sa raznih strana, kao i da danas prima pretnje putem društvenih mreža, ali napominje da više nije samo on taj pojedinac protiv sistema.

— Studenti su pokazali da to nije više izolovan slučaj, da je to masovan protest. Ja sad više nisam uopšte bitan. Ovo će iz dana u dan da raste, a u to sam ubeđen jer pričam sa ljudima i van većih gradova – objašnjava svoj optimizam Đajić.

Koliko je bitna podrška studentima pokazuje i apel Plenuma ujedinjenih studenata Univerziteta umetnosti (Fakultet likovnih umetnosti, Fakultet primenjenih umetnosti, Fakultet muzičke umetnosti i Fakultet dramskih umetnosti) u Beogradu koji su uputili poziv svim profesorima da javno stanu uz svoje studente i da proglase potpunu obustavu svih oblika nastavnih aktivnosti.

■ Dejan Kožul

Indonezija u BRICS-u

GEOPOLITIČKA slika svijeta mogla bi se značajno promijeniti nakon što je najmnogoljudnija država jugoistočne Azije – Indonezija – 6. siječnja ove godine i formalno pristupila BRICS-u, ekonomskoj i političkoj organizaciji predvođenoj Kinom, Rusijom, Indijom, Brazilom i Južnom Afrikom. Pristupanje Indonezije ovom međunarodnom forumu uslijedilo je svega nekoliko mjeseci nakon što je na vlast u toj golemoj državi stupio predsjednik PRABOWO SUBIANTO. Bivši general, političar nacionalističkog kova i nerazjašnjenе uloge u krvavoj indonezijskoj okupaciji Istočnog Timora s kraja 20. stoljeća, zalagao se za pristupanje BRICS-u još za vrijeme neuspjele predsjedničke kampanje 2014. godine. U studenome 2023. Subianto je u svome govoru održanom u Centru za strateške i međunarodne studije u Jakarti jasno poručio kako je Indonezija 'posljednjih 50 ili 60 godina provela okrenuta prema Zapadu', no da je stiglo vrijeme da 'počne učiti od drugih zemalja Istoka, poput Japana, Južne Koreje, Kine i Indije'. Navođenje

Kine i Indije zajedno s prozapadnim bastionima poput Japana i Južne Koreje pritom nije bilo slučajno: Subianto je time u osnovi poručio da će kao predsjednik nastaviti politiku vanjskopolitičke nesvrstanosti, čiji je Indonezija pionir još od Banduške konferencije iz 1955. godine. Štoviše, u istome je govoru napomenuo da bi Indonezija trebala pristupiti BRICS-u jedino ako joj to bude u ekonomskom interesu. 'BRICS nije geopolitički savez, nego ekonomsko udruženje', zaključio je tada Subianto.

Usprkos tome, čini se da će indonezijska promjena kursa ipak donijeti i geopolitičku komponentu. Početkom studenoga 2024. u Javanskomu su se moru održale prve zajedničke vojne vježbe indonezijske i ruske ratne mornarice, a još je u kolovozu iste godine bilo objavljeno da se nakon devetogodišnje pauze planiraju nastaviti i indonezijsko-kineske vježbe. S druge strane, Indonezija ne planira prekinuti ni tradiciju godišnjih vježbi s američkom vojskom, no čini se očitim da Subianto pokušava proširiti svoje vojno-partnerske horizonte. No BRICS nije vojni savez i nije izgledno da će to uskoro postati. Stvarnu je ulogu BRICS-a u današnjem svijetu zapravo teško odrediti, čemu itekako pripomaže sve veća heterogenost njegovih država članica. Svega godinu dana nakon prvog multilateralnog sastanka održanog 2009. godine novom se forumu pridružila i Južna Afrika, no na daljnju se ekspanziju kluba trebalo čekati narednih 14 godina. Zato je 2024. došlo do prave eksplozije – BRICS-u su odjednom pristupili Egipat, Iran, Etiopija i Ujedinjeni Arapski Emirati. Među članicama BRICS-a možemo naći i demokracije i autokracije, države u dobrim odnosima sa Zapadom i one pod zapadnim sankcijama, ali i žestoke regionalne geopolitičke rivale.

Svima je ipak zajedničko samo jedno: traženje alternativnih modela međunarodne suradnje izvan okvira institucija kojima dominiraju zapadne zemlje – institucija poput Međunarodnog monetarnog fonda i Svjetske banke. Kao jedan od sve češće nagađanih ciljeva BRICS-a javlja se 'dedolarizacija' globalne trgovine, odnosno traženje alternative američkom dolaru kao svjetskoj rezervnoj valuti. O stvaranju nove valute za potrebe međunarodne trgovine počelo se ozbiljnije raspravljati na samitu 2023. godine, kada su tu inicijativu podržali brazilski predsjednik LUIZ INÁCIO LULA DA SILVA i ruski predsjednik VLADIMIR PUTIN. Kina je pritom ostala suzdržana, dok su Južna Afrika i Indija odbacile ideju. Uvođenje nove svjetske valute predstavljalo bi ozbiljan udarac američkoj finansijskoj hegemoniji te stoga ne treba čuditi da je DONALD TRUMP zaprijetio uvođenjem stopostotnih carina svim državama koje se odluče sudjelovati u takvom projektu. Državama koje su već pod zapadnim sankcijama, poput Rusije takav ishod ne bi predstavljao problem, ali teško je zamisliti da na takvu žrtvu danas pristane Kina ili Indija. S dodatkom 280 milijuna Indonežana, države BRICS-a trenutno obuhvaćaju oko 50 posto svjetskog stanovništva i preko 35 posto globalnog BDP-a. Pa ipak, brzi rast BRICS-a mogao bi dovesti i do sve većih trzavica između država članica, koje bi mogle onemogućiti njihovo zajedničko djelovanje. Posljedice najnovijeg proširenja stoga tek treba sagledati.

■ Marko Faber

Sa studentima na protestu – Zoran Đajić (na fotografiji lijevo) (Foto: Dejan Kožul)

Neizvjesnost u Siriji

Zapad razmatra ukidanje sankcija kojima je uvelike doprinio humanitarnoj katastrofi. Ne uspiju li nove islamističke vlasti olakšati situaciju, Sirija bi mogla opet potonuti u kaos

PROŠLOG vikenda u Rijadu je održana konferencija o Siriji, kojoj su prisustvovali diplomati 17 zapadnih i arapskih zemalja. Među njima i zamjenik državnog tajnika SAD-a JOHN BASS, šefica vanjske politike Europske unije KAJA KALLAS, ministri(ca) vanjskih poslova Njemačke, Saudijske Arabije, Katara, Egipta, Iraka, Turske i ostalih država regije. Raspravljalo se o međunarodnoj financijskoj pomoći Damasku, prijeko potrebnoj kako bi se makar dijelom olakšale patnje stanovništva. Sirijaca u zemlji živi oko 23 milijuna, a više od 90 posto preživljava ispod granice siromaštva. Oko 13 milijuna ima teškoća s osiguravanjem dovoljne količine hrane, interno raseljenih je više od

sedam milijuna. Uz gotovo 14-godišnji građanski rat, znatnu ulogu u humanitarnoj katastrofi odigrale su zapadne sankcije. U teoriji je hrana trebala biti izuzeta, međutim sankcioniranje bankarskog i brodarskog sektora dovelo je do otežanog uvoza žitarica, gnojiva i lijekova, a uvelike je ometen i rad humanitarnih organizacija. Nakon prošlomjesečnog rušenja ASADOVOG režima SAD je neke sankcije zamrznuo, dok će ministri EU-a o tome vijećati krajem mjeseca. Što god odlučili, izvjesno je da će to biti kap u moru – ukupna ratna šteta procjenjuje se na više od 500 milijardi dolara. Stabilizacija Sirije je interes EU, zato što bi – nadaju se Evropljani – potaknula povratak sirijskih izbjeglica u zemlju porijekla.

Drugi cilj sastanka bio je izvršiti pritisak na islamistički Hajat Tahrir al-Šam (HTS) – glavnu među grupacijama koje su preuzele

U službi vlastitih interesa, a možda i u službi pomoći sirijskom narodu: konferencija u Rijadu (Foto: Thomas Koehler/ImagoStock&People/PIXSELL)

vlast, da održi obećanje i formira prijelaznu vladu koja bi odražavala religijsku, etničku i svjetonazorsku pluralnost Sirije. Kao rok za njeno stvaranje spominjao se ožujak, no vjerojatno neće biti ispoštovan. Što se trajne političke arhitekture tiče, vođa HTS – a i *de facto* šef države – AHMED AL-ŠARA izjavio je kako će za organizaciju izbora trebati četiri godine, a za izradu novog ustava tri. U uništenoj zemlji s golemim brojem raseljenih zaista je teško brzo organizirati valjane izbore. No toliki vremenski period možda je tek izlika za uspostavu diktature, ovaj put islamističke umjesto srušene sekularne. U dijelovima Sirije pod HTS-ovom kontrolom raste pritisak na žene da nose veo. Sam al-Šara predstavlja se kao pragmatik, a izjavio je da vjeruje u obrazovanje žena i kako Sirija neće slijediti talibane. Sirijsko društvo je bitno moderniziranije od afganistanskog, pa tamošnji scenarij vjerojatno nije realan, no konzervativni je zaokret izvjestan: najavljeno je izbacivanje teorije evolucije i Velikog praska iz školskog programa. Nejasno je do koje će mjere novi zakoni slijediti šerijat, a neizvjesna je integracija kršćana i drugih manjina u novu Siriju. Primjerice alavita, otpuštenih u desecima tisuća. Šire se vijesti o ubojstvima pripadnika te zajednice, u ime kolektivne odmazde zbog toga što su bili stup prošlog režima.

Za Damask su ključno pitanje sirijski Kurdi koji kontroliraju sjeveroistok zemlje, odnosno oko trećine ukupne površine. HTS je odbijao decentralizaciju, no s povijesnim iskustvom represije te u kombinaciji s faktom da više od desetljeća posjeduju znatnu autonomiju i oružane snage SDF, Kurdi će teško pristati na potpuno podčinjavanje. Veliki ugled stekli su požrtvovnom borbom protiv takozvane Islamske države. Zapovjednik kurdskih snaga MAZLUM ABDI pozvao je Washington – s kojim SDF odavno surađuje – da u Siriji zadrži američke trupe. Njih prema Pentagonu ima oko dvije tisuće. Na ukidanju kurdske samouprave inzistira Ankara, koja uz pomoć proturske paravojske prijeti uništenjem SDF-a. Takav potez vanjske sile vjerojatno bi dugoročno naštetio pokušaju uspostave funkcionalne države te legitimitetu al-Šare, koji za sada s Kurdima pregovara. U Siriji su još uvijek prisutne i ruska, turska i izraelska vojska. Za održavanje kontrole nad zemljom HTS se oslanja na svega nekoliko desetaka tisuća discipliniranih pripadnika, u usporedbi sa stotinama tisuća, koliko je koristio Asadov režim. Ako al-Šara ne uspije uskoro olakšati ekonomsku i humanitarnu situaciju, zemlja bi mogla ponovo potonuti u kaos. Ukratko, budućnost Sirije je neizvjesna.

■ Jerko Bakotin

je 1.538 djece i 421 žena, a među umrlima i nestalima su državljani 28 afričkih i azijskih zemalja, čija tijela vrlo rijetko budu pronađena, a još rjeđe identificirana. Od ukupnog broja 9.757 ljudi utopilo se na putu do Kanarskih otoka, španjolskog teritorija sjeverozapadno od obale Afrike, što je direktna posljedica evropske politike sponzoriranja nasilnih *pushbackova* na Mediteranu koje provode sjevernoafričke države, a aktivistička organizacija Caminando Fronteras naziva 'nekropolitikom'. Migranti su se zbog toga okrenuli duljim i opasnijim morskim rutama, a trenutno je glavna polazišna točka za brodove koji kreću prema Kanarima Mauritanija, na koju se odnosi preko 70 posto dokumentiranih nesreća. Prosječno na zapadnoj europsko-afričkoj granici, najsmrtonosnijoj uopće u svijetu umiralo je 30 ljudi dnevno. Ostale žrtve utopile su se na mediteranskim rutama, najviše onom koja kreće iz Alžira. Kako navodi španjolska organizacija, glavni uzrok tolikog broja smrti činjenica je da migranti ponekad i tjednima putuju na pretrpanim ribarskim brodicama ili gumenim čamcima, čiji se motori često kvare a nitko im ne priskače u pomoć, pa na čak 171 brodu nije pronađen nijedan živi putnik. Organizacija je analizirala 217 slučajeva nesreća i došla do zaključka da je u 70 posto njih tragedija direktna posljedica nedjelovanja službi za potragu i spašavanje. 'Španjolske i evropske vlasti selektivno dozvoljavaju da određene populacije umiru', komentirala je ovu praksu direktorica organizacije HELENA MALENO. Caminando Fronteras u izvještaju navodi primjer iz 26. listopada, kada je primio obavijest o nesreći broda koji je sa 150 ljudi pet dana ranije krenuo iz Senegala. Organizacija je obavijestila vlasti Španjolske, Maroka i Mauritanije, no uslijed prebacivanja odgovornosti među državama danima nitko nije reagirao. Brod je tek 31. listopada nošen strujom dopluta do obala Mauritanije, a na njemu je u tom trenutku bilo dvoje mrtvih, dok su tijela još 26 umrlih ranije bačena preko palube. U drugom slučaju senegalski ribari našli su na brodu koji je, pretpostavlja se, s oko 200 ljudi krenuo prema Španjolskoj mjesec dana ranije te tamo zatekli 30 tijela u stanju poodmaklog raspadanja.

Povijesni porast migracija prema Kanarskim otocima događa se unatoč sve restriktivnijoj militariziranoj migracijskoj politici Evropske unije, što ujedno razotkriva i njezinu neefikasnost. Naime, na te je otoke 2024. doplovilo 46 tisuća ljudi, najviše u posljednjih trideset godina. To se najviše pripisuje eskalaciji oružanog sukoba u Maliju, čiji su državljani bili najbrojnija skupina na Kanarima prošle godine. Istovremeno, zahvaljujući milijardu eura teškom paktu koji je Unija sklopila s Tunisom prošlog ljeta, za 60 posto smanjio se volumen neregularnih migracija u Italiju, zbog čega su se one preusmjerile prema Kanarskim otocima. EU i Španjolska sada razmatraju sličan sporazum i s Mauritanijom, no kako je portalu Jacobin rekao JUAN CARLOS LORENZO iz kanarskog ogranka Komisije za pomoć izbjeglicama, 'EU politika autorsanja sigurnosti granica trećim zemljama kao što su Maroko i Tunis mogu samo privremeno represivnim mjerama zaustaviti tokove, dok se ljudi time samo guraju prema alternativnim i opasnijim rutama, kakva je ona prema Kanarskim otocima'.

■ Tena Erceg

PERSONA NON CROATA

Foto: Eyepix/Sipa USA/PIXSELL

Predsjednica Meksika CLAUDIA SHEINBAUM predložila je da se čitav sjevernoamerički kontinent zove América Mexicana, odnosno 'Meksička Amerika'. Sarkastičan je to odgovor na obećanje američkog predsjednika DONALDA TRUMPA da će Meksički zaljev preimenovati u Američki. Sheinbaum je spomenuti prijedlog iznijela stojeći ispred stare karte na kojoj je velik dio kontinenta zaista nazvan imenom njene zemlje, a upozorila je i da se 'sporni' zaljev zove Meksičkim još od 1607. godine.

■ J. B.

Europska nekropolitika

ŠPANJOLSKA nevladina organizacija Caminando Fronteras objavila je da je u 2024. godini poginulo čak 10.457 ljudi koji su iregularnim morskim putem pokušali doći do Španjolske, što je za čak 58 posto više nego prethodne godine. Od toga broja poginulo

Pjesme u podjeba-duru

Vještina kojom je Predrag Lucić varirao već postojeće pjesmotvore, pretvarajući ih u duhovitu i ingenioznu sprdnju sa snagom bodljikavog političkoga komentara, zavrjeđuje da joj se poda niša u bespućima tumačiteljske literature

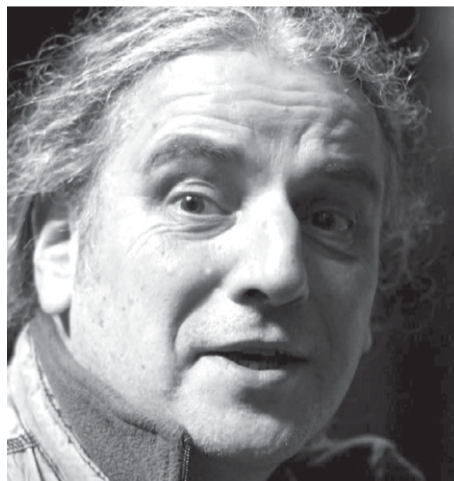
*Zelenu granu s tugom žute kese
U nekom novom spljetskom periodu
Gledam dok stablo doslovno se tresе,
A svi na stablu u nekom su rodu.*

*A krošnja dršće kadrove dok rada,
I grad se grana ko privatna firma,
A vlast je nego švercan šećer slađa,
Za svaki resor rodijaka ima.*

NESLUČAJNO ovo slovo o PREDRAGU LUCIĆU započinjem jednom njegovom izvanrednom pjesničkom parodijom na kultnu pjesmu TINA UJEVIĆA, 'Zelenu granu s tugom žuta voća', makar je povod pisanju istog ovog slova šesta godišnjica preminuća velikog i neprežaljenog našega kolege i prijatelja. Pošto je već bilo besjede o njegovoj ukoričenoj poeziji, takozvanoj 'ozbiljnoj', po kojoj je manje bio znan i čitan, oživljavajući uspomenu na Predraga i držeći ga posredstvom vlastitog mu djela živim među nama, s posebnom radošću želim redivirati ovaj režanj njegovoga nepresušnoga kreativnog duha, koji bi se kao podžanr u teoriji književnosti mogao nazvati: šašavizam preozbiljne poezije. Jerbo, vještina razine kojom je Predrag varirao već postojeće pjesmotvore, pretvarajući ih u duhovitu i ingenioznu sprdnju sa snagom bodljikavog političkoga komentara, zavrjeđuje da joj se poda niša u bespućima tumačiteljske literature.

U ovim uvodnim stihovima Lucić se osvrće na (tadašnjeg) splitskoga gradonačelnika ŽELJKA KERUMA, gestom krasne satire sprdajući se s načinima na koje je on vladao gradom i provodio politiku zapošljavanja. Naravno, iako je ona usko vezana uza jednu osobu, ili jednu obiteljsku lozu, uloga pjesme svakako je paradigmatična pri ocrtavanju stanja i nudi dijagnozu klijentističke vladavine partije koja je najduže na čelu suvremene Republike Hrvatske. Ovako prerađeni Ujevićevi stihovi premijerno su bili ponuđeni publici u okviru Splitskog ljeta, 13. kolovoza 2011. na Carrarinoj poljani u splitskom Getu, tijekom večeri 'Melodije borbe i pretvorbe', gdje ju je Lucić ispjevao u družbi s pobratimom mu BORISOM DEŽULOVIĆEM.

Da, prvo je u tjedniku Feral Tribune Predrag bio počeo štampati te svoje podjeba-durske lirske inverzije klasičnih naslova iz

Meštar šašavizma preozbiljne poezije – Predrag Lucić (Foto: Ladislav Tomićić)

usmene i pismene književnosti, kao i stihoa s estrade, što je 2003. okupio u obilatoma tomu 'Haiku, haiku jebem ti maiku', s podnaslovom 'Velika Feralova pjesmarica'. Kasnije je nastavio s Dežulovićem nastupati i u onom famoznom kabaretskom duu prepjevavati i ispejavati svoje bravurozno pošandrcane rugalačke komentare na zbivanja oko nas, nakon čega su i te novonastale pjesme bivale pridruživane onima već otprije ukoričavanima u više svezaka dovitljivo raspoređenih po modelu školskih čitanki.

Lucićev opus šašavizma preozbiljne poezije doista je impresivan. Rasporedio ga je u knjige 'Sun Tzu na prozorčiću' (2009.), duologiji 'Bezgaća povijesne zbiljnosti I. – II.' (2010.) i libru 'Gusle u magli' (2013.). Dio građe iz prve knjige, razložno, distribuiran je i po ovim svescima. Nije se kod nas ništa slično dogodilo ni prije ni za vrijeme trajanja ovog vida pjesnikovanja, a sasvim je izgledno da ni ikada u budućnosti nakon Predraga Lucića neće biti nadmašen ovaj soj poetske stihovane mašinerije.

I sad dolazimo do esencijalne Lucićeve dihotomije umjetničkog mu bića: polaritet pisca i kazalištarca. Jerbo, na Fakultetu dramskih umjetnosti u Beogradu studirao je kazališnu režiju, odakle je poštom slao u Split svoje heterogene i poližanrovske novinske priloge za Studentski list što ga je uređivao VIKTOR IVANČIĆ. Pozornica i kazalište imali su biti njegovim radnim okolišem i profe-

sionalnim boravištem; međutim, novinska redakcija, teren i rotacija postat će mu životodajnim staništem i emocionalnim zavičajem. Lucić se sav bio dao žurnalizmu, i kao autor i kao urednik, nakon što ga je u se usisao vir izazova koji pruža taj vrlo naelektrizirani poziv. Nije kazalište puno daleko od toga, ni osjetno drugačije – kad se, jasno, hoće biti provokativnim i subverzivnim, iskrenim i kritičnim – pa je ovaj učeni stvaralac iskoristio sve alate što ga teatar pruža osionom i virilnom progresivcu s ambicijom pomjerenja predrasuda iz jalove rasprave ili s mrtve točke, primjenjujući kompletan taj raspoloživi rekvizitarij na sve ono što će se izliti iz njegovoga demijurškog pera. Pa će Lucić jednako efektno ubitačnim darom za osjet bolnog mjesta napisati novinski komentar, spjevati zabjanciju na već postojeću pjesmu ili sastaviti dramski tekst za kazalište.

Nakon tog saznanja dalje će sve biti lako. I, kao u filmu 'Davitelj protiv davitelja' SLOBODANA ŠIJANA iz 1984., kad su se ambicioznom glazbeniku, skladatelju Spiridonu (SRĐAN ŠAPER) – u trenutku pošto mu je manijak Pera Mitić (TAŠKO NAČIĆ) rukom iščupao uho – momentalno u glavi bili 'iskristalisali' akordi njegove prve simfonije, jednako je tako i Predrag Lucić, u hipu, oćutio kako kazališna režija neće biti njegova primarna djelatnost, nego će njegov *core business* ipak biti – novinarstvo. Ali mu to nazovi profesionalno opredjeljenje neće postati ni manom ni branom koje bi ga imalo odalečiti od bavljenja kazalištem. Štoviše, baš ona neodrediva disciplina pjevačko-kabaretske umjetničke ekstenzije s drugom Dežulovićem – koju su oni urnebesno smiješnom domislicom okarakterizirali kao *sit-down comedy!* – dovinut će se do nekog oblika kopule iliti mosta što će prirodno sljubiti novinarstvo i kazalište.

Ne ulazeći sad u seriozne Lucićeve dramske tekstove, koji su potkraj njegovog života počeli življe egzistirati na kazališnim pozornicama (tu smo temu već ranije obradili), važnije mi je ovdje reflektor pomnije usmjeriti na pjesme što ih je uzduž i poprijeko Balkana izvodio u duetu s Dežulovićem. Osim iskrenog prijateljstva i dugogodišnjeg novinarskog hoda rukom pod ruku, ova su se dvojica farabuta odlično amalgamirali i za stolom gdje su muzičkim sredstvima demonstrirali svoju briljantnu maštu. Predragovi kalamburi

i pastiši, makaronština i galimatijas što su se lakoćom toka rijeke slijevali iz njegove humoristične četurice, na turnejama i 'bal-kanalijama' držali su okupljene ukupljene od smijeha... S malo dobrodušne zabjancije moglo bi se reći kako je taj njihov kabareto-idni *sit-down comedy* bio fiksiran pod egidom: 'Predrag Lucić i Boris Hektorović'.

Štoviše, i dvojac začinjavaca iz Hvara i Staroga Grada našli su mjesta u Predragovoj meštiriji (s naslovom 'Petar ili šestar Hektorović'), uspomoć kojih je upravo bocnuo moje Bračane u kanconi 'Ribanje i ribarsko pribrojanje':

*Kad su se tri Hvaranina
Intrala u lektiri,
Otkrila tri Hvaranina
Da jema ih četiri.
A ca, a ca,
Kolko je dva plus dva?*

*Ma ben ti ludog čaću,
Dva plus dva je tri na Braču,
Ti na Hvar stoj pa broj,
Hektoroviću moj!*

Inspiracije Predragu nikad nije nedostajalo, a i kako bi u ovakvim sociološkim okolnostima u kojima živimo bilo u Republici Hrvatskoj bilo 'u regionu'. On je vazda umio od kostiju neistomišljenika načiniti nunčake za mlatici ih, kao Samson Filistejce magarećom čeljusti, pri čemu su političari i njihovi priležnici uvijek imali prednost. Antologijski je to riješio u serenadi Ive Sanadera upućenoj Jadranki Kosor, kad u inače poskočnoj i veseloj pjesmici Lucić ulijevajući baladeskni sadržaj postiže još ognjeniju humorističku senzaciju:

*Sinoć kad san ti proša
Mimo te Banske dvore,
Vidin te, dušo Jadre,
Vidin te, dušo Jadre,
Šeksu se pridaješ.*

*Sto puti san ti reka
Da Šeks za tebe nije,
Ti suva, a on pije,
Ti suva, a on pije
Krv moju na slamku.*

Krenuli smo s Tinom Ujevićem, pa možemo s njim i zaključiti ovaj ogleđ o šašavizmu preozbiljne poezije Predraga Lucića. Posrijedi je remek-djelo što ga je najveći naš poet bio spjevao u duhu čakavskog jezika MARKA MARULIĆA, 'Oproštaj', a Lucić ga je kongenijalno udjenou u širi prostor preoblikovavši ga u 'Pismo Milana Bandića', davši mu time protege u rasponu od hercegovačkoga polazišta do agramerske kajkavštine. I ovim je svojim radom Predrag ukazao koliko je bio lucidan kao promatrač zbilje oko sebe te koliko je nesaglediva bila raskoš njegovoga pjesničkog dara:

*Ovdi usrid fonje zagrebačka plavca
uzdvigla je jidra voljna, smina i nova.
I hoteća pojti putom svojeg plova
gre prez kog tovara oliti magarića.*

*Budi da smo virni cvičeka, ne plavca,
ništar manje pimo (koko i braća Rusi) –
ki va kerčmih litar množ harvacki strusi –
od Bandić Milana, gričkoga grintavca.*

*U lipom jaziku, gdi 'kaj' slaje zvoni,
mi dobročasimo garb grada Zagreba
i tokoj ti napis rodijački, stari.*

*Zbogom, o Bađele! Pojti ćemo, poni
žaju imimo velu ter bi Split se sjeba:
korugva nam čuhta: gremo, mi purgari! ■*

MAKSIMIR
I MIROGOJ

Mastilo od gljiva

PIŠE Sinan Gudžević

Oni koji budu pročitali i samo prikaz knjige 'Gljive Kine', odmah će shvatiti koliko je naš autor duboko zašao u svijet tih životinja koje ne hodaju. I neće uvažiti njegovu napomenu o amaterskom bavljenju gljivama. Neće, jer kakav je to amater koji noću gljive sanja, a danju ide da ih traži, pa kad ih nađe, svakojaka čuda od njih čini?

IMA ga pjesnik IBRAHIM HADŽIĆ. Ne samo da ga ima, nego ga i proizvodi. Proizvodi ga malo, za svoju upotrebu, ne prodaje ga, pjesnik Hadžić nije trgovac. Gljiva od koje ga proizvodi zove se *Coprinus comatus*, što bi kod nas bila velika gnojištarka, ili čopasti tintar, da navedem samo dva od imena iz SIMONOVIĆEVA 'Botaničkog rječnika'. Mastilo je Hadžić proizveo primjenjujući i nastojeći da usavrši jedan stari ruski recept. Taj recept, pjesnik i gljivar Hadžić ne otkriva, mađioničari ne otkrivaju recepte. O mastilu od gljiva Hadžić ima zapis na pola stranice u svojoj knjizi 'Gljive, životinje koje ne hodaju'. Na to pola stranice čitalac saznaje o mastilu stvar neslućenu, da ono ima svojstvo da štiti ruke od krivotvorenja, a zato što sadrži spore nevidljive golom oku. Spore iz mastila se pišanjem rasijavaju po papiru na jednokratani način, te je za autentičnost potpisa dovoljno mikroskopski uvećati i snimiti neki dio sa tim sporama. Takav snimak je neoboriv ključ za utvrđivanje originala.

Pjesnik i tintar Ibrahim Hadžić uz mastilo proizvodi i papir od gljiva. Ideju o tome je našao u američkom gljivarskom časopisu, a podršku i suparništvo mu je davao prijatelj ŽELJKO ŽIŽAK. Saznajemo da je papir proizveo u tri vrste, od triju gljiva. Jedan mu je braon boje kao karton, drugi je lako lomljiv, i gladak je i bijel, a treći je siv i miriše na suhe vrganje. Kaže da ovaj posljednji, kad nije zadovoljan kako mu je ispaao, stavi u šerpu, skuha ga i pojede. Taj kuhani papir je ukusan, kao i gljiva od koje je: velika sunčanica, to jest srndakuša, to jest kišobranka, *Macrolepiota procera*. Papir načinjen od gljiva pa skuhan i pojeđen vuče misao na izvanredan prizor koji je priredio biolog MERLIN SHELDRAKE, jedan od najvećih mikologa svijeta: on je svoju knjigu o gljivama uronio u lonac s vodom pa ju je skuhao, potom je ohladio, onda dodao malo micelija u supstrat između vlažnih stranica, pa knjigu omotao plastičnom vrećicom i ostavio je u toploj i zatamnjenom prostoru, gdje su stvorene okolnosti za inkubaciju. Pa su gljive krenule da rastu oko knjige. Nakon dvadesetak dana, nabubrelu knjigu sa vijencem od gljiva iznio je na svjetlo, odrezao s nje gljive, stavio ih u šerpu, dinstao ih s malo ulja i bijelog luka, te ih pojeo. Kazao je kako su bukovače izrasle iz njegove knjige bile ukusne, iako štamparska boja možda nije bila baš ono što je preporučljivo za jesti, no je ona u gljive ušla u maloj količini.

Hadžićeva knjiga ima pet tematskih poglavlja, ima i predgovor i bilješku o autoru. Prije nje je objavio tri knjige o gljivama. U predgovoru kazuje kako je imao oko 1.700 odlazaka u gljivarska istraživanja. Čitaocu se otkriva da gljiva ima i tamo gdje ih ne očekuju čak ni osrednji poznavaoči: tartufi rastu čak i u Beogradu, gljiva je nalazio i ukraj aerodroma u Surčinu. Autoironično kazuje kako ga gljive odvlače čak i od pjesama, zato je svoj uvodni tekst duhovo naslovio *Hygrophorus poetarum*, pjesnička puževica, a ta gljiva raste u ranu jesen i ugrožena je vrsta, te je i zaštićena. Gljivar Hadžić je objavio petnaestak knjiga stihova, uglavnom u Beogradu. U Beogradu živi preko pola stoljeća. Rođen je u Rožajama, gimnaziju je završio u Novom Pazaru. U stihovima je ijekavac i ekavac, u gljivarskim knjigama ekavac. Osnivač je Mikološkog društva Srbije i njegova časopisa Svet gljiva. Upisao je, opisao i imenovao našim imenima stotine gljiva koje su imale samo latinska ili grčko-latinska imena.

Ibrahim Hadžić sa rijetkom gljivom *Sparassis nemecii* (Nemecova karfiolka) 12. jula 2004. Foto: Snimio sam sebe

Hadžić je i leksikograf, sastavio je 'Rječnik rožajskog govora'. Sve ovo ga čini dostatno opremljenim za imenovanje neimenovanih vrsta i primjeraka. U mikološkoj zajednici Beograda i Srbije, koja se ne može ubrojiti u posebno stare, on je važan skupljač i proučavalac gljiva i pečuraka. Knjiga 'Gljive, životinje koje ne hodaju' ima i jedno nenavadno poglavlje, oniričko. Ibrahim Hadžić, odavno zapisuje svoje snove, a taj njegov noćnik sadrži i jednu gljivarsku šetnju sa IVOM ANDRIĆEM i to u Rožajama gdje autorov gost prepoznaje gljivu zlataču. Hadžić svoje snove ne tumači, gljiva u sanovnicima antike jedva da ima, ARTEMIDOR IZ DALDIDE ih ne navodi, moderni tumači vide gljive u snu čas kao opomenu da se snivač ne zaputi s pravog puta, čas kao erotski izazov.

Bilješke o gljivama su dnevničke, no nisu nikad suhoparne. Često su sažete, kao one GAUSSOVE u 'Matematičkom dnevniku', a uvijek tragalačke. Često su i polemičke: Hadžić, pomni čitalac gljivarskih knjiga IVANA FOCHTA i ROMANA BOŽICA, poneku njihovu tvrdnju opovrgava ili dopunjava iz svoga iskustva. To čini blago i otmjeno, u pravilu sa zahvalnošću.

Iako sebe naziva amaterskim gljivarom, dovoljno je pročitati samo ovu Hadžićevu knjigu da se pojmi njegova dubina u bavljenju svijetom gljiva. On ima mrežu svojih prijatelja gljivara, neki među njima su ozbiljni istraživači, a knjige koje stalno ima pri ruci pokazuju da je njihov broj golem, skoro kao što je svijet gljiva nepregledan. U tom svijetu ima gljiva sitnih da se mogu vidjeti tek pod mikroskopom, ali ima i ogromnih, kao sablasni parazit *Armillaria*, medena gljiva, koja je jedno od najvećih živih bića na svijetu, kao ona u Oregonu, koja se prostire na preko deset kvadratnih kilometara, teška je na stotine tona, a stara je između dvije i osam hiljada godina. Ona ždere četinare odozdo. Merlin Sheldrake pretpostavlja da postoje još veći i stariji primjerci, koji još nisu otkriveni.

Gljive su, možda spasile, Ibrahima Hadžića. Možda. On je u pedesetoj godini života otjeran sa mjesta urednika školskog programa Radiotelevizije Srbije. Otjerao ga je, zajedno sa 1.200 drugih zaposlenih, društvena i državna štetočina, nametnik MILORAD VUČELIĆ. Hadžić je otada sve češće odlazio u gljive. Pjesnik Hadžić je tako obrnuo slo-

venačku izreku *po gobe iti* (ići po gljive) koja znači 'propasti'.

Hadžićeve su bilješke svježe, nijedna ne odosaduje. Saznajemo da seljaci u Nigeriji, kad ne znaju je li neka gljiva otrovna ili jestiva, daju je pilićima da je ključaju. Ako je isključaju, jestiva je, ako je neće, nije. A jedna gljivarka, nuklearna fizičarka, nakon razgovora o posljedicama černobiljske nesreće u Mikološkom društvu Srbije, priča kako pola kila samljevenih vrganja i pola kila paprike prokuha na ulju i dobije odličan ajvar. Žao mi je što nisam bio na tom razgovoru koji je prethodio ajvaru: mora da je društvo govorilo o gljivama koje danas rastu u Černobilju i koje nuklearnu radijaciju koriste kao energiju za svoj rast.

Oni koje zanimaju zanimljive knjige, neka nabave ovu Hadžićevu. Ima je tu i tamo u ponudi na internetu, a ponekad se nađe i poneki primjerak u knjižarama u Beogradu. Vrijedi truda imati je u kući. U njoj se nalaze i zapisi prepisani iz života. Kao onaj kad, na štandu sa izloženim gljivama Sajma prehrane, dežurni gljivar ILIĆ pjeva meksikanske pjesme, a mnoštvo mu aplaudira. Autoru Hadžiću objašnjava kako se uželio pjevanja, pa hoće da razveseli i sebe i okupljene ljude; a pjevao je u vrijeme kad i SLAVKO PEROVIĆ. Ili, kad jedna starija članica gljivarskog društva, u času kad se osjeća loše, traži od Hadžića da joj, ako umre, on drži posmrtni govor. Kad je on pita, zašto baš on, ona mu kaže: 'Pa lepo. Lepo pričate o gljivama.'

Posljednje poglavlje čine filološke bilješke pod naslovom 'O jeziku gljiva i knjigama o gljivama'. Tu se nalaze Hadžićeve akribične crtice o nazivima, o prevođenju imena gljiva (kod TOLSTOJA i kod THOMASA MANNA) te nekoliko priloga i prikaza koje je Hadžić objavio u mikološkim časopisima. Oko ide na prikaz knjige 'Gljive Kine' objavljene 1998. na engleskom. Oni koji budu pročitali i samo ovaj prikaz, odmah će shvatiti koliko je naš autor duboko zašao u svijet tih životinja koje ne hodaju, koliko je on s njima povezan i za njih vezan. I neće uvažiti njegovu napomenu o amaterskom bavljenju gljivama. Neće, jer kakav je to amater koji noću gljive sanja, a danju ide da ih traži, pa kad ih nađe, svakojaka čuda od njih čini? I papir od njih proizvodi, i mastilo, isto od njih. Mogao bi mastilom od gljiva pisati o gljivama na papiru od gljiva. ■

IGOR BEZINOVIC D'Annunzio je u Rijeku došao da je pripoji Italiji

Temeljni mit tvrdi da je D'Annunzio došao u Rijeku s namjerom da osnuje svoju državu. Ne, došao je da je pripoji Italiji. Tri mjeseca prije kraja okupacije poduzima očajnički potez i odlučuje proglasiti Rijeku svojom državom. Međutim, ideja nije originalno njegova nego ju preuzima od riječkih autonomaša koji su za to lobirali u Versaillesu

NOVU film IGORA BEZINOVIĆA 'Fiume o morte!', nastao u produkciji Restarta, uvršten je u glavni natjecateljski program Međunarodnog filmskog festivala u Rotterdamu što se održava od 30. siječnja do 9. veljače – i to kao prvi film suvremene hrvatske produkcije koji je postigao takav plasman. Bit će to ujedno i premijera ovog dokumentarno-igranog filma u kojemu građani grada Rijeke (talijanski Fiume) prepričavaju čudnu povijesnu epizodu o 16-mjesečnoj okupaciji njihova grada koju je izveo GABRIELE D'ANNUNZIO (1863. – 1938.), talijanski pjesnik, europski dekadent, kicoš, erotoman, nacionalist i zagovornik ratovanja i talijanskog imperijalizma.

Igor Bezinović (Rijeka, 1983.) na ovom je filmu radio dugo i temeljito, a storiju o D'Annunziju ispričao je uz pomoć sugradana koji su se odlično bavljali pri glumačkim rekreacijama arhivskih fotografija. Rezultat nije tek dokumentarno-igrani, nego baš razigrani film kojim se inteligentno pripovijeda kronologija jedne ozbiljne riječke političke epizode. Suvremena politička recepcija D'Annunzija razlikuje se s talijanske i hrvatske strane, ali ni u toj podjeli stvari nisu jednostavno prepričljive. Otud, uostalom, Bezinovićev artistski izazov da se historijska pojava D'Annunzija predstavi na terenu dokumentiranih činjenica, ali u šarmantnoj izvedbi fiumanskih naturščika kao glumaca i naratora. U filmu se čvrsto drže političkog kalendara, počevši od 12. rujna 1919. kad je D'Annunzio sa svojim arditima ('žestokima', zapravo razvojačenim pripadnicima talijan-

ske vojske iz Prvoga svjetskog rata) ušao u Rijeku i preuzeo vlast.

'Fiume o morte!' ('Rijeka ili smrt!') treći je dugometražni Bezinovićev film, nakon dokumentarnog filma o blokadi zagrebačkog Filozofskog fakulteta 'Blokada' (2012.) koji je nagrađen Oktavijanom i igrano-dokumentarnog 'Kratki izlet' (2017.) za koji je dobio Veliku Zlatnu Arenu u Puli. Bezinović živi između Rijeke i Zagreba, gdje predaje na Akademiji dramskih umjetnosti. 'Rijeka me polako sve više preuzima', kaže na početku razgovora, kao da to nije očito.

Mnoge su činjenice iz D'annunzijeve biografije mutne. Primjerice, nije istina da je tek tako upao u Rijeku u revolucionarno-pjesničkom nadahnuću, nego je njegov ulazak bio planiran. Comandante Gabriele D'Annunzio s trojicom svojih sljedbenika

vezio se 12. rujna 1919. prema Rijeci u crvenom Fiatu 501, predvodeći kolonu od 25 kamiona s 220 vojnika, kojima se još par tisuća vojnika pridružilo po putu. Također, nije istina da je D'Annunzio bio broj jedan, odnosno prvi kandidat u izboru za okupaciju Rijeke?

D'Annunzio tu nije bio broj jedan nego tek broj tri ili četiri. Odnosno, kad su riječki Talijani tražili figuru koja bi došla i okupirala grad Rijeku, bio je niz imena koja su bila u igri prije D'Annunzija. Među ostalim, kandidat za taj posao bio je PEPPINO GARIBALDI, unuk Giuseppea Garibaldija; zatim pjesnik SEM BENELLI, koji je tada živio u Puli. Ali kad su kandidati u najužem izboru odbili da krenu na Rijeku, sjetili su se D'Annunzija. On je tada radio kao propagandist – i bio je jedini dovoljno lud da pristane na tu akciju. MUSSOLINI je u to vrijeme bio popularni milanski novinar, koji je par mjeseci prije

okupacije Rijeke osnovao pokret Fasci italiani di combattimento (Talijanski fašistički borbeni savez) i nije bio pozvan za taj zadatak. Genijalna ideja o okupaciji Rijeke nije bila originalno D'Annunzijeva. On je samo držao govore o okupaciji istočnog Jadrana, to mu je bilo atraktivnije. Džebe bi mu vjerojatno bilo da je ikako mogao okupirati Split, ali u Splitu naprosto nije bilo toliko Talijana, ondje nisu imali jak iredentistički pokret poput onoga u Rijeci gdje je 1905. osnovan pokret iredente La Giovine Fiume (Mlada Rijeka) po uzoru na talijanski pokret La Giovine Italia. Nacionalistička talijanska omladina iz Rijeke je puno prije D'Annunzijevo dolaska tražila način kako da Talijani preuzmu grad.

Postoji čitav opus fikcionalne literature na temelju motiva D'Annunzijeve biografije. S faktučne strane, njegova figura ima jasnu ideološku poziciju u suvremenoj Italiji. Film neće biti dobro dočekan u jednom dijelu talijanske javnosti?

Moguće je da neće biti dobro dočekan u većem dijelu talijanske javnosti. Talijanska premijerka GIORGIA MELONI, koju većina Talijana očito voli, bila je prisutna na otkrivanju spomenika D'Annunziju što je 2019. postavljen u Trstu. Meloni se fotografirala uz D'Annunzijevo kip i na svom *twitteru* zatim objavila da bi 'mladi Talijani umjesto CHEA GUEVARE na majicama trebali nositi sliku D'Annunzija'.

Mussolini je politički dekapitiran, D'Annunzio nije. Ako je poznato da je D'Annunzio

Za razliku od perioda D'Annunzijeve okupacije, ovoga puta su građani Rijeke oni koji se zabavljaju

bio princ (pro)fašističke Italije, na temelju kojih činjenica se stvara suvremeni falsifikat?

Talijani D'Annunzija vole predstavljati kao velikog protivnika Mussolinija, što nije istina. Izvlače tezu da je D'Annunzio odgovarao Mussolinija od suradnje s HITLEROM, što je dvojbeno. Postoji snimka gdje D'Annunzio vrlo srdačno razgovara s Mussolinijem na željezničkoj stanici u Veroni u povodu Mussolinijevog sastanka s Hitlerom u Njemačkoj. Historijski je pouzdana činjenica da su D'Annunzio i Mussolini surađivali. D'Annunzio formalno nije bio član fašističke stranke, ali gestu spašavanja D'Annunzijeve časti od fašističkog pokreta, što je za mene čisti falsifikat povijesti, ne razumijem. Kome ta gesta može donijeti dobro?

Kontra mitomanije i falsifikata

Film je autorska interpretacija historioografskih činjenica: ništa iz biografije D'Annunzija i kronologije opsade Rijeke nije faktički promijenjeno?

Sve u filmu temeljeno je na arhivima. Radio sam uz konzultacije s povjesničarima iz Italije i Hrvatske. Najviše je uključen bio povjesničar FEDERICO CARLO SIMONELLI, autor knjige 'D'Annunzio e il mito di Fiume' i jedan od najpućenijih stručnjaka za D'Annunzijevu biografiju. Film je dokumentarno-igrani i to mu, po naravi žanra, daje mogućnost diskreditacije. Toga sam svjestan.

Riječ je o filmskoj igri sadašnjosti i prošlosti, ali vjerujem da će gledatelji shvatiti koliko je film povijesno rigorozan. U osnovi, htio sam ispričati priču o okupaciji multikulturalnog grada čijem karakteru ne može nauditi nikakva mitomanija niti politički falsifikat.

Kazete da je historiografska šutnja o D'Annunzijevoj ulozi u političkoj povijesti ovih prostora važna činjenica – na koji način?

Jugoslavenska historiografija je, primjerice, napravila puno štete skrivanjem istine o egzodusu Talijana. Time je pridonijela mistifikaciji D'Annunzijeve iredentističke epizode. Simplifikacija jugo-historiografije o Drugom svjetskom ratu dovela je do toga da danas velik broj građana Rijeke, primjerice, ne zna da Talijani nisu u Rijeku ušli 1941. s drugog teritorija, nego su bili domicilno stanovništvo. Priča o Talijanima koji su 1941. ušli u Rijeku odgovarala je i nacionalistima suvremene Hrvatske od 1990-ih, jednako kao što se oduvijek pod tepih pospremla činjenica da je PAVELIĆ Talijanima prodao Dalmaciju.

Filmska tema je politički ozbiljna, ali ne znači da se ne smijemo zabavljati? D'Annunzio i njegova svita su se u Rijeci zabavljali, ali je ondje prolivena i nevina krv. S obzirom na to da se D'Annunzio u Rijeci tako odlično zabavljao, ovaj je film neki oblik osvete. U filmu smo se koristili danuncijevskim tipom propagandne obrade. Iskoristili

smo bogatstvo njegove fotografske i filmske arhive za vrijeme boravka u Rijeci, ali ovoga puta su građani Rijeke oni koji se zabavljaju.

Fotografije D'Annunzijeve sljedbenika i njihove riječke svakodnevice djeluju kao plod trenutnog umjetničkog nadahnuća, ali

Iskustvo istraživanja D'Annunzijeve biografije naučilo me da ne upadam u zamku rasprave je li bio fašist ili nije. Najsigurnije je reći da je bio militantni nacionalist. Čovjek koji jako voli rat, a voli i naciju. Hoće li to netko nazvati fašizmom ili neće? Ja to zovem fašizmom

su pomno stilizirane. Dojam ludačkog trenutka je zarazan, i nije sve komično.

Takav je i moj zaključak nakon svih ovih godina istraživanja, razgovora sa svjedocima i povjesničarima. U to se vrijeme u Rijeci događalo nešto u najmanju ruku vrlo čudno. U filmu ne svjedočimo o tome da je, kao u nekoj historijskoj inventuri, D'Annunzijeva okupacija bila klasično fašistička. Ne, bila je to doslovno luda, ludačka okupacija. Šesnaest mjeseci ludosti koju je nabijavala karizmatička osobnost ludog čovjeka. Uz još mnogo ljudi, čitava sljedba koja se uz tog ludog čovjeka osjećala sigurno i slobodno. A razlog zbog kojega se talijanska sljedba uz D'Annunzija u Rijeci osjeća slobodno je logistički prozaičan. Rijeku doslovce čuva talijanska kraljevska vojska. To je činjenica koju danas mnogi Talijani neće izgovoriti, iako je činjenica da je grad Rijeke sa četiri strane svijeta tada bio okružen regularnom talijanskom vojskom koja je osiguravala da se D'Annunzio i njegovi osjećaju slobodno, i da se mogu bezbrižno zabavljati. Za Rijeku, naime, nije postojala opasnost od vojske Kraljevine SHS.

U kakvom je odnosu talijanska vojna logistika s D'Annunzijem?

Važno je znati kakva je bila tadašnja vojno-politička situacija oko D'Annunzija. Znači, imate Sušak koji je okupirala regularna talijanska vojska, a D'Annunzio nikad ne izlazi iz grada Rijeke i ne smatra Sušak njezinim dijelom. Krk i Cres su također okupirani. Vodstvo talijanske kraljevske vojske je u Opatiji, kompletno zaleđe Rijeke je pod talijanskom

vojskom. D'Annunzio izvodi svašta. Njegovi pirati povremeno kradu brodove uz talijansku obalu – recimo, tu sam scenu htio imati u filmu, ali nažalost nije sve stalo u minutažu. Pa kad D'Annunzijevi ljudi ukradu neki brod, skinu s njega što im treba i onda isti taj brod prodaju svojim podržavateljima u Italiji. Talijani otkupe taj brod i šarada se ponavlja. U političkom smislu Talijanima zapravo itekako odgovara da je D'Annunzio u Rijeci. Čitavo vrijeme pregovora u Versaillesu Talijani znaju da D'Annunzijeva okupacija Rijeke nije dugoročno održiva. Znaju da će to morati riješiti, ali ne žure. Dok traje, traje. Testiraju. D'Annunzio je gotovo slučajno završio u Rijeci, ali sad kad je ondje, oni čekaju. Brodovi regularne talijanske vojske čekaju u Splitu, a to čekanje je strateške naravi, da vide koliko mogu dobiti teritorija s istočnog Jadrana kao rezultat odluke tajnog Londonskog ugovora iz 1915. Znamo kako je dalje išlo: američki predsjednik WILSON nije popustio Talijanima da uzurpiraju teritorij istočnog Jadrana. Ali Rijeka je Talijanima bila bliža nego bilo koji drugi grad istočnog Jadrana, zbog čega upadaju u nju.

Fašistički mit o D'Annunziju

D'Annunzijeva avantura prestaje, naprasno i krvavo, izgonom iz Rijeke. Kakav je post festum?

D'Annunzio ne odlazi iz Rijeke tek tako. Potjeraju ga iz Rijeke nakon što on, veliki talijanski patriot, proglasi rat vlastitoj matičnoj državi. Dolazi do totalne eskalacije tog političkog paradoksa koji se, očito, nastavlja i u 2025. godini jer D'Annunzija u Italiji slave kao narodnog heroja, iako je, dakle, riječ o čovjeku koji je Italiji proglasio rat. A kad D'Annunzija istjeraju iz Rijeke i on ponovno stupa na tlo Italije, za njega nema loših posljedica. Nema zatvora ili ičega sličnog. Ne, nego mu dopuštaju da si kupi otmjenu vilu i objavljuju mu sabrana djela. Čuvaju ga kao kap vode na dlanu. D'Annunzio i dalje ima svoju sljedbu, jer Mussolini dolazi na vlast. Tada započinje fabrikacija fašističkog mita o D'Annunziju: on je naš Ivan Krstić, slijedimo ga, ljudi je od nas jer je smjeliji. Opasan je jer je ljudi nego smo mislili, ali je ipak naš pjesnik. I tako dalje. D'Annunzio se svemu tome naprosto nije protivio, bilo mu je komotno. Onda je došao Drugi svjetski rat, nakon kojega je i D'Annunzio diskreditiran kao fašist, a to je diskurs koji je i u Jugoslaviji posve prihvaćen. Međutim, 1960-ih godina počinje revizionistička rehabilitacija D'Annunzijeve uloge u političkoj povijesti. U suvremenosti, ta je 'rehabilitacija' kulminirala knjigom 'Alla festa della rivoluzione' ('Na zabavi revolucije') CLAUDIJE SALARIS iz 2002. godine, gdje se iznose teze da su za vrijeme D'Annunzija u Rijeci ondje 'bili svi': futuristi, anarhisti, socijalisti... što je, osim futurista, čista laž. Socijalisti su bili smrtni neprijatelji D'Annunzija. Anarhistička propaganda je također bila u Rijeci zabranjena. Međutim, D'Annunzijeva riječka memoaristika Claudiji Salaris je očito intrigantnija od realnosti uništavanja slavenske imovine i teroriziranja slavenskog stanovništva ili od činjenice poništavanja izbora ili proglašavanja rata Italiji. Priče o D'Annunzijevim avanturama preduge su se u historiografiji vukle kao nešto vrijedno ozbiljnog spomena.

D'Annunzio je toliko bio zavodljiv protagonistima historijske avangarde, da se često pogrešno navodi da je bio avangardni autor. D'Annunzio nije bio avangardni pjesnik, nego tradicionalistički romantičar koji je

izrazito dobro poznao romantizam. Pozivao se na antičke uzore, na klasiku. Futurizam mu je zapravo potpuno stran. Futuristi su D'Annunziju prišli zbog ideje nacionalističke revolucije, jer su bili fašisti. MARINETTI je kod D'Annunzija boravio samo dva tjedna, ali je činjenica da on napisao manifest fašističkog borbenog saveza Fasci di combattimento, u koji se D'Annunzio službeno učlanio. Postoji njegova članska iskaznica, iako ćete od većine Talijana čuti da D'Annunzio nikad nije bio član Nacionalne fašističke stranke. I nije. Iskustvo istraživanja njegove biografije naučilo me da ne upadam u zamku rasprave je li bio fašist ili nije. Najsigurnije je reći da je bio militantni nacionalist. Čovjek koji jako voli rat, a voli i naciju. Hoće li to netko nazvati fašizmom ili neće? Ja to zovem fašizmom.

Jačanjem fašizma, međutim, D'Annunzijeva sljedba se gasila, zašto?

Talijani nisu htjeli imati 'fašizam unutar fašizma'. No, situacija ni tu nije bila jednoznačna, jer se nisu svi D'Annunzijevi sljedbenici priklonili Mussoliniju. Neki od D'Annunzijeve arditosti postali su ljevičari. Antifašistička grupa Arditi del Popolo osnovana je u lipnju 1921., predvodio ih je ARGO SECONDARI.

Rijeka je karnevalski grad, ali je karneval za vrijeme D'Annunzijeve okupacije, zanimljivo, bio zabranjen.

Da, bio je zabranjen iz sigurnosnih razloga. Kad sam povjesničara Simonellija zamolio da mi pokaže dokumente o karnevalu, mislio sam da ću naići na mnogo avangardnih elemenata, bio sam uvjeren da će to iskakati posvuda iz D'Annunzijeve arhive. Umjesto toga, preplavljen sam motivima iredentizma, nacionalizma i uzvišenosti latinske rase. Pa kad mi je Simonelli rekao 'nije ti tu bilo karnevala', lampica mi se upalila. Ideja o 'avangardnosti' Rijeke velikim dijelom proizlazi iz teksta Kvarnerskog ustava, koji je napisao D'Annunzijeve suradnik ALCESTE DE AMBRIS. Taj tekst je mješavina progresivnih i tradicionalističkih ideja, ali teško da ga možemo nazvati avangardnim.

Koji je onda temeljni mit o D'Annunziju?

Temeljni mit koji funkcionira kao humus za razvoj ostalih detalja mitologije tvrdi da je D'Annunzio došao u Rijeku s namjerom da osnuje svoju državu. Ne, D'Annunzio je u Rijeku došao da je pripoji Italiji. Tri mjeseca prije kraja okupacije poduzima očajnički potez i odlučuje proglasiti Rijeku svojom državom. Međutim, ideja nije originalno njegova nego ju preuzima od riječkih autonomaša koji su za samostalnu državu Rijeku lobirali u pregovorima u Versaillesu, što tada, naravno, nije odgovaralo ni Jugoslavenima ni Talijanima. D'Annunzio je pak bio toliko drzak i vješt propagandist da i danas, u 21. stoljeću, ljudi ponavljaju isto: došao je u Rijeku da osnuje svoju državu.

Ipak, faktor X koji je iznenadio i D'Annunzijeve političke suvremenike je činjenica da je doista bio lud. Kokain koji je uzimao ubrzao je rasplet?

Da, navodno se baš u Rijeci navukao na kokain. Dekadencija je došla do kraja. S druge strane, Mussolini je uspio u svome naumu. On je svoj kadar školovao. Pavelić već 1929. godine seli u Italiju. Odradio je kurs s ustašama kod talijanskog učitelja i zatim mu predao ono što je bilo dogovoreno. Ono po što su Talijani došli još 1918. godine. ■

Babygirl (r: Halina Reijn)

(2024.)

PIŠE Damir Radić

Harris Dickinson i Nicole Kidman kao Samuel i Romy

U ime kinky obitelji

Premda solidno režiran, film pada na neuvjerljivom središnjem odnosu

NIJE prošlo puno od tzv. afe-re Vrisak, u sklopu koje su hrvatske feministkinje i feministi, među inim, napali zadnji roman ZORANA FERİĆA 'Dok prelaziš rijeku'. U potonjem mlada djevojka samovoljno traži i trpi seksualno nasilje od sredovječnog muškarca, što je o(t) pisano kao tipična muška (bijela, sredovječna) fantazija o ženama koje seksualno uživaju biti ponižavane od muškaraca. No u velikom (bijelom) svijetu – recimo, u Americi i Nizozemskoj – znaju i malo drugačije gledati na to. Naime, u nizozemsko-američkoj anglofoniji koprodukciji 'Babygirl' (u nas u zadnji čas prevedeno kao 'Požuda', valjda da se ne bi 'zbunilo', a moguće i šokiralo potencijalne gledatelje koji bi možda mogli pomisliti da naslov upućuje na dogodovštine neke /nestašne/ djevojčice), glavni muški lik, mladi seksualni 'dominator' Samuel (HARRIS DICKINSON), objašnjava drugom glavnom muškom liku Jacobu (ANTONIO BANDERAS) da griješi kad misli da su žene koje seksualno žude za muškom dominacijom plod muške fantazije, da je takvo mišljenje danas prevladano. Samuel je sukladan postavkama liberalnog feminizma koji poštuje i afirmira upravo ono što je i Ferić naveo u obrani svog romana nazvavši ga feminističkim – pravo žena da odaberu vlastitu seksualnu fantaziju i uživaju u njoj realizirajući je i u stvarnosti, pa bio to i užitak u samopodčinjavanju, užitak u muškoj dominaciji koja može uključivati i fizičko nasilje. Za razliku od Ferića, autor filma 'Babygirl' nije muškarac, nego je to redateljica, scenaristica i koproducentica HALINA REIJN, pa joj se ne može prigovoriti da je njezin narativ (tipična) muška fantazija. Možda se tek može posegnuti za rezervnom objektivom, da je riječ o pounutrenju dominantnog (seksističkog, mizoginog) narativa, ali to bi naravno bilo patronizirajuće učitavanje.

Uglavnom, Reijn, koja se prvo afirmirala kao plodna glumica (međunarodno najpo-

znatije su joj uloge u 'Crnoj knjizi' PAULA VERHOEVENA i 'Operaciji Valkira' BRYANA SINGERA), a zadnjih se godina posvetila režiji, progovara s liberalno-feminističkih pozicija, jer nema sumnje da stoji iza spomenuta Samuelova iskaza. Njih naglašavaju i riječi naslovne junakinje filma, sredovječne Romy (NICOLE KIDMAN), koja se približava takozvanoj trećoj životnoj dobi, ali svejedno je dražesna poput djevojčice (iako joj kamera u krupnim planova ponekad nimalo ne laska); Romy naime ne traži opravdanja za svoje, kako ih doživljava, devijantne sklonosti u traumama iz djetinjstva, nego tvrdi da su joj one urođene, genetski dane. Ne traži opravdanje u izvanjskom, u nekoj formi društvenog, nego uzrok dosljedno liberalno vidi u unutarnjem i individualnom. Problem je što oba ta iskaza autorica Reijn plasira odveć eksplicitno, a prvi, Samuelov, i vrlo tvrdo, didaktično, i što filmu daruje ultimativni *happy end* koji idealizira obitelj i mogućnost supružničkog razumijevanja. Kad Jacob napokon shvati da je legitimno da Romy seksualno zadovoljstvo postiže igricama dominacije i podčinjavanja, te joj tako 'liberaliziran' počne pružati užitak, ona može prestati tražiti orgazme izvan granica moralno dopustivog, može prestati ugrožavati njihovu skladnu obitelj koju čine i starija kći lezbijka te mlada plesačica. Riječ je o podobnom, mora se priznati ne i nesimpatičnom kraju koji pomiruje liberalno i konzervativno, iako je film većim dijelom obećavao nešto bitno drugačije. No glavna njegova mana nije na ideologijskoj razini, nego u neuvjerljivosti središnjeg odnosa Romy i Samuela. Dickinson, koji je ostvario odlične uloge u 'Štakorima s plaže' ELIZE HITTMAN i 'Troku tu tuge' RUBENA ÖSTLUNDA, nije dorastao roli neodoljivog mladog manipulatora, pa je teško povjerovati da je snažna (poslovna) žena poput Romy, u uobičajeno sugestivnoj interpretaciji Nicole Kidman, u njemu vidjela karizmatičnu osobnost. Na tom odnosu 'Babygirl' pada, premda je izvrsno snimljen i solidno režiran. ■

PREPORUKE: SERIJE

Shrinking

(Apple tv)

DEPRESIJI se, kao jednoj od najvećih pošasti suvremenog doba, zbog njenih razornih posljedica na pojedinca i zajednicu, rijetko tko usuđuje pristupiti s humornim odmakom i staviti je u fokus komedije. Ni priče u kojima su psihoterapeuti samo ljudi prepuni proturječja, koje životne traume ne zaobilaze baš kao ni njihove pacijente, nisu osobito čest motiv u televizijskoj produkciji, prečesto sklonoj prezentirati ih kao mudre i emocionalno stabilne osobe. No koautori 'Shrinkinga' (i 'Teda Lassoa') BILL LAWRENCE i BRETT GOLDSTEIN, te JASON SEGEL, upravo su to stavili u fokusu dramedije smještene u privatnu psihijatrijsku praksu triju liječnika s različitim privatnim problemima i

stilovima terapije. Iako obiluje plejadom simpatičnih sporednih likova čijim se problemima posvećuje puno pažnje, najveći se komad priče ipak vrti oko empatičnog Jimmyja (Segel), koji se, nesposoban da se adekvatno nosi s tugom zbog ženine smrti, upušta u nekonvencionalnu i etički upitnu metodu terapije bez filtera, pokušavajući pacijentima ubrzati proces iscjeljenja. Zanimarivanje vlastite traume u drugoj mu sezoni dolazi na naplatu jer se, osim s posljedicama svoje radikalne iskrenosti u terapiji, suočava s iznenadnim posjetom Louisa (Brett Goldstein), čovjeka odgovornog za pogibiju njegove žene. On predstavlja utjelovljenje Jimmyjeve boli i priliku da traumu transformira u oprost kojim bi pomogao samome sebi, no s obzirom na to da je psihijatar samo čovjek, njegovi su bezgranični optimizam i empatija stavljeni na kušnju, a svi profesionalni savjeti beskorisni. Najveća kvaliteta ove tople serije, osim neodoljivog HARRISONA FORDA, leži u tome što, premda se bavi ozbiljnim i univerzalnim temama poput mentalnog zdravlja, kontrole emocija, bolesti, starenja i ljudske svrhe, vješto balansira dramu i komediju kombinirajući tugu i apsurd, pa drama ni u jednom trenutku ne zapada u pretjeranu sentimentalnost i patetiku.

American Primeval

(Netflix)

MINI-SERIJA od šest epizoda, koju je prema scenariju MARKA L. SMITHA ('The Revenant') režirao PETER BERG, autor legendarne 'Friday Night Lights', krvava je vestern saga o najmračnijem dijelu povijesti rađanja američke nacije. Priča o koloniziranju starog zapada, koja atmosferom podsjeća na 'Deadwood', ali bez humora, smještena je u 1857. godinu na neukročeni teritorij Utaha,

a fabula joj je podijeljena u tri podzapleta koji se međusobno isprepleću. Jedan se vrti oko majke (BETTY GILPIN), koja unajmljuje vodiča Isaaca Reeda (TAYLOR KITSCH) da nju i sina provede kroz divlji teritorij do sigurnosti, drugi se bavi mormonskim doseljencima koji stradaju u masakru koji se pokušava podvaliti šošanima, a treći nasilnim pokušajima fanatične mormonske vojske da protjera starosjedioce i bezbožnike i uspostavi svoju vladavinu. Unatoč tome što se radnja odvija isključivo na otvorenom

prostoru, koji je zbog klime i divljih životinja i sam negostoljubiv, atmosfera je izrazito klaustrofobična, posebno zahvaljujući tjeskobno niskim kutovima snimanja i velikoj posvećenosti detaljnom prikazu okrutnosti. Za razliku od SHERIDANOVIH vestern saga o obitelji Dutton, u kojima se kroz trop doseljenika koji su personifikacija kaubojskog ideala romantizira slavna povijest, ova naturalistička drama revizionistički dekonstruira kolonijalni impuls duboko dehumaniziranog svijeta starog zapada, propitkujući brutalnost na kojoj je SAD utemeljen i koja je utkana u samu srž američkog identiteta.

Cross

(Prime video)

POZNATI ROMANI JAMESA PATTERSONA o odlikovanom afroameričkom detektivu i forenzičkom psihologu Alexu Crossu dobili su svoju televizijsku adaptaciju autora BENA WATKINSA, smještenu u suvremeni Washington u kojem je crnačka zajednica podijeljena oko pokreta Defund the Police. Kad jedan od prominentnijih članova po-

kretna Black Lives Matter i veliki protivnik policije biva ubijen, na slučaj dovode Crossa (ALDIS HODGE), koji ima zadatak ugušiti rastuće neslaganje u zajednici. Ubrzo shvaća da je suočen sa sadističkim serijskim ubojicom, a na površinu izlaze i njegove privatne traume uslijed neriješenog ubojstva supruge, kojima se odbija pozabaviti, dovodeći vlastitu obitelj u opasnost. Serijski format omogućava nijansirano psihologiziranje protagonista u policijskom trileru starinske atmosfere koji se, osim rasnom traumom, bavi i analizom slave koju su mediji omogućili serijskim ubojicama koji su se okrutnošću upisali u američku povijest.

■ Jelena Svilar

Koautorica postava 'Priče Srba'
koncepta Muzeja osobnih pričaMARTINA GLOBOČNIK
Iskrenost naših sugovornika
jednostavno razoružava

U utorak, 21. siječnja u Muzeju osobnih priča u Osijeku predstavlja se postav 'Priče Srba' u suorganizaciji Fade Ina i Odjela za kulturu Srpskog narodnog vijeća. Predstavite nam ga.

U zadnjih tridesetak godina čini mi se da je bilo malo prilika da poslušamo priče osječkih Srba na jednom mjestu. Bez obzira na njihovu težinu, specifičnost ili univerzalnost, ti su osobni narativi prilika za uspostavljanje odnosa tamo gdje ga nema, a gdje bi mogao zaživjeti. Ovim postavom predstavljamo 18 osobnih priča osječkih Srba različitih generacija i njihov odnos prema Osijeku. Neki pripovjedači su čak proživjeli Drugi svjetski rat, mnogi su odrasli i živjeli u Jugoslaviji, dio dolazi iz miješanih brakova, dio njih je rođen u vrijeme raspada Jugoslavije i poslije, neki su se iselili iz Osijeka, a neki su ga izabrali kao grad u kojem žele graditi život ili podizati djecu. Pripovjedači su različitih zanimanja, iskustava, doživljaja sebe i svoje uloge u društvu u kojem žive. Publici se predstavljaju fotografskim portretom, crtičom iz osobna narativa, videointervjuom te osobnim predmetom simbolički povezanim s njihovom pričom. U njoj opisuju značajne trenutke u svojim životima, pričaju o teškim i lijepim stvarima za koje su se borili i koje su ih promijenile.

Recite nam više o konceptu Muzeja i načinu na koji nastoji mijenjati odnose većinske i manjinskih zajednica.

Muzej osobnih priča je kulturno-društveni projekt koji smo zamislili kao interaktivni prostor susreta kazivača i publike. Budući da nismo kustosi ili etnolozi, već dokumentaristi, naša namjera je bila da približimo iskustvo pripadnika manjina koji žive u Osijeku i regiji i otvorimo prostor upoznavanja i učenja. Svaka priča se sastoji od videointervjua i kutije u kojoj se nalazi po jedan osobni narativ. Vrlo često su u kutijama priloženi i osobni predmeti koji potkrepljuju priču. Primjerice, u pričama Roma možete pronaći harmoniku koju je donirao svirač. Uz priču

Foto: Privatna arhiva

o važnosti harmonike kojom je gospodin NIKOLA uzdržavao obitelj, priča je i o pjesmi koju nikad nije htio svirati, 'Ciganska je tuga pregolema', jer je to pjesma o stradanju Roma u vrijeme NDH, a brojne je članove njegove obitelji ubio ustaški režim. Osobni predmet na simboličkoj razini postaje eksponat i komunicira s posjetiteljem koji ga uzima u ruke, povezujući ga s pripovjedačem koji je posjetitelju 'poklonio' svoju priču.

Zašto je suočavanje s individualnim pričama tako potentno i kako je javnost reagirala na one Roma i Židova, prethodno predstavljene u Muzeju?

Svaki naš sugovornik se 'izlaže' mišljenju posjetitelja koji uzima u ruke njegovu priču, njegovu kutiju. Mislim da otvorenost i iskrenost naših sugovornika jednostavno razoružava. Zalazi iza predrasuda da su primjerice Romi ovakvi, Židovi onakvi... Meni su predivne poruke koje su učenici osnovnih i srednjih škola pisali u knjigu dojmova da je riječ o posebnom mjestu. Nisu samo pisali da im se priče sviđaju, nego da se dive hrabrosti pripovjedača i kako 'nisu fake' u svijetu u kojem je mnogo toga patvoreno i lažno. To mi zvuči kao snažan argument da nastavimo dalje.

■ Lujo Parežanin

KVADRAT

U članku objavljenom u časopisu New York, osam žena iznosi nove optužbe za seksualno nasilje protiv glasovitog pisca fantasyja NEILA GAIMANA. Ono što slučaj čini posebno zlokočnim, premda nipošto jedinstvenim, jest činjenica da se Gaiman 'desetljećima predstavljao kao feministički pisac', kako ističe autorica LILA SHAPIRO.

■ L. P.

Pod novim optužbama za seksualno nasilje – Neil Gaiman (Foto: Ståle Grut / NRKbeta)

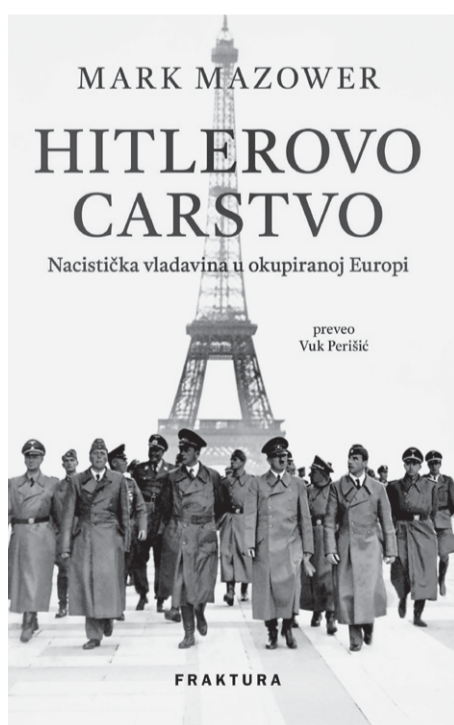
Поука из Рајха

Мазоверово 'Хитлерово царство' јединствена је синтеза устроја Трећег Рајха. Читана из перспективе С Брегзита, Орбана, балканских и руских ратова, поручује нам да је Европљанима данас потребна лекција нацизма да би их суочила с посљедицама националистичких политика

ЈЕСМО ли могли добити рат, под претпоставком да нисмо починили једну грешку у запови-једању војском? Мислим да нисмо. Од 1941. надаље, рат је био изгубљен као и Велики рат, јер су политички циљеви били у несразмјеру с њемачком војном и економском снагом... Такав рат било је немогуће добити. Оно што је зачудно, а о томе непрестано размишљам, јест да Њемачка, као земља у средишту континента, није развила политичку вјештину одржавања мира, праведног мира.

Два цитата чини се да сажимају основне тезе књиге 'Хитлерово царство – Нацистичка владавина у окупираној Еуропи' МАРКА МАЗОВЕРА. Уводни цитат су послератне ријечи генерала-лајтнанта ФЕРДИНАНДА ХАЈМА из предавања одржаног 1945. Други цитат је извјештај ХИМЛЕРУ, у којем се овако сажимају учинци управљања окупираним истоком: 'Све је у најбољем реду... када се говори да ће се Нијемци понашати као Британци у њиховим колонијама, али учинак је тако погубан по њемачке интересе као да су га планирали управо Британци.'

Цитат генерала ХАЈМА говори о одсуству икаквог реалног плана ХИТЛЕРОВЕ експанзионистичке политике. Цитат замјеника Рајхскомисара КОХА говори о апсолутној дезорганизацији управљања освојеним подручјима. 'Хитлерово царство' је царство делузија и каоса. Нацизам је кренуо од националистичке идеје етничке хомогености и обухваћања свих припадника нације у једну држа-

Књига која нацистички национализам спаја с оним данашњим

ву. Трећи Рајх требао је објединити све просторе на којима живе Нијемци: од Аустрије, Судета, Данцига и пољског коридора на истоку, до Алзаса и Лорена на западу. Идеју окупања свих припадника нације у једну државу слиједила је идеја експанзије. Но успјешна експанзија преклапала се с идејом етничке хомогености. Освајањем Чешке, потом Пољске, а поготово продирањем дубоко

у Совјетски Савез, обухватило се десетине и стотине милијуна не-њемачког становништва. Наједном, идеја етничке хомогености је уништена. Нијемаца је било премало, а свих других превише. Национална држава метастазирала је у колонијално европско царство, а идеал етничке хомогености сада се покушавао обновити с кампањама етничког чишћења и геноцида. И национална хомогеност и азијска деспотија били су Хитлеров сан. Али организацијски су заједно функционисали као ноћна мора.

Може се резимирати. Хитлеру је успјех из првих година рата дошао попут пораза. Већ и прије самог војног пораза на источном, западном и јужном фронту, Трећи Рајх је у немогућности да дефинира своје циљеве и организацију освојених простора био поражен: рат се према Мазоверу продужио на шест година само због учинковитости Вермахта. Умјесто осмишљеног и цјеловитог управљања континентом нацисти су се водили недореченим идејама и застрашујућим маштаријама. Визионари су на западном рубу царства видјели 'небодере, видљиве из велике удаљености, с големим неонским свастикама које би служиле и као свјетионици', а на истоку ланац градова-утврда на Уралу те аријевска пољопривредна господарства којима управља војна аристократија.

Путујући равницама Украјине, гдје је 'све било неуспоредиво веће него што смо навикли: житна поља, таурска степа, воћњаци', АЛФРЕД РОЗЕНБЕРГ дивео се 'заштићеним животињама, бизонима, дивљим коњима, нојевима, антилопама...', но окупација је иза себе оставила само прогоне, гомиле мртваца, спаљена и празна села, гета и изгладњеле градове. Гдје је Розенберг у својим сентименталним колонијалним сновима видио антилопе протезала се пустош и бујао је отпор. До љета 1943. већ је и сам Хитлер забранио публикурање маштарија и фантазмагорија о будућем уређењу Рајха, остављајући сањарења за своја приватна дружења с АЛБЕРТОМ ШПЕРОМ.

'Хитлерово царство – Нацистичка владавина у окупираној Еуропи' јединствена је синтеза устроја и организације Трећег Рајха. Мазовер (свеучилишта Бирбек и Сасек, Принстон и Колумбија) у средиште своје књиге ставља однос нацизма и европског колонијализма. У основи, није постојала велика разлика између онога што су велике империјалне силе чиниле изван Европе и онога што су нацисти чинили у Европи. 'Попут нациста, већина еуропских колонијалних управа успоставила је сустав двоструког правног и економског поретка који је разликовао (бијеле) грађане од (не-бијелих) поданика и пријезлаз из 'не-бијеле' у 'бијелу' категорију учинила немогућим.' Успоставом Протектората Чешке и Моравске Нијемци су у Европу увезли колонијалне односе, а средња и источна Европа су за вријеме рата 'поставиле њемачка Индија'. Мазовер закључује: 'Европљанима је био потребан нацизам да би их суочио с посљедицама расних предрасуда. Нису успјели схватити праву нарав колонијализма јер их је расизам спрјечавао да суосјећају с мукама потлачених.'

Можда и занимљивији од односа колонијализам-нацизам чини се однос национализам-нацизам. Национализам се налазио у самом средишту нацизма, спарен од зачетка с политиком насиља као јединим одговором на све проблеме. Националистичка ексклузивност учинила је нацисте пријетворним пар-

Мазовер у средишње своје књиге ставља однос нацизма и европског колонијализма. У основи, није постојала велика разлика између онога што су велике империјалне силе чиниле изван Европе и онога што су нацисти чинили у Европи

терима и окрутним господарима, а чак и тамо гдје су могли позвати народе на отпор бољшевизму и империјализму – у Украјини или Египту – учинили су то блиједо или с фигом у цепо. 'Осим што је до краја остао тврдокорни њемачки националист', закључује Мазовер, 'Хитлер није схваћао да би се њемачки интереси каткад требали прилагодити националним осјећајима других народа. Досљедан својем поимању њемачке политике, показао је фатални провинцијализам када је била ријеч о тежњама људи изван њемачких граница.'

КРОЗ сличну националистичку аутаркичност какву је демонстрирао нацизам пролазио је и распад Југославије. Колонијализам је након рата еволуирао од контроле територија у контролу тржишта и глобализацију, а национализам је остао у готово изворном стању. Почетком деведесетих манифестирао се кроз идеју освајања и прогона, рата свију против свих, или лавбавих савезништва двије стране против треће. Одлучујући корак било је прикривено или отворено демонизирање мањина. Након тога каос националистичких ратова је ослобођен. И тамо и овдје, у Рајху '41. и на Балкану '91., закључује се да унутар националне државе свих има превише осим матичног народа. И тамо и овдје национализам се спарује с насиљем.

'Хитлерово царство' књига је која нацистички национализам спаја с балканским ратовима, Брегзитом, ОРБАНОМ и руским ратовима. Национализам се упорно враћа, овдје и ондје. Унутар еу-а читује се кроз отпор идеји наднационалне државне структуре, отпор мултилатералним односима у корист билатералних те отпор либерализму и људским правима у корист илиберализма и националног права. Парафразирајући Мазовера: Европљанима је данас потребна лекција нацизма да би их суочила с историјским посљедицама националистичких политика. ■

TV RAŠETANJE

S našeg grunta

PIŠE Boris Rašeta

Mladen Čapin, jedan od vodećih hrvatskih dokumentarista srednje generacije, snimio je film o kulturnim 'Gruntovčanima', a HRT ga je prikazao o pedesetoj obljetnici nastanka serije. Tegoban seljački život, zlo i patnja, prikazani su na način koji je masovna publika doživjela kao humor

Predsjednički izbori: sučeljavanje, HRT, 7. siječnja, 20:15

TKO može reći da Hrvati nemaju smisla za humor? 'Vi ne možete biti predsjednik.' 'Ali ja jesam predsjednik!' *Tribute to NENAD BRIXY i Alan Ford!* U sučeljavanju predsjedničkih kandidata naslušali smo se i rasprava o genetici krapinskog pračovjeka, izborima u akademski zvanja, zamjenama stanovništva. Dijalozi su bili urnebesni. 'Vi ne znate ništa', 'Vi ste ALAIN DELON?', 'Ja sam na tržištu', 'Vi ste na pipi', 'Molim?' 'Vi ste na pipi', 'Sramite se, govorite neistine.'

Besmislena pitanja bezprerogativnim kandidatima bila su obilježje drugog, kao i prvog sučeljavanja. MILANOVIĆ je PRIMORCU predbacivao kandidaturu za Gradski komitet SKH Splita, ovaj njemu služenje vojnog roka u Titovoj gardi. Primorac je Milanoviću nabijao na nos DODIKA. 'Primorac je za Zapad', 'Milanović je za Istok' – a sve se svelo na Milu – s kojim su obojica dobri. Da Milanović u jednom trenutku nije spomenuo izraelskog ministra ITAMARA BEN-GVIRA, koji je 'masovni ubojica žena i djece', debata bi jedva prebacila preko Une, a samo je jedan detalj bio relevantan za širu scenu. U trenutku kad je Primorac zamjerio Milanoviću da je kao premijer slao oružje sirijskoj oporbi – islamistima al-Nusre, koji su nakon pobjede nad ASSADOM preimeinovani u demokrate (iako je novi šef Sirije odbio pružiti ruku ANNALENI BAERBOCK jer je žena) – Milanović je kazao: 'To smo uradili po nalogu Amerikanaca.' U travestiji debate bilo je, naravno, sistema. HRT ju je priredio tako da se, centrirajući teme oko nebitnih pitanja, nikome ne zamjere. Znali su ljudi da Primorac ne može dobiti, a upitno je što će biti u svijetu u kojem se prelama epoha, pa su odlučili nikom se ne zameriti'. A dok sučeljavanje vode podobni, MISLAV TOGONAL vodi emisiju o plastičnoj ambalaži.

Svi smo mi Dudeki, HRT, 8. siječnja, 20:15

MLADEN ČAPIN, jedan od vodećih hrvatskih dokumentarista srednje generacije, snimio je film o kulturnim 'Gruntovčanima' MLADENA KERSTNERA i KREŠE GOLIKA, a HRT ga je prikazao o pedesetoj obljetnici nastanka serije. 'Gruntovčani' su KRSTO HEGEDUŠIĆ na malom ekranu. Tegoban seljački život, zlo i patnja, prikazani su na način koji je masovna publika doživjela kao humor. Golik je u jednoj izjavi otkrio mnogo toga o tajni te evergrin serije, kao i o tajni umjetnosti uopće. 'Ja nikad nisam radio nešto s namjerom da bude smiješno', kazao je. 'Uvijek sam svojim likovima pristupao lirski. Ja sam te svoje likove zamišljao ozbiljnim, pa čak i tragičnim, ali eto, tako je ispalo.' Pristupati likovima lirski, dramski, tragično ili komično – sve je to dobro, ako se s njima živi i suosjeća, a to se kod Golika uvijek vidi i osjeća. Seriju su, kako doznajemo, radili s ambicijom da ne bude

U Dudeku je utjelovljen karakter našeg tipičnog gubitnika (Foto: Screenshot/HRT)

loša, 'a onda je usred snimanja nešto prostrujilo', neki duh, zajedništvo, entuzijazam. Ni Kerstner nije kanio raditi humoresku. 'Ja sam te ljude nekako ozbiljno zamišljao', kazao je scenarist 'Gruntovčana'. 'Nikad se nisam opredijelio za humor. Opisivao sam ih onakvima kakvima sam ih vidio. I Cinober i Presvetli, pa i Dudek, oni su na neki način i tragični, ali ispalo je da je to humor.' Hm? Je li? 'Imao sam nepunih deset godina kada sam upoznao Draža', kazao je režiser Čapin. 'Draž je u mojoj dječjoj glavi trebao biti junak, poput do tada poznatih mojih istinskih junaka Pere Kvržice, GARYJA COOPERA, ili npr. BORISA DVORNIKA. Imao je sve odlike kao i oni. Pošten, pravedan, odan, pa čak i hrabar na momente. Svi su moji dotadašnji junaci nakon teških iskušenja na koncu pobijedili neprijatelje i nepravdu, te priču doveli do kraja tj. do zadovoljenja pravde i istine. Međutim, s vremenom mi je Draž stvarao priličnu konfuziju jer je nakon svake odgledane epizode 'Gruntovčana' moj junak bio izigran i poražen. I to od likova koji su u svojoj suštini bili teški negativci.' Možda je baš zato Dudek univerzalan – u njemu je utjelovljen karakter našeg tipičnog gubitnika, koji je nemoćan u sudaru sa zlim sustavima. Svi smo mi, zaključuje autor, Dudeki.

Priča o Zelenskom: Predsjednik u stvarnom svijetu, HRT, 13. siječnja, 23:42

BIO je izvrstan, nadaren i vrijedan komičar. I prije 'Sluge naroda' – serije koju je kod nas emitirao RTL – bio je silno popularan, i u Ukrajini i u Rusiji. No, VOLODIMIR ZELENSKI odabrao je drugi put. Poistovjetio se s ulogom predsjednika Goloborodka, profesora kojega učenici tajno snime kako urla protiv korupcije. Snimka, kako se to danas veli, 'postaje viralna', a on uskoro doista postaje predsjednik. Najprije u seriji, a potom u životu. Ratoborni PETRO POROŠENKO, oligarh, predsjednik, kralj čokolade, poziva ga na duel, a Zelenski – genijalno – bira obračun na Olimpijskom stadionu u Kijevu. Stadion je krcat. Zelenski dobiva izbore na mirovnoj platformi, PUTINU poručuje da će kleknuti kako on ne bi prisilio Ukrajinu da klekne, ubrzano uči ukrajinski, koji dotad nije govorio... Ova bi engleska serija mogla nositi staroslavenski naslov 'Žitija svetaca'. Ispada da je predsjednik VIKTOR JANUKOVIČ, svrgnut

u državnom udaru – taj se termin ne spominje – jedini krivac za zlu kob Ukrajine. Ni riječi o bakljadama neonacista, o Desnom sektoru, Krakenu, Azovu, o zabranama ruskog jezika, o trgovima STEPANA BANDERE, o požaru u kojem je stradalo četrdesetak Rusa u Odesi, o slanju aviona i tenkova na gradove Donbasa koji su odbili priznati puč, o desetogodišnjem granatiranju Donjecka iz Avdejevke. Kako to da je Ukrajina 30 godina živjela u ravnoteži, na klackalici koja bi jednom prevagnula prema EU-u, a drugi put prema Moskvi, a onda je 'najednom' sve planulo? VICTORIA NULAND telefonom je imenovala JACENJUKA za ukrajinskog premijera nakon državnog udara 2014. – Kijev je želio KLIČKA – a sad se MACRON buni zbog MUSKOVA utjecaja na izbore u EU-u! Pa oni od Italije 1946. do Rumunjske 2024. odlučuju tko je pobjednik izbora! BLINKEN je priznao da su naoružavali Ukrajinu mjesecima prije rata, a Victoria Nuland da je u Ukrajinu uložila pet milijardi dolara. Toga ovdje nema. Ova je serija, ukratko, gledljivo djelo britanske ratne propagande, koja ljudima neće objasniti složenost ukrajinske priče, ali je kao promidžba vrhunski napravljena. Želimo li, međutim, istinu, vodu duboku, morat ćemo zahvatiti puno različitih izvora. Možda, recimo, pogledati neki ratni film oskarovca OLIVERA STONEA.

Oni koji će umrijeti, CineStar TV Premiere

RIDLEY SCOTT nije snimao 'Gladijatora 2' u Rimu zato što su termini u Koloseju, u Karakaliniim termama i drugdje već bili rezervirani za 'Oni koji će umrijeti' (naslov je skraćeni gladijatorski pozdrav 'zdravo, care, pozdravljaju te oni koji će umrijeti' – ave, Caesar, morituri te salutant) ROBERTA RODATA. Ako se tome doda da je jedan od glavnih glumaca ANTHONY HOPKINS, mogli bismo zaključiti da će 'Oni koji će umrijeti' biti veličanstveni – ali nisu! Radnja je razvučena na previše rukavaca, velikih je uloga mnogo pa je sve teško pohvatati, a specijalni su efekti potisnuli dramske i karakterne dimenzije priče, pa sve skupa izgleda lošije od 'Gladijatora 2', koji je Scott, maestralno, snimio s 86 godina. Njegov je 'Gladijator' epitaf Rimu, koji ratuje po cijelom svijetu, a 'gdje god dođe, donese kugu'. Nije teško uočiti komu je taj epitaf namijenjen. Šteta što je Kolosej dobio lošiji projekt, ali svejedno, ispalo je dobro. Ali 'Oni koji će umrijeti' neće nadmašiti 'Gladijatora 2'. ■

NO PASARAN НОВОСТИ

Poštovani čitatelji,
pozivamo vas da se pretplatite na Novosti.

Pretplata za Hrvatsku za 3 mjeseca iznosi 12,75 eura, za 6 mjeseci 25,50 eura, a za godinu dana 51 euro.*

Molimo da uplatu obavite na:
IBAN HR8423600001101506511
U rubriku POZIV NA BROJ upišite svoj OIB.

Pretplata za inozemstvo za 3 mjeseca iznosi 25,5 eura, za 6 mjeseci 51 euro, a za godinu dana 102 eura.*

Molimo da uplatu obavite na:
IBAN HR8423600001101506511
SWIFT: ZABAHR2X

Nakon što izvršite uplatu, molimo vas da potvrdu o uplati pošaljete e-mailom na: info@portalnovosti.com ili poštom na adresu snv/Novosti, Gajeva 7, 10000 Zagreb.

U opisu plaćanja obavezno navedite adresu na koju šaljemo Novosti.

*PDV je uračunat u cijenu.

Dana 25. svibnja 2018. godine na snagu je stupila Opća uredba o zaštiti osobnih podataka – GDPR – General Data Protection Regulation (Uredba GDPR).

Osnovna je svrha Uredbe GDPR veća kontrola pojedinaca nad njihovim osobnim podacima. Srpsko narodno vijeće, kao izdavač tjednika Novosti, provodi pravnu regulativu u svim područjima poslovanja, uključujući područje izdavaštva te nam je namjera, cilj i interes da imamo zadovoljne čitatelje, sa čijim osobnim podacima postupamo zakonito i sa svrhom.

Ovim putem obavještavamo pretplatnike tiskanog izdanja tjednika Novosti, kojima se tjedni primjerci novina dostavljaju putem pošte, da ćemo u skladu s Uredbom GDPR vaše osobne podatke koristiti isključivo u svrhu dostave primjerka Novosti. Ovime vam Srpsko narodno vijeće, kao voditelj obrade vaših osobnih podataka, jamči da vaše osobne podatke, koje ste nam osobno povjerili, nećemo koristiti u druge svrhe.

Poštovani pretplatnici, ako želite ostati primatelj tjednika Novosti, ne morate poduzeti nikakvu radnju po čitanju ove Izjave o privatnosti, a ako se želite odjaviti s liste primatelja, molimo vas da nas o tome obavijestite pisanim putem.

Pisanu izjavu dostavite na adresu: Srpsko narodno vijeće, za tjednik Novosti, Gajeva 7, Zagreb.

NOVOSTI
НОВОСТИ